

**ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่เปราะบาง
ระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิมใน
สังคมไทย**

*On the Fragile Relationships between
Buddhists and Muslims in Thai Society*

ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย
On the Fragile Relationships between Buddhists and Muslims in Thai Society

เอกรินทร์ ต่วนศิริ, ดอน ปาทาน, อันวาร์ กอมะ

พิมพ์ครั้งแรก   ปาดานีฟอรัม จำนวน 3,000 เล่ม
                                         กุมภาพันธ์ 2562

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ   978-616-8213-02-5

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

เอกรินทร์ ต่วนศิริ.

ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย = On the fragile relationships between buddhists and muslims in Thai society.-- บัดตานี : ปาดานีฟอรัม, 2562.

140 หน้า.

1. ความขัดแย้งทางสังคม--แง่ศาสนา. 2. พุทธศาสนิกชน. 3. มุสลิม. 4. พุทธศาสนากับศาสนาอิสลาม. I. ดอน ปาทาน, ผู้แต่ง
ร่วม. II. อันวาร์ กอมะ, ผู้แต่งร่วม. III. ชื่อเรื่อง.

294.3115

ISBN 978-616-8213-02-5

คณะทำงาน   เอกรินทร์ ต่วนศิริ, ดอน ปาทาน, อับดุลเลาะห์ หมัดอะด้า, อาอิชะห์ กายแก้ว,
                                         อันวาร์ กอมะ, ชนาริปป ทองจันทร์, อัสนุล ปิรียะ
นักวิจัยรับเชิญ   รักชาติ สุวรรณ, อิมรอน ซาเหาะ, อภิชนญา โออินทร์, กิตติศักดิ์ จันทร์ใหม่
แปล   อภิชนญา โออินทร์
รูปแบบและปก   ภัคดี ต่วนศิริ

จัดพิมพ์โดย : ปาดานีฟอรัม 188/184 ซอย 7 ถนนโรงเหล้า สาย ข ตำบลจรูสะมิแล อำเภอมือง

จ.ปัตตานี 94000 โทรศัพท์ 089 7326244, 073 336040 โทรสาร 073 336040

อีเมลล์ editor.pataniforum@gmail.com เว็บไซต์ www.pataniforum.com

พิมพ์ที่ : สมิลิน เพรส 3/202 หมู่ที่ 1 ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลจรูสะมิแล อำเภอมืองปัตตานี
จังหวัดปัตตานี 94000

พื้นที่สาธารณะ
พื้นที่แนวทศวรรษ

แนะนำการอ้างอิง (APA): ปาดานีฟอรัม. (2562).

รายงานว่าด้วยความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย. บัดตานี: ปาดานีฟอรัม.

ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่เปราะบาง
ระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิม
ในสังคมไทย

*On the Fragile Relationships
between Buddhists and Muslims in Thai Society*

เอกรินทร์ ต่วนศิริ ดอน ปาทาน อันวาร์ กอมะ

สารบัญ

8		บทสรุปสำหรับผู้บริหาร
14		คำนำ
16		บทนำ
20		ปัญหาพื้นฐาน
24		ประเด็นร่วมที่สำคัญ
28		ความแตกต่างหลากหลายของมุสลิมในสังคมไทย: ข้อสังเกตเบื้องต้น
35		วิธีการเก็บข้อมูล
58		พื้นที่และสังคมของเรที่ซับซ้อนขึ้น: พุทธ-มุสลิม
43		พื้นที่ตั้งเครียด
51		พื้นที่สันติ
57		พื้นที่รุนแรง
62		อธิบายพื้นที่ ความสัมพันธ์และความขัดแย้ง
74		โลกของเรที่เปลี่ยนไป: ออนไลน์และออฟไลน์
81		ข้อเสนอแนะ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิมสามารถจำแนกออกได้สองลักษณะ ลักษณะแรกคือความขัดแย้งแนวดิ่ง ซึ่งหมายถึงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เช่น ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ ลักษณะที่สองคือ ความขัดแย้งแนวระนาบ ซึ่งหมายถึง ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เช่น ความขัดแย้งระหว่างคุณค่าทางการเมืองของกลุ่มมวลชนเสื้อเหลืองและมวลชนเสื้อแดง และความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม ต่อกรณีในประเทศไทยความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมที่มีลักษณะทั้งแนวดิ่งและแนวระนาบปรากฏในพื้นที่ “รุนแรง” เท่านั้น ในขณะที่ในพื้นที่ “ตึงเครียด” เป็นความขัดแย้งแนวระนาบ นอกจากนี้ ความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับภาวะหวาดกลัวอิสลาม ภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยแรกคือผลกระทบของความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้และการเติบโตของกลุ่มพุทธชาตินิยม ปัจจัยที่สองคือผลกระทบจากความหวาดกลัวอิสลามจากโลกตะวันตกและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิมในประเทศศรีลังกาและเมียนมา

ปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้งและภาวะหวาดกลัวอิสลามคือความเข้าใจแบบเหมารวม เช่น “การเหมารวมว่ามุสลิมทุกคนมีความเหมือนกันและนิยมความรุนแรงเหมือนกันดังนั้นมุสลิมจึงน่ากลัวและเป็นอันตราย” หากทว่าความเป็นจริงสังคมมุสลิมในประเทศไทยประกอบด้วยมุสลิมหลายจำพวก มุสลิมไทยประกอบด้วยมุสลิมซุนนีและมุสลิมชีอะฮ์ โดยมีชาวซุนนีเป็นประชากรส่วนใหญ่ ภายใต้โครงสร้างของมุสลิมซุนนีแบ่งออกได้เป็นมุสลิมคณะเก่าและคณะใหม่ มลายูมุสลิมและไทยมุสลิม มุสลิมส่วนใหญ่เป็นมุสลิมที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับความเป็นไทยได้ นอกจากมุสลิมคณะเก่าบางกลุ่มที่มีลักษณะชาติพันธุ์แบบมลายูและอยู่ในสามจังหวัดชายแดนใต้ซึ่งมีทัศนคติต่อต้านการผสมกลมกลืนให้เข้ากับความเป็นไทย (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) กล่าวคือมลายูมุสลิมที่ต่อสู้กับรัฐไทยและสมาทานแนวคิดแบบคณะเก่า มีพื้นที่ปฏิบัติการเฉพาะ มีภาษาและชาติพันธุ์มลายู และมีเรื่องเล่าภายในในกลุ่มชาติพันธุ์เดี่ยว มลายูมุสลิมกลุ่มดังกล่าวมีฐานและเป้าหมายอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้/ปาตานีเท่านั้น แต่ไม่ว่ามุสลิมจะมีความแตกต่างกันอย่างไรพวกเขามีอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมที่คล้ายกันอย่างน้อยในสามประเด็นที่สำคัญ คือ เอกลักษณ์ด้านการแต่งกาย (ฮิญาบ) ด้านอาหาร (ฮาลาล) และด้านศาสนกิจ (มัสยิด) ด้วยเหตุฉะนั้นเอกลักษณ์ทั้งสามด้านนำไปสู่ปัญหาการแสดงออกทางอัตลักษณ์ในพื้นที่สาธารณะ

เนื่องจากประชากรมุสลิมในประเทศมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปีอย่างต่อเนื่อง กอปรกับกระแสหวาดกลัวอิสลามและความต้องการในการแสดงอัตลักษณ์ของมุสลิมในสามประเด็นข้างต้น ทำให้ชาวพุทธจำนวนหนึ่งหวาดระแวงกับการปรากฏตัวที่เข้มข้มขึ้นของมุสลิมทางด้านอัตลักษณ์ศาสนา การเผชิญหน้ากันระหว่างชาวพุทธและมุสลิมจึงเกิดขึ้นทั้งในภาคเหนือ อีสาน กลาง และภาคใต้ ปาตานีฟอรัม

จึงลงสำรวจพื้นที่ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศโดยเลือก 8 จังหวัดเป็นตัวอย่างของการเก็บข้อมูล เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และความขัดแย้งพุทธ-มุสลิม ผลการศึกษา นำมาสู่การทำความเข้าใจพื้นที่ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ 1.พื้นที่ตั้งเครียด 2.พื้นที่ปลอดภัย และ 3.พื้นที่รุนแรง โดยพบว่าในพื้นที่ตั้งเครียดมีการต่อสู้กันในเดือนฮิจญ์บ ออาหารฮาลาล และมัสยิด อีกทั้งยังมีการปฏิบัติการของเครือข่ายพุทธชาตินิยมอีกด้วย ในขณะที่ในพื้นที่รุนแรง เป็นการต่อสู้กันเพื่อรักษาพื้นที่แห่งอัตลักษณ์และมีการปฏิบัติการของกลุ่มขบวนการมลายูชาตินิยมเป็นสำคัญ

ในโลกยุคสมัยใหม่ซึ่งประกอบไปด้วยลักษณะทางกายภาพ (offline) และเสมือนจริง (online) ประเด็นความขัดแย้งจึงมิได้ถูกจำกัดอยู่ในโลกกายภาพเท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้ามกลับทวีความรุนแรงอยู่ในโลกออนไลน์อย่างน่าสนใจและน่ากังวลยิ่ง โลกออนไลน์ทำให้ความขัดแย้งในชุมชนนำไปสู่ความขัดแย้งระดับที่กว้างและไร้การควบคุม อีกทั้งยังสามารถทำให้ผู้คนที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงมีความเป็นส่วนหนึ่งและมีอิทธิพลกับเหตุการณ์ได้อย่างรวดเร็ว ความขัดแย้งทางศาสนาจึงสามารถลุกลามและบานปลายออกไปสู่สังคมใหญ่ได้ง่าย นอกจากนั้นความเร็วในโลกออนไลน์ยังทำให้ความขัดแย้งทางอัตลักษณ์กลายเป็นวาระเร่งด่วนและสำคัญของสังคมได้ไม่ยาก เหตุการณ์การการปลุกระดมความเกลียดกลัวอิสลาม เช่น พระมหาอภิชาติและการบริภาษหลักความเชื่อในศาสนาพุทธของคุณโตเป็นตัวอย่างที่สำคัญ ผู้คนในโลกออฟไลน์ในปัจจุบันรู้สึกกว่าปัญหาความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมในโลกออนไลน์มีความน่ากลัวกว่าและป้องกันได้ยากกว่า โดยเฉพาะการส่งต่อข้อความและข่าวลือทางแอปพลิเคชันไลน์และเฟซบุ๊ก ที่เป็นนิยามอันแพร่หลายในประเทศไทย ฉะนั้น ในโลกที่เสรีและเป็นประชาธิปไตย การป้องกันความขัดแย้งทางอัตลักษณ์ทางศาสนาไม่สามารถกระทำได้ผ่านการปิดกั้น

ทว่าต้องกลับมาปฏิสัมพันธ์และเพิ่มกิจกรรมในโลกออฟไลน์ให้มากขึ้นน่าจะทำให้
ให้ผู้คนต่างศาสนิกได้รู้จักกันมากขึ้น มีเหตุผลพลเมืองดีขึ้น และมีขนบธรรมเนียมเพิ่ม
ขึ้น

ฉะนั้น ความขัดแย้งแนวตั้งระหว่างรัฐไทยและกลุ่มขบวนการฯ ในสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ และการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็น
มุสลิมผ่านเหตุการณ์ฮิญาบหนองจอกหรือฮิญาบอนุบาลปัตตานี เป็นปัญหาเชิง
โครงสร้างซึ่งจำเป็นต้องจัดการด้วยสันติวิธีไม่ว่าจะเป็นการเจรจา การเปิดพื้นที่
สาธารณะหรือการต่อสู้ในทางกฎหมาย ในขณะที่ความขัดแย้งแนวระนาบระหว่าง
ชาวพุทธและมุสลิมในภาคเหนือและอีสานซึ่งปรากฏในการต่อต้านมัสยิดและ
อุตสาหกรรมฮาลาล เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่มีค่านิยมแตกต่างกัน ความ
ขัดแย้งเหล่านี้คือปัญหาแห่งทศวรรษที่ 2010 ของสังคมไทยที่พร้อมจะปะทุขึ้นมา
ทุกเมื่อและยังไม่มีสัญญาณว่าจะยุติลงในอนาคตอันใกล้ การป้องกันที่ดีที่สุดคือ
การสร้างภูมิคุ้มกันระหว่างสังคมผ่านการปฏิสัมพันธ์และการพื้นที่กลางระหว่าง
กลุ่มในเชิงสร้างสรรค์ให้มากขึ้น การสร้างการรับรู้และความพร้อมในการรับมือกับ
ความไม่แน่นอนในอนาคตเป็นสิ่งจำเป็นทั้งสำหรับภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชา
สังคม และพลเมืองที่ตระหนักถึงความมั่นคงของมนุษย์และของระเบียบโลก

ข้อเสนอแนะ

1. การยับยั้งแนวคิดรุนแรงสุดโต่ง (Preventing Violent Extremism) ควรเป็นวาระสำคัญของสังคมไทยในการป้องกันความรุนแรงระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิม องค์กรที่ให้ทุนสนับสนุนจากต่างประเทศควรหนุนเสริมองค์กรภาคประชาสังคมในท้องถิ่นให้ผลักดันโครงการที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวพุทธและมุสลิมผ่านการปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมทางสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนคนหนุ่มสาว เพื่อป้องกันความรุนแรงที่เกิดจากความสุดโต่งของกลุ่มพุทธชาตินิยมและกลุ่มมุสลิมแบบเถรตรงและชาติพันธุ์นิยม
2. ภาคประชาสังคมควรมีระบบการเฝ้าระวังการเติบโตขององค์กรพุทธชาตินิยม กลุ่มอิสลามสุดโต่ง และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ ที่มีแนวโน้มนำไปสู่ความรุนแรงแนวระนาบ อีกทั้งควรมีการจัดเก็บข้อมูลความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสาธารณะที่เข้าถึงได้ง่าย

3. ภาครัฐควรตระหนักถึงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มศาสนาและชาติพันธุ์ มีความละเอียดอ่อนและสามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในโลกออนไลน์ ฉะนั้น การสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนในพื้นที่เสี่ยงควรเป็นนโยบายสำคัญทั้งในการป้องกันความรุนแรงและในการพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ อีกทั้งควรสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและประชาสังคมให้มีมาตรการในการเฝ้าระวังโลกออนไลน์อย่างทันที
4. ภาครัฐควรพิจารณาแบบเรียนประวัติศาสตร์แบบเก่าที่ยึดโยงกับความเป็นชาตินิยมไปสู่การสร้างเรื่องเล่าที่ไม่เป็นปรปักษ์ต่อกันและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพหุวัฒนธรรม อีกทั้งยังควรจัดทำแบบเรียนประวัติศาสตร์ชาติไทยแบบครอบคลุมซึ่งรวมวีรบุรุษและวีรสตรีของคนทุกกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนา คุณค่าที่แตกต่างกันให้เป็นส่วนหนึ่งของความรู้กระแสหลักของชาติ
5. ภาครัฐและภาคประชาสังคมควรมีนโยบายความร่วมมือที่ก้าวหน้าเพื่อผลักดันชุดความรู้ ความเข้าใจ พลวัตของศาสนา คุณค่า ความเชื่อของผู้นับในสังคมไทย ความร่วมมือนี้อาจจะต้องพัฒนาเรื่องของฐานความรู้ ข้อมูลจากสภาพความเปลี่ยนแปลงของผู้นับสังคม ก่อนจะนำไปสู่การจัดทำนโยบายในลักษณะการป้องกันความรุนแรงสุดโต่ง (Preventing Violent Extremism)

คำนำ

รายงานฉบับนี้เป็นผลงานต่อยอดจากรายงานเรื่อง “สัญญาความหวาดกลัวอิสลามในสังคมไทย” ตีพิมพ์เมื่อปี 2018 ซึ่งมุ่งศึกษาภาววิทยาของความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในประเทศไทย นอกจากนี้ยังเผยให้เห็นว่าความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้นระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิมเป็นปรากฏการณ์แห่งทศวรรษที่ 2010 ที่ต้องได้รับการเฝ้าระวังและควบคุมอย่างเป็นระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์และการรับรู้เรื่องราวระหว่างเพื่อนร่วมชาติที่นับถือศาสนาและมีเชื้อชาติที่แตกต่างกัน ความสัมพันธ์ของกลุ่มอาจจะเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาและสถานที่ จากความร่วมมือไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง ในช่วงระยะเวลาที่หนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมโดยรวมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่น่าเป็นห่วง เช่น ภาคใต้ตอนล่างไม่เพียงประสบปัญหาความรุนแรงในแนวตั้งเท่านั้นแต่ยังขยายทิศทางไปสู่ความขัดแย้งแนวระนาบด้วย ในขณะที่ภาคเหนือและอีสานต่างก็มีการต่อต้านสัญลักษณ์ของความเป็นมุสลิมอย่างตื่นตัว เช่นเดียวกับในภาคใต้และภาคกลางที่มีการเรียกร้องการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมเพิ่มขึ้น รายงานฉบับนี้จะอธิบายว่าเหตุใดความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงมีความเปราะบางมากขึ้น พื้นที่ใดที่

มีความน่าเป็นห่วงมากที่สุด และความขัดแย้งมีนัยยะสัมพันธ์อย่างไรกับพื้นที่ แต่ละพื้นที่

คณะผู้จัดทำขอขอบคุณคณะทำงานทุกท่านที่ร่วมเดินทางและลงพื้นที่ทั้งสี่ภูมิภาคในการศึกษาประเด็นที่ไม่ง่าย ปาตานีฟอรัมโชคดีที่มีคณะร่วมทำงานทั้งชาวพุทธและมุสลิม จนทำให้การศึกษาความเปราะบางทางความสัมพันธ์ระหว่างสังคมของสองศาสนิกเป็นไปได้อีกงานชิ้นนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้นได้และมีความผิดพลาดน้อยที่สุดเนื่องจากการทำงานเบื้องหลังของคุณอาชิซะห์ กายแก้วและคุณอัब्ดุลเลาะหฺมัดอะด้า และโดยเฉพาะการถอดเทปและการตรวจพิสูจน์อักษรของคุณชนาธิป ทองจันทร์ และคุณอัฐพล ปิริยะ นอกจากนี้ เราขอขอบคุณคุณรักชาติ สุวรรณ คุณอิมรอน ซาเหาะ คุณอภิษฐา โออินทร์ และคุณกิตติศักดิ์ จันทร์ใหม่ สำหรับความร่วมมือและการทำงานอย่างเป็นมิตรและเป็นมืออาชีพเสมอมา กับ ปาตานีฟอรัม ขอขอบคุณผู้ร่วมอภิปรายทั้งชาวพุทธและมุสลิมทุกท่านในสี่ภูมิภาคที่ร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์ สุดท้ายขอขอบพระคุณสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยเป็นอย่างสูงที่ให้ทุนสนับสนุนการทำงานของเราในครั้งนี้

ปาตานีฟอรัม

บทนำ

ในช่วงห้าปีที่ผ่านมา ความขัดแย้งระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธ และกระแสความหวาดกลัวอิสลามในภูมิภาคเอเชียเริ่มปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นเรื่อย ๆ เริ่มตั้งแต่ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ ความรุนแรงระหว่างชาวพุทธสิงหลและมุสลิมทมิฬในศรีลังกา และความรุนแรงระหว่างชาวพุทธและโรฮีนจามุสลิมในเมียนมา เหตุการณ์เหล่านี้ไม่เพียงเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับกลุ่มขบวนการเท่านั้น แต่ยังขยายความขัดแย้งลงไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลต่างศาสนิกอีกด้วย รายงานฉบับนี้แบ่งความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิมสามารถออกเป็นสองประเภท ประเภทแรกคือความขัดแย้งแนวตั้งซึ่งเป็นการขัดแย้งระหว่างรัฐกับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ตัวอย่างเช่น รัฐกับกลุ่มขบวนการแบ่งแยกดินแดน รัฐกับกลุ่มองค์กรไม่แสวงผลกำไร (NGOs) หรือรัฐกับขบวนการทางสังคมต่าง ๆ เป็นต้น ประเภทที่สองคือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เช่น ระหว่างชนชั้นล่างกับชนชั้นปกครอง หรือระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาที่แตกต่างกัน (พุทธกับมุสลิม, มุสลิมกับคริสเตียน, มาเลย์กับจีน) ตัวอย่างในลักษณะที่สองอาจนำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และสงครามกลางเมืองได้ เช่น การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในยูโกสลาเวียและรวันดา หรือความรุนแรงระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในศรีลังกา

ความขัดแย้งแนวตั้ง คือความขัดแย้งระหว่างรัฐกับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เช่น ปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้

ความขัดแย้งแนวระนาบ คือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เช่นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเชื้อเหลืองเลือดแดงและความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิม เป็นต้น

และพม่า เป็นต้น ความขัดแย้งในแนวราบเมื่อก่อตัวไปสู่ขบวนการจัดตั้งแล้วสามารถเปลี่ยนสภาพและนำไปสู่ความรุนแรงได้ไม่ยาก

สำหรับสถานการณ์ในประเทศไทย ปาตานีฟอร์มได้ลงพื้นที่และศึกษาประเด็นกระแสवादกลัวอิสลามมาตั้งแต่ปี 2016¹ และพบว่ากระแสดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย ทั้งในภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพียงแต่ระดับของอาการในหลายพื้นที่ยังไม่ถึงขั้นรุนแรง เหตุผลประการสำคัญเนื่องจากว่าสังคมไทยยังพอจะมี ‘ทุนทางสังคม’ ที่หล่อเลี้ยงสายสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม อย่างไรก็ตาม กอปรกับเหตุการณ์ความรุนแรงในภาคใต้ของไทยและกระแสพุทธชาตินิยมในประเทศเพื่อนบ้านของไทย สถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมได้เปลี่ยนไปในทางที่น่าเป็นห่วงตลอดระยะเวลาห้าปีที่ผ่านมา การศึกษาและทบทวนสถานการณ์ดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่สำคัญสำหรับการสร้างชาติและการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมในศตวรรษที่ 21

¹ ดอน ปาทาน, เอกภินทร์ ต่วนศิริ, และ อันวาร์ กอมะ, ‘สัญญาณความหวาดกลัวอิสลามในประเทศไทย’ (ปัตตานี: ปาตานีฟอร์ม, 2018).

งานวิจัยภาคสนามชิ้นนี้ศึกษาปัญหาความสัมพันธ์แนวราบระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย โดยมุ่งเน้นไปที่การปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนต่างศาสนา ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม การทำความเข้าใจประเด็นด้านอัตลักษณ์ และการจัดการสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม เช่น การสร้างมัสยิด เสี่ยงอาชานฮิญาบและข่าวลือที่เกี่ยวกับอิสลามและความรุนแรง ข้อค้นพบประการสำคัญในทุกภูมิภาคที่เราจะนำเสนอในรายงานฉบับนี้คือการปรากฏตัวและการแสดงออกทางอัตลักษณ์ของมุสลิมกำลังกลายเป็นเรื่องน่าเป็นห่วง อันนำมาซึ่งความหวาดกลัวต่อกัน การสร้างระยะห่างและเป็นปฏิปักษ์ต่อกันมากขึ้น

รายงานฉบับนี้เริ่มต้นด้วยการหยิบยกประเด็นปัญหาพื้นฐานที่เกี่ยวกับความเข้าใจแบบเหมารวม หลังจากนั้นได้จำแนกพื้นที่ตามสถานการณ์ออกเป็นสามระดับ กล่าวคือ พื้นที่รุนแรง พื้นที่ตึงเครียด และพื้นที่สันติ และชี้ให้เห็นว่าแต่ละพื้นที่มีลักษณะไม่เหมือนกัน นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และกลุ่มพุทธ-มุสลิมแล้ว รายงานฉบับนี้ยังเปิดเผยให้เห็นว่าโลกออนไลน์และโลกออฟไลน์ทำงานและมีผลกระทบกับชีวิตผู้คนแตกต่างกันอีกด้วย กล่าวคือ ในขณะที่โลกประจำวันแห่งความเป็นจริงไม่ได้เลวร้ายเหมือนกับโลกเสมือนจริง การปฏิสัมพันธ์ประจำวันระหว่างชาวพุทธและมุสลิมโดยส่วนใหญ่ในชุมชนยังดำเนินไปได้ด้วยดี ยกเว้นในกรณีสามจังหวัดชายแดนใต้ ในกรณีดังกล่าวประเด็นทางด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และศาสนายังคงเข้มข้นเมื่อเปรียบเทียบกับมุสลิมในภาคอื่น ๆ การปรับตัวของมุสลิมเข้าสู่ความเป็นไทยในพื้นที่ 'สันติ' และ 'ตึงเครียด' ไม่ได้มีปัญหา

ในเชิงอัตลักษณ์เท่ากับชาวมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ ด้วยเหตุนี้ การปรับตัวของมุสลิมอาจจะไม่ได้ยึดติดกับอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์และศาสนา มากเท่ากับบริบทที่พวกเขาอาศัยอยู่ บริบทของมุสลิมชนส่วนใหญ่กับบริบทมุสลิมชนส่วนน้อยถือเป็นปัจจัยสำคัญในการปรับตัวให้เข้ากับชุมชนและจินตกรรมความเป็นชาติของไทยมุสลิม

สถานการณ์โดยภาพรวมในปี 2018-2019

ในปี 2018-2019 มีเหตุการณ์ที่น่าเป็นห่วง 4 เหตุการณ์ ดังนี้

1. การกล่าวพาดพิงถึงคำสอนศาสนาพุทธในด้านลบ ผ่านรายการโต-ตาลทางเฟซบุ๊ก
2. หลังจากนั้นมีกระแสต่อต้านจากชาวพุทธในโลกออนไลน์อย่างรุนแรง (เมษายน 2018)
3. กรณีอื้อฉาวที่โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย (พฤษภาคม 2018)
4. กรณีอื้อฉาวที่โรงเรียนอนุบาลปัตตานี (พฤษภาคม 2018)
5. การฆ่าผู้นำศาสนาอิสลามและพุทธ ที่จังหวัดนราธิวาส (มกราคม 2019)

เหตุการณ์เหล่านี้สร้างความสะเทือนใจให้กับชาวไทยทั้งสองฝ่าย อีกทั้งยังเป็นปัญหาแนวราบที่กำลังสะสมอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างพุทธและมุสลิม การเผชิญหน้ากันในเหตุการณ์ข้างต้นอาจเป็นตัวบ่งชี้ถึงระยะห่างที่กว้างขึ้นระหว่างสองกลุ่ม ในกรณีแรก จุฬาราชมนตรีได้ออกแถลงการณ์ประณามโตและตาล จากนั้นโตได้ออกมาขอโทษและแสดงความเสียใจ กรณีที่สองผู้ปกครองของนักเรียนหญิงยื่นหนังสือลาออกเนื่องจากนักเรียนทนแรงกดดันจากครูและเพื่อนในโรงเรียนไม่ไหว กรณีที่สามเจ้าหน้าที่รัฐเข้าควบคุมสถานการณ์โดยมีการเปลี่ยนแปลงกฎกระทรวงสำหรับโรงเรียนที่อยู่ในธรณีสงฆ์ กรณีสุดท้ายมีการประณามและแสดงความเป็นห่วงจากองค์กรของทั้งสองศาสนาและองค์กรภาคประชาสังคม การเดินขบวนต่อต้านความรุนแรงโดยประชาชน และการเร่งจับกุมผู้กระทำผิดโดยเจ้าหน้าที่รัฐ

ปัญหาพื้นฐาน

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาปัญหามุสลิมชนกลุ่มน้อยในสังคมไทย ปัญหาพื้นฐานที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม หรือ ‘กระแสความหวาดกลัวอิสลาม’ ในประเทศไทย เกิดจากความเข้าใจแบบเหมารวมว่าชาวมุสลิมมีลักษณะเหมือนกันในทุกมิติ เช่น มุสลิมกลุ่มหนึ่งในสามจังหวัดชายแดนใต้ต่อต้านรัฐไทย โดยการใช้ความรุนแรง หรือมุสลิมกลุ่มหนึ่งใช้ความรุนแรงในการตอบโต้นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา การใช้ความรุนแรงของมุสลิมกลุ่มนี้ทำให้หลายคนเข้าใจแบบเหมารวมว่ามุสลิมกลุ่มอื่น ๆ ก็มีลักษณะเดียวกัน และนำไปสู่การให้ความหมายว่าอิสลามเท่ากับความรุนแรงและมุสลิมเท่ากับผู้ก่อการร้าย การเหมารวมยังนำไปสู่การสร้างความหมายและเรื่องเล่าใหม่ว่า ‘มุสลิมคือภัยอันตราย’ ความหมายในลักษณะดังกล่าวแพร่สะพัดไปทั่วทั้งประเทศและมักจะเกิดจากความเข้าใจว่า แม้ว่ามุสลิมทุกคนไม่ใช่ผู้ก่อการร้าย แต่ผู้ก่อการร้ายทุกคนคือมุสลิม ตรรกะดังกล่าวไม่เพียงไม่ถูกต้องเท่านั้นแต่ได้ถูกพิสูจน์ผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้วว่าการใช้ความรุนแรงและความเป็นผู้ก่อการร้ายนั้นไม่จำเป็น

ต้องยึดโยงกับศาสนานิสลามเท่านั้น² ความเข้าใจแบบเหมารวมในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นปัญหาพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันที่เราพบเห็นในสังคมพหุวัฒนธรรม

ความเข้าใจแบบเหมารวมยังทำให้เกิด ‘ความกลัว’ และง่ายต่อการทำให้มุสลิมมีความเป็นอื่นในสังคมไทย ยกตัวอย่างเช่น การต่อต้านการก่อสร้างมัสยิดในภาคเหนือในช่วงแรก ๆ เกิดจากความหวาดกลัวว่ามุสลิมจะนำความรุนแรงมาสู่ชุมชน และความหวาดกลัวว่ามุสลิมจะอพยพเข้ามาสู่ชุมชนและจะเกิดความขัดแย้งขึ้น ความกลัวเหล่านี้ถูกสร้างมาจากการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อต่าง ๆ และการปลุกกระดมเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงในภาคใต้โดยเชื่อมโยงความหมายของความเป็นมุสลิมไปสู่ความเป็นอื่นและความน่ากลัว ดังนั้น การต่อต้านมุสลิมจึงดูมีความชอบธรรมตราบดีที่ความเข้าใจแบบเหมารวมทำงานได้ดีและไม่ถูกตั้งคำถาม อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตเบื้องต้นพบว่าการเหมารวมในลักษณะดังกล่าวปรากฏในพื้นที่ออนไลน์มากกว่าพื้นที่ออฟไลน์ ดังจะเห็นได้จากสถานการณ์ในบางพื้นที่ที่ชี้ให้เห็นว่าเมื่อมัสยิดและมุสลิมเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในชุมชนแล้วความเป็นจริงในโลก offline กลับแตกต่างจากกระแสความหวาดกลัวที่เกิดขึ้นใน

² Duncan McCargo, 'Thai Buddhism, Thai Buddhists and the Southern Conflict', *Journal of Southeast Asian Studies* 40, no. 1 (2009): 1–10; Michael K. Jerryson, *Buddhist Fury: Religion and Violence in Southern Thailand* (Oxford University Press, 2012); Michael Jerryson, 'Appropriating a Space for Violence: State Buddhism in Southern Thailand', *Journal of Southeast Asian Studies* 40, no. 1 (February 2009): 33–57, <https://doi.org/10.1017/S0022463409000034>; Chris Beyrer and Adeeba Kamarulzaman, 'Ethnic Cleansing in Myanmar: The Rohingya Crisis and Human Rights', *The Lancet*, 2017, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(17\)32519-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)32519-9); Imtiaz Yusuf, 'Three Faces of the Rohingya Crisis: Religious Nationalism, Asian Islamophobia, and Delegitimizing Citizenship', *Studia Islamika* 25, no. 3 (4 December 2018): 503–42, <https://doi.org/10.15408/sdi.v25i3.8038>; Michael Jerryson and Mark Juergensmeyer, eds., *Buddhist Warfare* (New York: Oxford University Press, 2010).

โลก online การเกิดขึ้นของมัสยิดและการเข้ามาของมุสลิมไม่ได้เป็นปัจจัยที่นำไปสู่การสร้างความแตกแยกและความขัดแย้งในชุมชนเสมอไป (โปรดดูกรณีศึกษา มัสยิดแม่ชะจาน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงรายในรายงานชิ้นนี้)

งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการตั้งคำถามกับความเข้าใจแบบเหมารวมและตายตัวข้างต้น โดยชี้ให้เห็นว่า สังคมมุสลิมในประเทศไทยไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียวแบบตายตัว (non-monolithic) ไม่ว่าในทางภาษา ชาติพันธุ์ รากเหง้า และคติทางศาสนา³ การมองสังคมมุสลิมเป็นหน่วยเดียวกันไม่ได้เป็นเรื่องอันตรายแต่การเป็นหน่วยเดียวกันไม่ได้หมายความว่าพวกเขาไม่มีความแตกต่างหลากหลายภายใน และไม่ได้หมายความว่าพวกเขาไม่มีพลวัต ดังนั้น การจะก้าวข้ามปัญหาพื้นฐานดังกล่าวได้จึงจำเป็นต้องเข้าใจความแตกต่างหลากหลายที่อยู่ในกลุ่มมุสลิมไปพร้อม ๆ กับพลวัตที่เกิดขึ้นในสังคม ปาตานีฟอรัมจึงลงสำรวจความคิดและทัศนคติของชาวพุทธและมุสลิมในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศเกี่ยวกับอัตลักษณ์และประสบการณ์ของพวกเขาในสังคมต่างวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม และข้อเสนอเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในอนาคต

ในปี 2018 ปาตานีฟอรัมได้จัดพิมพ์รายงานเรื่อง “สัญญาณความหวาดกลัวอิสลามในสังคมไทย” โดยมีข้อค้นพบเบื้องต้นว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ปรากฏขึ้นจริงในสังคมไทยตลอดระยะเวลาสิบปีที่ผ่านมา การลงสำรวจพื้นที่ทั้งสี่ภาคในครั้งนี้ นอกจากจะรับฟังข้อคิดเห็นเกี่ยวกับข้อค้นพบข้างต้นแล้ว

³ เสาวนีย์ จิตทอมวดี, *กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม* (กรุงเทพฯ: กองทุนสง่ารัจระฮัมพร, 2531)

ปาตานีฟอรัมยังต้องการศึกษาโจทย์ที่สำคัญเพิ่มเติมอีกประการ คือ เราสามารถจัดประเภทพื้นที่ต่าง ๆ ของความขัดแย้งได้อย่างไร และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และความขัดแย้งได้อย่างไร เหตุใดประเด็นด้านอัตลักษณ์ทางศาสนาจึงมีนัยยะสัมพันธ์เพิ่มมากขึ้นในความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิม

ประเด็นร่วมที่สำคัญ

ความเชื่อในศาสนาอาจจะถือว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคลในยุคสมัยใหม่ แต่อัตลักษณ์ทางศาสนาและชาติพันธุ์มีอาจถูกจำกัดได้เพียงแค่ว่าความเป็นส่วนบุคคล กลุ่มทางสังคมต้องการจุดร่วมที่สามารถยึดโยงสมาชิกทุกคนและบอกได้ว่าใครคือสมาชิกของกลุ่ม จุดร่วมดังกล่าวในกรณีทั่วไปอาจจะเป็นอุดมการณ์ชาตินิยม มาตภูมิ ภาษา ชาติพันธุ์หรือศาสนา การลงพื้นที่เก็บข้อมูลของปาตานีฟอรัมในครั้งนี้ทำให้พบว่าอัตลักษณ์ทางด้านศาสนาและชาติพันธุ์คือจุดร่วมสำคัญของความเป็นมุสลิมในสังคมไทย อัตลักษณ์ดังกล่าวนำไปสู่ปัญหาสาธารณะที่ได้รับการบอกเล่ามากที่สุดเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับสถานะมุสลิมชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย คำถามที่สำคัญคือ อัตลักษณ์ด้านใดของความเป็นมุสลิมที่นำไปสู่ปัญหาสาธารณะ

มุสลิมในฐานะกลุ่มทางสังคมกลุ่มหนึ่งมีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านความเชื่อและวัฒนธรรมซึ่งแตกต่างจากกลุ่มศาสนาอื่น ในแง่ของความเชื่อซึ่งอาจจะเป็นเรื่องส่วนบุคคลแต่ในมิติของวัฒนธรรมมุสลิมมีเอกลักษณ์ในการครองตนอยู่ในสังคม ปาตานีฟอรัมพบว่า สามประเด็นที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตสาธารณะและบ่งบอกอัตลักษณ์เด่นในสังคมของมุสลิมคือ ฮีญาบ (การแต่งกาย) ฮาลาล (อาหาร)

และมัชยิด (การปฏิบัติศาสนิก) จากการเก็บข้อมูลในปี 2018 มุสลิมส่วนใหญ่มองว่าสามประเด็นดังกล่าวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับความเป็นมุสลิมในสังคม

อิญาบ คือ เอกลักษณะของความเป็นสตรีมุสลิมในพื้นที่สาธารณะ สตรีหลายท่านพร้อมยอมแลกด้วยกับชีวิตและหน้าที่การงานเพื่อรักษาไว้ซึ่งการสวมอิญาบ นักเรียนสตรีบางคนไม่ยอมแลกกระหว่างอิญาบกับการเรียนต่อในโรงเรียนเดิม ผู้ปกครองบางคนต่อสู้เรียกร้องให้กับลูกของตัวเอง บางคนยอมออกจากงานเนื่องจากผู้บังคับบัญชาไม่อนุญาตให้สวมอิญาบ สตรีมุสลิมใหม่จากเซียงรายเล่าให้ฟังว่า “ผู้อำนวยการของมีคำถามต่อเราว่าไม่คลุมอิญาบได้ไหม เราก็อธิบายไปว่าไม่ได้เนื่องจากบทบัญญัติในศาสนาอิสลาม ปีแรกค่อนข้างลำบากใจแต่เนื่องจากมีพี่น้องมุสลิมให้กำลังใจจึงสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ หากหัวหน้างานบังคับให้ตนออกจากงานเนื่องจากการคลุมอิญาบ ตนก็จะออก” อิญาบจึงเป็นปัญหาสังคมที่จะยังไม่จบสิ้น หากสังคมไทยยังมีเงื่อนไขการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางศาสนา โดยเฉพาะสำหรับสตรีมุสลิม

อาหารฮาลาล คือ อาหารที่มีวัตถุดิบและกระบวนการปรุงถูกต้องตามหลักการอิสลาม ไม่เพียงแค่นี้ไม่มีหมูมุสลิมก็ทานได้ จากการลงพื้นที่เราพบว่าชาวพุทธส่วนใหญ่จะรับรู้เกี่ยวกับมุสลิมในสองอย่างสำคัญ “มุสลิมไม่กินหมูกับมุสลิมมีภรรยาได้สี่คน” แต่การไม่กินหมูไม่ได้หมายความว่ามุสลิมสามารถทานไก่หรือเนื้อวัวที่ไม่ฮาลาลได้ ความเข้าใจข้างต้นถือเป็นความเข้าใจแบบเก่าเกี่ยวกับคนมุสลิม ดังนั้น ในการออกงานหรือเข้าร่วมงานทางสังคมที่ไม่ได้เตรียมอาหาร

ฮาลาลให้มุสลิมก็จะเลี้ยงทานอาหาร หากเหตุการณ์ลักษณะนี้เกิดขึ้นเป็นประจำ อันอาจเกิดจากความไม่เข้าใจของสังคมหรือความไม่เข้าใจของผู้จัดงานมุสลิม ก็อาจเกิดความอึดอัดใจในการร่วมงานกับต่างศาสนิก อาจจะมีมุสลิมบางท่าน ละเลยอาหารฮาลาลแต่นั้นไม่ได้เป็นตัวแทนวิถีแบบมุสลิม ฉะนั้นจึงมีสามารถเอามาเป็นภาพตัวแทนของความเป็นมุสลิมได้ อาหารฮาลาลจึงเป็นอีกเอกลักษณ์หนึ่งที่มุสลิมถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงตนอยู่ในสังคม

มัสยิด คือ บ้านของพระเจ้าที่มุสลิมใช้ในการปฏิบัติศาสนาประจำวัน อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนมุสลิมอีกด้วย กล่าวได้ว่าในทุกชุมชนมุสลิมจะต้องมีมัสยิดหนึ่งหลังเป็นอย่างน้อย มัสยิดหรือสถานที่ที่เหมาะสมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมเนื่องจากการละหมาดเป็นศีลประจำวันสำหรับมุสลิมที่จำเป็นต้องปฏิบัติ เมื่อการละหมาดเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของความเป็นมุสลิม มัสยิดหรือสถานที่ที่เหมาะสมก็เป็นสถานที่จำเป็นสำหรับมุสลิมเช่นกัน เหตุการณ์การต่อต้านมัสยิดในภาคเหนือและอีสานในอดีตจะไม่เป็นเพียงปัญหาในอดีตเท่านั้น แต่สังคมไทยยังจะต้องรับมือการก่อสร้างมัสยิดเพิ่มเติมในอนาคต อันเนื่องมาจากการขยายตัวของประชากรมุสลิม กระแสโลกาภิวัตน์ การเปิดประเทศ การท่องเที่ยวหรือการค้า ย้ายถิ่นฐาน เป็นต้น ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงความต้องการในการสร้างมัสยิดและห้องละหมาดในสถานที่ต่าง ๆ ในอนาคตเนื่องจากเหตุผลข้างต้นแล้ว สังคมไทยจึงควรเข้าใจเอกลักษณ์และความต้องการขั้นพื้นฐานของมุสลิม การทำความเข้าใจและเปิดรับแทนที่จะเป็นการปิดกั้นจะเป็นกุญแจสำคัญในการอยู่ร่วมกัน ในขณะเดียวกัน มุสลิมก็จำเป็นต้องเข้าใจกระบวนการทางสังคมในการสร้างมัสยิดในชุมชนใหม่ ซึ่งต้องได้รับการยินยอมจากชุมชนเช่นเดียวกัน ความท้าทายนี้จะคงดำรงอยู่ในสังคมไทยตราบไต่ที่สังคมของเรายังไม่สามารถหลุดพ้นออกจากความ

เป็นไทยแบบปิดกั้น (exclusivist) และก้าวไปถึงความเป็นชาติแบบพหุวัฒนธรรมที่อันตรายคือจะมีกลุ่มชาตินิยมศาสนาที่รู้สึกว่าการศาสนาของตนกำลังถูกคุกคาม หยิบขวยลักษณะการปิดกั้นเฉพาะกลุ่ม (exclusivism) เป็นเครื่องมือทางการเมืองและนำไปสู่การเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มในวงกว้าง

ประเด็นร่วมหลักทั้งสามข้อนี้เป็นเพียงการย่อความทำลายที่กลุ่มชาวพุทธและมุสลิมได้ต่อรองกันในอดีตและจะต้องต่อรองกันต่อไปในอนาคต ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นในกลุ่มคนหนุ่มสาวมุสลิม ทั้งหญิงและชาย นั้นหมายความว่าความสำคัญด้านอัตลักษณ์จะขยายวงกว้างมากยิ่งขึ้น เช่น อัตลักษณ์การไว้เคราของมุสลิมอาจจะเป็นปัญหาในการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมสมัยใหม่แบบเก๋ียงเกลา เสียงอาชานอันเกิดจากมัสยิด (voice) อาจจะกลายเป็น “เสียงรบกวน” (noise) ของชาวพุทธที่อยู่ใกล้กับชุมชนมุสลิม การขยายกิจการอาหารฮาลาลจะเพิ่มขึ้นและความต้องการในการได้มาตรฐานฮาลาลอาจจะเติบโต ธุรกิจฮาลาลอาจจะกลายเป็นคู่แข่งของธุรกิจอื่นในกระแสหลัก เหล่านี้เป็นตัวอย่างที่สังคมไทยอาจจะต้องเตรียมรับมือ อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมไทยจะเพิ่มความทำลายให้กับสังคมในอนาคตหรือเปลี่ยนรูปลักษณะไปเป็นอย่างอื่นเป็นประเด็นที่ต้องติดตามต่อไป แต่ในปีที่ผ่านมาเราพบว่าประเด็นปัญหาอัตลักษณ์ทางศาสนาคือลักษณะเด่นในความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม ทั้งในพื้นที่รุนแรงและพื้นที่ตั้งเครียด⁴

⁴ สอดคล้องกับข้อสังเกตของอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ซึ่งอธิบายว่า “ในชีวิตของมุสลิมตามอุดมคติ มิติทางฆราวาสวิสัยต้องเป็นรองมิติทางศาสนาอยู่เสมอ และด้วยเหตุดังนั้น วิถีชีวิตของชาวมุสลิมที่ดีจึงไม่แยกออกจากศาสนา ต่างจากศาสนิกของศาสนาอื่น มุสลิมจึงเป็น “คนแปลกหน้า” ของศาสนิกอื่น” โปรดดู นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ความแปลกหน้าของมุสลิม (จบ)”, มติชนสุดสัปดาห์ (blog), 13 ตุลาคม 2017, https://www.matichonweekly.com/column/article_58920.

ความแตกต่างหลากหลายของมุสลิม ในสังคมไทย: ข้อสังเกตเบื้องต้น

“มีคำถามประเภทที่ว่าอิสลามชายแดนใต้กับอิสลามที่นี่เป็นพวกเดียวกันไหม เราก็บอกว่าอิสลามเหมือนกัน แต่คงไม่ใช่พวกเดียวกัน” ประโยคข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของบทสนทนาระหว่างปาตานีฟอรัมกับมุสลิมท่านหนึ่งในจังหวัดเชียงราย หากมุสลิมมีหลายพวกแล้ว สังคมมุสลิมไทยมีลักษณะเป็นอย่างไร แตกต่างกันมากน้อยแค่ไหน มุสลิมในสังคมไทยสามารถจำแนกได้หลายประเภท ในส่วนนี้จะนำเสนอเฉพาะความแตกต่างทางความเชื่อภายในศาสนาอิสลามเท่านั้น การจำแนกด้วยลักษณะความเชื่อทางศาสนาแบ่งมุสลิมออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ สองกลุ่มคือมุสลิม ‘ซุนนี’ และมุสลิม ‘ชีอะฮ์’ โดยส่วนใหญ่มากกว่า 95% ของมุสลิมในประเทศไทยเป็นมุสลิมซุนนี ประชากรมุสลิมทั้งหมดในปี 2010 มีจำนวนร้อยละ 4 หรือ 6-8 ล้านคนของจำนวนประชากรทั้งหมดในประเทศ ในปัจจุบัน มุสลิมซุนนีสามารถแบ่งแยกย่อยอย่างไม่เป็นทางการออกเป็นมุสลิม ‘คณะเก่า’ และมุสลิม ‘คณะใหม่’⁵ คณะเก่าหมายถึงมุสลิมที่มีความเชื่อแบบดั้งเดิมตามบรรพบุรุษโดย

⁵ อีกชื่อหนึ่งที่ถูกใช้เรียกถึงความเป็นกลุ่มสำหรับคณะใหม่คือ “กลุ่มซุนนะฮ์” โปรดดูรายละเอียดที่ เอกรินทร์ ต่วนศิริ, ‘การเมืองแห่งอัตลักษณ์: ความหลากหลายและพลวัตของมลายูมุสลิมปัตตานีในจังหวัดชายแดนใต้’ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), 68–70.

ยึดสำนักคิดทางกฎหมายอิสลามแบบซาฟีอี⁶ คณะเก่าในที่นี่ยังหมายถึงกลุ่มซูฟี และญามาอะฮ์ดับลิกด้วย คณะใหม่หมายถึงมุสลิมที่มีความเชื่อตามสำนักคิดแบบซาลาฟี ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดจากประเทศในอ่าวอาหรับ เช่น ซาอุดีอาระเบีย และนักคิดคนสำคัญอย่างเช่น อิบน์ตุย์มียะฮ์, มุฮัมหมัดอัब्ดุลวาฮาบ, อัลอัฟกานี, มุฮัมหมัดอัब्ดุลฮ์, ราซิดรีฎอ, และยุสุฟ อัลกอราฎอวี เป็นต้น ในมุสลิมชนนี้คณะเก่าถือเป็นประชากรส่วนใหญ่ทั้งในสามจังหวัดชายแดนใต้และทั่วประเทศ

ในเมื่อมีมุสลิมหลายกลุ่มพวก มุสลิมกลุ่มใดที่มีอุปสรรคการปรับตัวให้เข้ากับความเป็นไทยมากที่สุด อิมติยาส ยูซุฟ (Imtiyaz Yusuf) ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาเปรียบเทียบ (พุทธ-อิสลาม) อธิบายว่ามุสลิมในประเทศไทยสามารถจำแนกผ่านการปรับตัวให้เข้ากับความเป็นไทยได้โดยแบ่งเป็นมุสลิมที่ปรับตัวได้ดีกับมุสลิมที่ปรับตัวได้ยาก⁷ มุสลิมที่ปรับตัวได้ดีคือมุสลิมคณะเก่าส่วนใหญ่ที่อยู่นอกสามจังหวัดชายแดนใต้ มุสลิมที่ไม่พูดภาษามลายู และคณะใหม่ ส่วนมุสลิมส่วนใหญ่ที่ปรับตัวได้ยาก/ไม่ต้องการปรับตัวคือคณะเก่าที่มีลักษณะชาติพันธุ์แบบมลายูที่อยู่ในสามจังหวัดชายแดนใต้ การอธิบายของอิมติยาส สอดคล้องกับข้อมูลจาก

⁶ ในเชิงประวัติศาสตร์ สำนักคิดหลักทางกฎหมายอิสลามประกอบไปด้วยสี่สำนัก คือ ซาฟีอี ฮานาฟี มาลิกี และฮัมบาลี ในปัจจุบันสี่สำนักดังกล่าวยังมีนัยยะสัมพันธ์กับสังคมมุสลิมทั่วโลก สำนักคิดทางศาสนาที่เกิดขึ้นมาใหม่หลังจากทศวรรษที่ 19 คือสำนักซาลาฟีและหลังการกำเนิดประเทศซาอุดีอาระเบียคือสำนักวะฮาบี ทั้งซาลาฟีและวะฮาบีมีความคล้ายกัน เพียงแต่ซาลาฟีมีนัยยะทางศาสนา ส่วนวะฮาบีมีนัยยะทางการเมือง กล่าวได้ว่ากลุ่ม Islamist ซึ่งถือกำเนิดในประเทศอียิปต์ก็เป็นส่วนหนึ่งของสำนักคิดซาลาฟี

⁷ Imtiyaz Yusuf, 'The Southern Thailand Conflict and the Muslim World', Journal of Muslim Minority Affairs 27, no. 2 (2007): 319-339; Yusuf Imtiyaz, 'Faces of Islam in Southern Thailand', 2007, <http://www.eastwestcenter.org/publications/faces-islam-southern-thailand>.

ภาคสนาม ข้อมูลจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ภาคชี้ให้เห็นว่าชาวมลายูมุสลิมจำนวนไม่น้อยมีอุปสรรคการปรับตัวให้เข้ากับชุมชนใหม่มากกว่ามุสลิมจากชาติพันธุ์อื่น ๆ โดยเฉพาะในภาคเหนือและอีสาน มุสลิมจากเชียงราย ขอนแก่นและภูเก็ตรู้สึกคล้าย ๆ กันว่าชาวมลายูมุสลิมที่อพยพมาจากสามจังหวัดชายแดนใต้ซึ่งอยู่ในพื้นที่ของตนส่วนมากมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนน้อยกว่ามุสลิมกลุ่มอื่น ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งจากอุดรธานีเชื่อว่าทางออกน่าจะอยู่ที่ “มุสลิมเองต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมส่วนกลางเพื่อไม่ให้เขามองว่ามุสลิมคับแคบ”

มักจะมีการวิเคราะห์ที่สับสนไม่น้อยจากนักวิเคราะห์บางท่านว่าคณะใหม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความรุนแรงในภาคใต้ แต่ในความเป็นจริงกลับเป็นในทางตรงกันข้าม มุสลิมคณะใหม่เป็นกลุ่มคนที่พยายามปรับตัวให้เข้ากับความเป็นไทยและความเป็นเมือง อีกทั้งยังไม่ต่อต้านอำนาจรัฐโดยใช้ความรุนแรงในการเรียกร้องการแบ่งแยกดินแดน⁸ ดังนั้น กลุ่มที่ใช้ความรุนแรงในการสื่อสารกับรัฐไทยในสามจังหวัดชายแดนใต้น่าจะมีคุณลักษณะที่เป็น “กลุ่มคณะเก่าที่นิยมชาติพันธุ์มลายูและต่อต้านการปรับตัวให้เข้ากับอัตลักษณ์ความเป็นไทยโดยมีฐานปฏิบัติการอยู่ในสามจังหวัดชายแดนใต้เท่านั้น”⁹ หากจำกัดความในลักษณะดังกล่าว มุสลิมที่อยู่ในพื้นที่นอกสามจังหวัดชายแดนใต้ หรือไม่ได้มีรากเหง้าจากชาติพันธุ์มลายูและ/หรือไม่สามารถพูดภาษามลายูจึงมีลักษณะที่ปรับตัวให้เข้ากับความเป็นไทยและไม่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ จำเป็นต้องกล่าวเพิ่ม

⁸ Muhammad Ilyas Yahprung, 'Managing Change and Continuity: A Study of the Salaf Reformist Movements in Southern Thailand' (Manuscript, Forthcoming).

⁹ ลักษณะเด่นดังกล่าวทำให้เป็นจุดแข็งของกลุ่มขบวนการฯ ในการบริหารองค์กร การรับสมาชิกใหม่และต่อสู้กับรัฐไทย

เดิมว่า ไม่ใช่คนมลายูมุสลิมทุกคนที่อยู่ในสามจังหวัดชายแดนใต้จะต่อต้านอำนาจรัฐและไม่ยอมปรับตัวหรือเป็นแนวร่วมให้กับกลุ่มขบวนการที่นิยมความรุนแรง กลุ่มมุสลิมที่ใช้ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้จึงเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมมุสลิมที่มีลักษณะเฉพาะดังที่กล่าวไปข้างต้น กล่าวโดยสรุป แม้ว่าสำนักคิดทางศาสนาจะมีนัยยะสัมพันธ์กับความรุนแรงอยู่บ้าง แต่ไม่ควรเข้าใจว่าเป็นเหตุและผลโดยตรง¹⁰ ปัจจัยที่เป็นตัวชี้ขาดจึงประกอบด้วยการผสมผสานกันของอย่างน้อย 4 อย่าง กล่าวคือ แนวคิดทางศาสนา พื้นที่ปฏิบัติการเฉพาะ ภาษาและชาติพันธุ์ มลายู และเรื่องเล่าภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดี่ยว

ส่วนใหญ่ของมุสลิมในประเทศไทยคือกลุ่มมุสลิมที่ปรับตัวได้ ตัวอย่างมุสลิมมลายูที่ปรับตัวให้เข้ากับความเป็นไทยและความเป็นสมัยใหม่โดยยังมีอุดมการณ์การฟื้นฟูอิสลามคือกลุ่มอัสสลาม กลุ่มอัสสลามมีแนวคิดทางศาสนาแบบซาลาฟี และมีอุดมการณ์ในการพัฒนาสังคมมุสลิมในประเทศไทยผ่านการศึกษาศึกษาและสันติวิธี โดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนใต้กลุ่มอัสสลามได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยฟาฏอนีขึ้นในจังหวัดปัตตานีและมีโครงการพัฒนาต่อยอดเมืองสันติธานี (madinatus-salam) ที่จังหวัดปัตตานีเช่นกัน กลุ่มอัสสลามมีเครือข่ายเยาวชนคนหนุ่มสาวและมีเครือข่ายการทำงานศาสนาและสังคมทั่วประเทศ มลายูมุสลิมกลุ่มนี้สามารถพูดมลายูและภาษาไทย ไม่เป็นปรปักษ์กับรัฐไทยและชาวพุทธ และไม่สนับสนุนความรุนแรง กลุ่มอัสสลามถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของคณะใหม่หรือซาลาฟีในประเทศไทย

¹⁰ เอกรินทร์ ต่วนศิริ, 'การเมืองแห่งอัตลักษณ์: ความหลากหลายและพลวัตของมลายูมุสลิมปัตตานีในจังหวัดชายแดนใต้', 147–48.

ตัวอย่างมุสลิมไทยที่ปรับตัวเข้ากับความเป็นไทยและความเป็นสมัยใหม่อีกกลุ่มคือกลุ่มเครือข่าย **white channel** และมุสลิมเพื่อสันติ ภายใต้การนำของเชค ริฎอ อะหมัด สมะดี กลุ่มนี้พัฒนามาจากการทำงานศาสนากับเยาวชนคนหนุ่มสาว ไปสู่การทำงานทางสังคมและสื่อสมัยใหม่ เช่น ทีวีช่อง **white channel** สหกรณ์ อิสลาม และการทำงานหนังและละคร เป็นต้น กลุ่มนี้มีฐานอยู่ในกรุงเทพฯ และมีเครือข่ายทั่วประเทศ องค์กรของกลุ่มที่มีอิทธิพลในการต่อสู้แบบสันติวิธีเพื่อสิทธิเสรีภาพของมุสลิมคือกลุ่มมุสลิมเพื่อสันติ โดยทำงานในประเด็นทางกฎหมายเป็นหลัก ในช่วงหนึ่งกลุ่มนี้เคยประกาศเจตนารมณ์ว่าจะจัดตั้งพรรคการเมืองแต่สุดท้ายก็ประกาศยกเลิกความตั้งใจ เครือข่ายนี้มีแนวคิดทางศาสนาแบบซาลาฟีและถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของคณะใหม่ในประเทศไทยเช่นกัน

ตัวอย่างของมุสลิมไทย “คณะเก่า” ที่ไม่มีปัญหาการปรับตัวกับความเป็นไทย คือกลุ่มที่ทำงานในคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยและสำนักจุฬาราชมนตรี มุสลิมกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มจารีตที่ประกอบด้วยมุสลิมส่วนใหญ่ในประเทศไทย โดยบางส่วนยังปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาที่มีอิทธิพลของศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้ามาผสมด้วย การเรียกร้องการสวมฮิญาบหรือเสรีภาพในการแสดงอัตลักษณ์ทางศาสนา มักจะไม่ได้เกิดจากกลุ่มนี้ซึ่งเป็นกลุ่มส่วนใหญ่ของมุสลิมในประเทศแต่เกิดจากกลุ่มคณะใหม่มากกว่า แต่แม้ว่ามุสลิมคณะใหม่มักจะเรียกร้องเสรีภาพมากขึ้น พวกเขา ก็ไม่ได้มองว่าชาวพุทธเป็นคู่กรณี

แม้ว่าการจำแนกลักษณะของมุสลิมข้างต้นจะลดทอนความซับซ้อนของสังคมมุสลิมในประเทศไทย แต่การจัดประเภทในลักษณะดังกล่าวก็ทำให้เห็นภาพรวมว่าสังคมมุสลิมไม่ได้มีความเหมือนกันในทุกมิติ อีกทั้งยังมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มย่อยในประเด็นรายละเอียดที่เกี่ยวกับปัญหาศาสนาอีกจำนวนไม่น้อย อย่างไรก็ตาม ทัศนคติ ความแตกต่างของมุสลิมในสังคมไทยทำให้เห็นภาพที่ละเอียดขึ้นว่าเหตุใดความขัดแย้งและความรุนแรงระหว่างชาวพุทธและมุสลิมจึงเกิดขึ้นในบางพื้นที่ แต่ไม่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่น ๆ มุสลิมที่ไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในอีสานไม่ใช่มุสลิมที่นิยมความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้แต่เป็นมุสลิมไทยที่ปรับตัวเข้ากับความเป็นไทยได้แล้ว ดังนั้น ความหวาดกลัวว่ามุสลิมจากพื้นที่อื่นจะเข้ามาสร้างความรุนแรง จึงน่าจะเป็นความกลัวจากความไม่รู้จักรักความหลากหลายในสังคมมุสลิมที่สำคัญ การเข้าใจมุสลิมในประเทศไทยผ่านเหตุการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ยังคงแต่จะทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับเพื่อนร่วมชาติที่นับถืออิสลามมีความพร่ามัวและสับสนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากความรุนแรงเหล่านั้นควรเป็นที่เข้าใจว่าเป็นการกระทำเชิงสื่อสารของกลุ่มที่ต่อสู้กับรัฐไทย ด้วยเหตุนี้รายงานฉบับนี้จึงมีความสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย

ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้กับการกระทำเชิงสื่อสาร

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอด 15 ปีที่ผ่านมาได้เป็นเรื่องบังเอิญ แต่เป็นยุทธวิธีที่ผ่านการวางแผนของกลุ่มขบวนการ การโจมตีหรือก่อความไม่สงบมีเป้าหมายเพื่อสื่อสารกับคู่ต่อสู้ นั่นคือผู้กำหนดนโยบายและเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงของไทย การสื่อสารกับคู่ต่อสู้มีหลายวิธี แต่ฝ่ายที่อ่อนแอกว่ามักจะมีทางเลือกไม่มากโดยเฉพาะในสถานการณ์ที่การทหารนำการเมือง การสื่อสารผ่านความรุนแรงจึงเป็นการสื่อถึงความไม่พอใจเกี่ยวกับนโยบาย ยุทธวิธีของรัฐหรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เช่น การส่งสัญญาณว่าไม่เห็นด้วยกับการเจรจาที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ หรือการส่งสัญญาณว่ามาเลเซียไม่ควรบีบบังคับผู้นำกลุ่มให้เข้ามาเจรจา เป็นต้น นอกจากนั้นการกระทำเชิงสื่อสารยังเป็นการเพิ่มน้ำหนักให้กับการต่อสู้กับฝ่ายตนอีกด้วย ดังนั้น トラบดที่ช่องทางในการสื่อสารแบบสันติวิธีไม่มีประสิทธิภาพ กลุ่มขบวนการ จึงมีทางเลือกไม่มากในการสื่อสารตอบโต้กับรัฐไทย ด้วยเหตุฉะนั้นการใช้ความรุนแรงกับเป้าหมายอ่อนแอจึงเป็นทางเลือกที่เหลืออยู่สำหรับการสื่อสาร ทางออกเบื้องต้นน่าจะอยู่ที่การกลับมาใช้การเมืองนำการทหาร

ดูเพิ่มเติมที่ Pathan, Don. 'Slaying of Buddhist Monks in Thai Deep South Jolts Nation'. BenarNews, 22 January 2019. <https://www.benarnews.org/english/commentaries/far-south-view/monk-deaths-01222019163803.html>.; Bodetti, Austin. 'Thailand's Forgotten Insurgency'. The Diplomat, 15 June 2017. <https://thediplomat.com/2017/06/thailands-forgotten-insurgency/>.

วิธีการเก็บข้อมูล

ปาตานีฟอรัมได้ลงพื้นที่ทั้งสี่ภาคตั้งแต่ปี 2016 เพื่อศึกษากระแสความหวาดกลัวอิสลามในประเทศไทย ซึ่งในปีที่ผ่านมา ปาตานีฟอรัมได้เก็บข้อมูลแล้วในจังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช พระนครศรีอยุธยา กรุงเทพฯ เชียงใหม่ เชียงราย น่าน อุตรดิตถ์ ขอนแก่น คณะทำงานของปาตานีฟอรัมประกอบด้วยนักวิจัยชาวพุทธและมุสลิม หญิงและชาย การเก็บข้อมูลในครั้งนี้นอกจากจะรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อค้นพบในรายงานปี 2018 “สัญญาความหวาดกลัวอิสลามในสังคมไทย” แล้ว ยังจะสำรวจสถานการณ์และความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในพื้นที่สำคัญของประเทศไทยเพิ่มเติม โดยแบ่งการลงพื้นที่ออกเป็นสี่ภาค ประกอบด้วย ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) สำหรับพื้นที่การสำรวจ บางจังหวัดเป็นพื้นที่ที่เคยลงสำรวจแล้ว บางจังหวัดเป็นพื้นที่ใหม่ เหตุผลในการเลือกจังหวัดในครั้งนี้เพื่อต้องการรับทราบสถานการณ์เพิ่มเติมต่อจากการศึกษาในปีที่ผ่านมา โดยพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นจังหวัดที่เคยมีข่าวเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม สำหรับพื้นที่ใหม่นั้นเป็น

ส่วนขยายของหน่วยการศึกษาในการทำความเข้าใจประเด็นพุทธ-มุสลิมให้ครอบคลุมมากขึ้น โดยเฉพาะในภาคใต้ ดังนั้น แต่ละภาคจะมีจังหวัดตัวแทนภาค ละสองจังหวัด ดังนี้

ภาคใต้	ภูเก็ตและปัตตานี
ภาคเหนือ	เชียงใหม่และเชียงราย
ภาคกลาง	กรุงเทพฯและชลบุรี
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ขอนแก่นและอุดรธานี

ปาตานีฟอรัมเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group) และสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล (in-depth interview) การสัมภาษณ์กลุ่มประกอบด้วยผู้เข้าร่วมจากชาวพุทธและมุสลิม โดยแบ่งออกเป็นสองช่วง ช่วงเช้าเป็นการสัมภาษณ์กลุ่มมุสลิม ช่วงบ่ายเป็นการสัมภาษณ์กลุ่มพุทธ ทั้งสองกลุ่มประกอบด้วยผู้เข้าร่วมอายุ 15-60 ปี เพศชายและหญิง มีระดับการศึกษาตั้งแต่วุฒิมัธยมต้นถึงปริญญาเอก ประกอบอาชีพ ข้าราชการ นักการเมือง นักวิชาการ ผู้นำศาสนา ผู้ประกอบการ แม่บ้าน นักกิจกรรม นักข่าว และผู้รับจ้างทั่วไป โดยผู้เข้าร่วมของแต่ละกลุ่มมีจำนวนประมาณ 30-40 คน ปาตานีฟอรัมเก็บข้อมูลในปี 2018 ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึงเดือนธันวาคม

การพูดคุยและสัมภาษณ์ประกอบด้วยประเด็นที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็น พุทธและมุสลิม ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพุทธและมุสลิม ประสบการณ์ที่ ประสบอันเกิดมาจากอัตลักษณ์ด้านศาสนาและชาติพันธุ์ เหตุการณ์ความขัดแย้ง และประเด็นที่เปราะบาง การกระทบกระทั่งและความร่วมมือระหว่างกลุ่มพุทธ และมุสลิม ความอึดอัดใจและเรื่องเล่าของแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตรงข้าม และ ข้อเสนอแนะสำหรับการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธและมุสลิม

พื้นที่และสังคมของเราที่ซับซ้อนขึ้น: พุทธ-มุสลิม

สังคมไทยประกอบด้วยผู้คนจากหลายชาติพันธุ์และศาสนา ในด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์มีงานวิจัยที่ระบุอย่างชัดเจนว่าสังคมไทยประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไม่น้อยกว่า 62 กลุ่ม¹¹ และในความหลากหลายดังกล่าวชาวไทยพุทธถือเป็นประชากรชนส่วนใหญ่ ในขณะที่ชาวมุสลิมเป็นส่วนน้อยที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์การสร้างชาติตั้งแต่สมัยอาณาจักรอยุธยา ทั้งพุทธและมุสลิมได้ร่วมกันสร้างบ้านแปลงเมืองมาด้วยกัน อีกทั้งยังเสียสละเลือดเนื้อในการรักษาชาติบ้านเมืองไทยอย่างเป็นที่ประจักษ์¹² ในอดีต ความเป็นพุทธและมุสลิมไม่ได้เป็นประเด็นน่าเป็นห่วง เพราะมุสลิมในสังคมสยามปรับตัวให้เข้ากับบริบทได้เป็นอย่างดีแม้ว่าจะเข้ารับอิสลามแล้ว อีกทั้งมุสลิมจำนวนมากก็เป็นคนสยามพื้นถิ่นดั้งเดิมมาแต่โบราณและมีบรรพบุรุษเดียวกัน หลายพื้นที่ทั้งในภาคใต้และภาคกลางพี่น้องชาวพุทธและมุสลิมยังนับถือบรรพบุรุษสายเดียวกัน อีกทั้งยังทำพิธีรำลึกถึงบุคคลเหล่านั้นด้วยกันอีกด้วย

¹¹ Suwilai Premsrirat and et al, Ethnolinguistic Maps of Thailand (Bangkok: Office of the National Culture Commission, 2004).

¹² ทองแถม นาถจำนง, 'มุสลิมในอาณาจักรอยุธยา : ถิ่นฐาน', สยามรัฐ, 5 ตุลาคม 2016, <https://siamrath.co.th/n/3704>; เอกรินทร์ ตวนศิริ, 'โลกทัศน์ของปัญญาชนมุสลิมกับประชาธิปไตย', วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 21, 3 (1 กรกฎาคม 2015): 87–124.

พื้นที่และสังคมของเราเริ่มมีความน่าเป็นห่วงมากขึ้นด้วยกับเหตุปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน สำหรับปัจจัยภายนอก อาทิเช่น กระแสอิสลามสุดโต่งและก่อการร้ายในโลกตะวันตกและตามมาด้วยการทำสงครามก่อการร้ายของสหรัฐอเมริกา กับโลกมุสลิม การเติบโตของกระแสฟื้นฟูอิสลามในโลกมุสลิม การเติบโตของกระแสพุทธชาตินิยมในประเทศเพื่อนบ้าน และกระแสหวาดกลัวอิสลามในโลกตะวันตก สำหรับปัจจัยภายใน อาทิเช่น เหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ การเติบโตของกระแสฟื้นฟูอิสลาม และกระแสพุทธชาตินิยมในประเทศไทย และการเข้ามาในประเทศไทยของทุนหรือองค์กรข้ามชาติในการสนับสนุนอิสลามในประเทศไทย ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างสังคมไทยใหม่ตั้งแต่การปฏิบัติอิสลามในประเทศอิหร่าน¹³

ชาวพุทธและมุสลิมจากที่เคยอยู่ด้วยกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยเริ่มสร้างระยะห่างระหว่างกลุ่มมากขึ้นอันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการอีกเช่นกัน ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้นทำให้กลุ่มพุทธและมุสลิมลดการพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้นยกตัวอย่างเช่น ในอดีต เมื่อมีการจัดงานวัดหรืองานสุเหร่า ชุมชนมุสลิมและพุทธมัก จะหยิบยืมข้าวของเครื่องใช้จากกันและกัน การพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะดังกล่าว ทำให้ชุมชนระหว่างศาสนาและชาติพันธุ์มีปฏิสัมพันธ์กันในทางสังคม อีกทั้งยังเป็นการสร้างทุนทางสังคมอีกด้วย จากการลงพื้นที่ในจังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นพื้นที่สันติ เราพบว่าเมื่อทั้งสองชุมชนมีกำลังทางเศรษฐกิจที่เพียงพอ พวกเขาเลือกที่จะจัดซื้ออุปกรณ์และข้าวของเครื่องใช้เป็นของตัวเองโดยลดการพึ่งพาอาศัยกันภายในอดีต อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เรายังพบว่าวัดกับมัสยิดในหลายพื้นที่ที่อยู่ติดกันยังมีทุนทาง

¹³ การปฏิบัติอิสลามในอิหร่านในปี 1979 ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวของมุสลิมทั่วโลก รวมถึงมุสลิมในประเทศไทยด้วย

สังคมที่สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ อาทิเช่น การร่วมกันใช้สถานที่จอดรถในงานเทศกาลของศาสนาพุทธและอิสลามทั้งในวัดและมัสยิด

นอกจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจแล้ว ปัจจัยด้านการศึกษาก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน ในอดีตชุมชนมุสลิมนิยมส่งลูกหลานไปเรียนโรงเรียนรัฐ การคลุกคลีของเยาวชนพุทธและมุสลิมในโรงเรียนรัฐซึ่งเป็นพื้นที่กลางทำให้เยาวชนของสองศาสนาสามารถสร้างสายสัมพันธ์ของความเป็น “เพื่อน” ตั้งแต่วัยเยาว์ อีกทั้งยังทำให้เยาวชนเหล่านั้นเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมในความแตกต่างระหว่างกัน การปรับตัวและความคุ้นเคยในวัยเด็กของชาวพุทธและมุสลิมทำให้พวกเขาเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรและมีความซื่อสัตย์ต่อกัน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน เราพบว่าชุมชนมุสลิมในจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะในภาคใต้และภาคใต้ตอนล่างเริ่มสร้าง “พื้นที่เหมาะสมบาย” ให้กับตัวเองมากขึ้น ปรากฏการณ์การเติบโตของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างพื้นที่ใหม่ในชุมชน แต่การสร้างโรงเรียนมิได้หมายถึงการสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่เท่านั้นแต่ยังเป็นการสร้างพื้นที่ใหม่ทางจินตนาการและความคิดอีกด้วย ในด้านหนึ่งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาทำหน้าที่ในการสร้างความตระหนักในความเป็นมุสลิม แต่ในอีกด้านหนึ่งเป็นการขยายพื้นที่ที่เหมาะสมบายและลดความสำคัญของโรงเรียนรัฐในฐานะพื้นที่กลาง¹⁴ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ดังกล่าวคือการหดตัวของพื้นที่กลางและโอกาสที่เยาวชนของสองศาสนาสามารถมีปฏิสัมพันธ์กัน เมื่อโอกาสในพื้นที่สาธารณะหดตัว โอกาสการสร้าง “ความเป็นเพื่อน” ระหว่างพุทธและมุสลิมก็หดตัวลงไปด้วย

¹⁴ หมายเหตุ การลดความนิยมต่อโรงเรียนรัฐในต่างจังหวัดอาจจะมาจากปัญหาของโรงเรียนรัฐที่ไม่ปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของชุมชน นอกจากนี้อาจจะเกิดมาจากความไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอน รายงานฉบับนี้ไม่ได้ศึกษาเจาะลึกในประเด็นดังกล่าว

“
เมื่อโอกาสในพื้นที่สาธารณะหมดตัว
โอกาสการสร้าง “ความเป็นเพื่อน” ระหว่าง
พุทธและมุสลิมก็หมดตัวลงไปด้วย
”

การสร้างพื้นที่ที่เหมาะสมไม่ได้มีผลกระทบกับขนาดของพื้นที่กลางระหว่างสองชุมชนเท่านั้น แต่การศึกษาแบบเฉพาะกลุ่มยังสร้างพื้นที่ทางความคิดแบบเฉพาะกลุ่มอีกด้วย การลงพื้นที่ในสี่ภูมิภาคทำให้เราทราบว่าการศึกษาแบบเฉพาะกลุ่มเปิดโอกาสให้มีการปลูกฝังความเป็นปฏิปักษ์ต่อกลุ่มอื่นได้ง่าย ตัวอย่างเช่น การขโมยของจากคนต่างศาสนิกไม่บาป การเผยแพร่แนวคิดความเป็นใหญ่ทางชาติพันธุ์และศาสนาของตน และการสร้างศัตรูของชาวพุทธผ่านวาทกรรม “มุสลิมจะครองชาติ” เป็นต้น พื้นที่ทางความคิดเฉพาะกลุ่มในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงจะสร้างอคติในเกิดขึ้นในใจของเยาวชนของทั้งสองศาสนาแล้ว ยังเป็นกำแพงทางความคิดในการทำงานร่วมกันระหว่างสองชุมชนอีกด้วย ดังนั้น โรงเรียนรัฐซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่เชื่อมระหว่างสองชุมชนทางศาสนาจำเป็นต้องเข้าใจบทบาททางสังคมในขั้นนี้และไม่ควรสร้างเงื่อนไขให้ความหลากหลายในโรงเรียนลดลง หากมีฉะนั้น พื้นที่กลางระหว่างสองชุมชนศาสนาก็จะยิ่งหดตัวมากขึ้นและระยะห่างระหว่างพุทธและมุสลิมก็จะยิ่งขยายตัวมากขึ้นเท่านั้น

การลงพื้นที่ภูมิภาคของปาตานีฟอรัมในครั้งนี้ทำให้เราเห็นพื้นที่ 3 ลักษณะที่แตกต่างกัน การจัดประเภทจะทำให้เราเห็นความแตกต่างและพลวัตของพื้นที่รวมทั้งความเชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่ทั้งสามด้วย

1. **พื้นที่ตึงเครียด** หมายถึง พื้นที่ที่เคยมีการเผชิญหน้ากันระหว่างชาวพุทธและมุสลิม อันเนื่องมาจากความขัดแย้ง ความไม่ลงรอยกันในเรื่องค่านิยม ความอคติ และความหวาดกลัวต่อกัน เช่น การเดินประท้วงต่อต้านการสร้างมัสยิดในภาคเหนือ การต่อต้านการใส่ฮิญาบ เป็นต้น

2. **พื้นที่สันติ** หมายถึง พื้นที่ที่ยังไม่พบความขัดแย้งรุนแรงระหว่างชาวพุทธและมุสลิม โดยเบื้องต้นมีข้อสมมุติฐานว่าเป็นพื้นที่ที่ชาวพุทธและมุสลิมอยู่ด้วยกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย รอมชอม ปราศจากความรุนแรง หากจะขัดกันก็ขัดกันแบบฉันทมิตร¹⁵

3. **พื้นที่รุนแรง** หมายถึง พื้นที่ที่เคยมีความขัดแย้งและความรุนแรงถึงตายระหว่างชาวพุทธและมุสลิม เช่น ความรุนแรงถึงตายที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งมีทั้ง พระ โต๊ะอิหม่าม ผู้นำทางศาสนา ข้าราชการและประชาชนพุทธและมุสลิม เป็นเหยื่อและเป้าหมายของความรุนแรงในแนวราบ

¹⁵ พื้นที่สันติ ไม่ได้หมายความว่าพื้นที่ที่ไม่มีความขัดแย้ง แต่เป็นการขัดกันแบบคนที่คุ้นเคยกันและเหตุการณ์ก็ไม่ลุกลามขยายวงกว้าง

พื้นที่ตั้งเครียด

พื้นที่ตั้งเครียด: ลักษณะของพื้นที่ มีชาวพุทธ เป็นชนส่วนใหญ่และมุสลิมเป็นชนส่วนน้อย มีความพยายาม/การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างที่มี สัญลักษณ์ของมุสลิม มีกลุ่มเครือข่ายพุทธ ชาตินิยมที่เข้มแข็ง มีกลุ่มเครือข่ายฟื้นฟูอิสลาม ทำงาน ไม่มีกลุ่มขบวนการชาตินิยมมลายู

พื้นที่ตั้งเครือข่าย

ปัจจัยบวก: การปฏิสัมพันธ์ในสังคมของชุมชนสองศาสนา มุสลิมมีบทบาทนำในบางองค์กรและได้รับการยอมรับจากเพื่อนต่างศาสนา

ปัจจัยเฝ้าระวัง: เรื่องเล่าและอคติเกี่ยวกับชุมชนต่างศาสนา การสร้างศาสนสถานก่อนการตั้งชุมชน การเติบโตของพุทธชาตินิยมและกลุ่มฟื้นฟูอิสลามแบบเถรวาท

ในรายงานฉบับนี้พื้นที่ที่เคยมีเหตุตึงเครียดประกอบด้วย จังหวัดภูเก็ต เชียงใหม่ เชียงราย กรุงเทพฯ อุตรดิตถ์ และขอนแก่น โดยแบ่งเป็นภาคใต้ 1 จังหวัด ภาคเหนือ 2 จังหวัด ภาคกลาง 1 จังหวัด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1 จังหวัด กล่าวคือ จำนวน 6 จาก 8 จังหวัดที่ปาตานีฟอร์มลงพื้นที่ในปี 2018 เป็นจังหวัดที่เคยมีเหตุการณ์ตึงเครียดระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิม พื้นที่เหล่านั้นมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ มีชาวพุทธเป็นประชากรส่วนใหญ่ มุสลิมเป็นประชากรส่วนน้อยตั้งแต่ร้อยละ 30 จนถึงต่ำกว่าร้อยละ 1 มีความพยายามที่จะก่อสร้างสิ่งก่อสร้างที่มีความจำเป็นสำหรับมุสลิม เช่น มัสยิดและอุตสาหกรรมฮาลาล มีกลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมที่ค่อนข้างเข้มแข็ง มีกลุ่มเครือข่ายฟื้นฟูอิสลามปฏิบัติการ แต่ไม่พบการเคลื่อนไหวของกลุ่มขบวนการชาตินิยมมลายู โดยในพื้นที่ส่วนใหญ่ชาวพุทธเคลื่อนไหวคัดค้านแต่ไม่มีการตอบโต้จากชาวมุสลิม มีเพียงแต่จังหวัดภูเก็ตเท่านั้นที่ชาวมุสลิมเคลื่อนไหวตอบโต้แบบตาต่อตาฟันต่อฟัน

ปัญหาสำคัญของพื้นที่ตั้งเครือข่ายคือปัญหาการต่อต้านมัสยิด การต่อต้านนิคมอุตสาหกรรมฮาลาล เสี่ยงอาชาน และการแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม ในพื้นที่ที่มุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อย ปัญหาระหว่างพุทธและมุสลิมไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นเสมอแต่กรณีที่เกิดขึ้นในภาคเหนือและอีสานนั้นมีสาเหตุในด้านกระบวนการทางสังคม ไม่ใช่ประเด็นทางศาสนาในตัวมันเอง การต่อต้านการสร้างมัสยิดในภาคเหนือและที่อำเภอแม่ชะจານั้นถูกอธิบายว่าเกิดจากความไม่คุ้นเคยระหว่างชาวมุสลิมที่มาจากใหม่และชาวพุทธในพื้นที่¹⁶ แต่จากการสำรวจความคิดเห็นของมุสลิมในจังหวัดเชียงราย เราพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มองว่าการก่อตั้งมัสยิดที่อำเภอแม่ชะจານั้นทำผิดธรรมเนียมของการอยู่ร่วมกัน มุสลิมเชียงรายเห็นว่าการสร้างมัสยิดเป็นเรื่องดี แต่การสร้างที่ผิดขั้นตอนเป็นเรื่องไม่ดี พวกเขาอธิบายว่ามุสลิมในเชียงรายเริ่มตั้งชุมชนและปฏิสัมพันธ์กับชุมชนก่อนการสร้างศาสนสถานเมื่อเป็นที่ไว้วางใจในสังคมแล้วจึงเริ่มสร้าง “บาแล” สถานที่ขนาดเล็กสำหรับการปฏิบัติศาสนกิจ จากนั้นถ้าหากมีความจำเป็นในการขยายสถานที่ที่ก่อสร้างมัสยิดขึ้น ฉะนั้น การปฏิสัมพันธ์ การยอมรับของคนในชุมชนและกระบวนการทางสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชุมชนที่ไม่มีปัญหา

¹⁶ ผกาวดี สุพรรณจิตวนา, ‘ความไม่คุ้นเคยกับการต่อต้านการสร้างมัสยิดในพื้นที่ภาคเหนือของไทย’, สงฆสถานปริทรรศน์ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 24, 2 (2561): 3-33.

กรณีศึกษา มัสยิดแม่ชะจาน จังหวัดเชียงราย: การปฏิสัมพันธ์ของอิหม่ามและพ่อหลวง

มัสยิดแม่ชะจานก่อสร้างโดยได้รับงบประมาณจากชาวสหรัฐอเมริกาบริบทอเมริกัน 15 ล้านบาท ในช่วงแรกมีการเดินประท้วงต่อต้านและมีการยื่นหนังสือถึงหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น เนื่องจากชาวมุสลิมได้ทำตามขั้นตอนการขออนุญาตการก่อสร้างมัสยิด ในแง่กฎหมายจึงไม่มีปัญหา แต่ในแง่ทางสังคมเกิดกระแสต่อต้านอย่างรุนแรงจนผู้รับเหมาก่อสร้างต้องระงับการดำเนินการไปขณะหนึ่ง แต่เมื่อผ่านไปสักระยะก็ได้มีผู้รับเหมารายใหม่กลับมาสสร้างเพิ่มเติมจนเสร็จ หลังจากนั้น มีอิหม่ามอยู่ประจำการพร้อมกับครอบครัว ความหวาดกลัวของชุมชนคือปัญหาความไม่สงบ ความรุนแรงในชุมชน และความเป็นไปได้ในอนาคตที่จะเกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมที่มากขึ้น มีตำรวจเข้ามาตรวจความผิดปกติเป็นช่วง ๆ ในช่วงแรก อิหม่ามประสบความสำเร็จยากลำบากในสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเนื่องจากไม่ได้รับความร่วมมือและการยอมรับจากชุมชน แต่หลังจากที่เกิดเหตุการณ์ วัวตายขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างอิหม่ามกับผู้นำในชุมชนก็เปลี่ยนไป ในช่วงก่อนวันสำคัญทางศาสนา อิหม่ามได้รับบริจาควัวเพื่อเชือดในวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม (การเชือดกุรบาน) แต่เนื่องจากวัวพันธุ์หลักจนทำให้วัวล้มตายก่อนกำหนด ตามหลักการศาสนาแล้วหากวัวตายเองมุสลิมไม่สามารถเชือดสำหรับรับประทานได้ อิหม่ามซึ่งก่อนหน้านี้มักจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนได้เดินทางไปหาพ่อหลวงซึ่งกำลังช่วยซ่อมแซมอาคารที่วัดแห่งหนึ่งในชุมชน พ่อหลวงทำหน้าที่ไม่ค่อยพอใจเหมือนเคยเมื่อเจอกับอิหม่าม จากนั้นอิหม่ามบอกว่าวัวตาย พ่อหลวงก็ถามว่ามาบอกทำไม ก่อนที่อิหม่ามจะแจ้งว่าให้ช่วยไปเอาวัวทั้งตัวไปรับประทานและแจกจ่ายให้กับคนในชุมชน จากที่วัวตายที่เป็นปัญหา กลับกลายเป็นการพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส จากวันนั้น ทุกครั้งที่พ่อหลวงเจอกับอิหม่ามเขาก็ทักทายกันอย่างเป็นมิตรเสมอมา

ดังนั้น ปัญหาการต่อต้านมัสยิดในภาคเหนือและภาคอีสานอาจจะมาจากการไม่คำนึงถึงกระบวนการสร้างและมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป และอีกส่วนหนึ่งมาจากการปลุกกระดมของกลุ่มพุทธชาตินิยมในพื้นที่ กรณีของการสร้างมัสยิดแม่ชะจาน จ. เชียงราย เป็นการสร้างจากเงินทุนจากต่างประเทศ โดยต้องการให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและผู้สัญจรไปมาระหว่างเชียงใหม่และเชียงราย ผู้ประท้วงซึ่งถูกปลุกกระดมจากผู้นำท้องถิ่นและผู้นำศาสนาให้ตระหนักถึงภัยคุกคามในอนาคตก็ออกมาเดินประท้วงตามท้องถนนและมีการยื่นหนังสือกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง แต่เนื่องจากมัสยิดในดำเนินการไปก่อนแล้ว อีกทั้งยังมีการขอความช่วยเหลือจากมุสลิมในพื้นที่ให้คอยช่วยประสานทำให้การก่อสร้างสำเร็จแบบทุลักทุเลในที่สุด กรณีของมัสยิดแม่ชะจานน่าจะเป็นบทเรียนที่สำคัญสำหรับมุสลิมในพื้นที่อื่น ๆ ที่ต้องการสร้างมัสยิดหลังใหม่ ว่าควรเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนก่อน อย่างไรก็ดี ประสบการณ์ของอิหม่ามซึ่งดูแลมัสยิดแม่ชะจานชี้ให้เห็นว่าในช่วงแรกของการใช้ชีวิตในชุมชนดังกล่าวเป็นที่เรื่องท้าทายไม่น้อย เนื่องจากต้องต่อสู้กับความอคติและการไม่ให้ความร่วมมือของชุมชนโดยมีฐานการสร้างความหวาดระแวงอยู่ทั่ว แต่การปฏิสัมพันธ์ของอิหม่ามกับชุมชนผ่านกาลเวลาและเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ทำให้ได้รับการยอมรับมากขึ้นในเวลาต่อมา บทเรียนของมัสยิดแม่ชะจานนอกจากจะพิสูจน์แล้วว่ามุสลิมที่มาจากภาคอื่นสามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกับชุมชนได้อย่างปรกติสุข

ลักษณะของพื้นที่ประกอบไปด้วยสองปัจจัยสำคัญ คือปัจจัยบวกและปัจจัยเฝ้าระวัง สำหรับปัจจัยบวก ปาตานีฟอร์มพบว่า การปฏิสัมพันธ์ในสังคมของชุมชนสองศาสนาอยู่ในระดับที่ไม่น่าเป็นห่วงมากนัก โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งรกรากมา มากกว่า 50 ปี ในบางพื้นที่มุสลิมมีบทบาทนำในบางองค์กรและได้รับการยอมรับจากเพื่อนต่างศาสนา ยกตัวอย่างเช่น สตรีมุสลิมในจังหวัดเชียงรายได้รับเลือกให้เป็นประธานสภาวัฒนธรรมซึ่งมีพระสงฆ์เป็นกรรมการอยู่หลายรูป โรงเรียนของมุสลิมในจังหวัดอุดรธานีได้รับความไว้วางใจจากผู้ปกครองชาวพุทธอย่างต่อเนื่อง และมุสลิมได้รับเลือกให้เป็นนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดภูเก็ต เป็นต้น

สำหรับปัจจัยเฝ้าระวัง ปาตานีฟอร์มพบว่า มีการถ่ายทอดเรื่องเล่าและอคติเกี่ยวกับชุมชนต่างศาสนาผ่านการเทศนาธรรมโดยมีองค์กรศาสนาถือบทบาทนำเป็นส่วนใหญ่¹⁷ โดยส่วนมากจะเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ของศาสนาของตนเองและจัดวางศาสนาอื่นให้ดูต่ำต้อยกว่า อีกทั้งยังมีการวาดภาพความเข้าใจว่ามุสลิมเป็นตัวปัญหาและน่ากลัว ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งจากภาคอีสานเล่าให้ฟังว่า “มีการปล่อยข้อมูลว่าอิสลามเป็นลัทธิที่จะล้มล้างศาสนาอื่น จนนำไปสู่การขึ้นป้ายชุมชนว่าเป็นชุมชนพุทธร้อยเปอร์เซ็นต์” นอกจากนี้ มุสลิมบางกลุ่มมีความพยายามเพื่อจะสร้างศาสนสถานก่อนการตั้งชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เชียงใหม่ให้ทัศนะว่า “มัสยิดในเชียงใหม่ที่ไม่มีปัญหาส่วนใหญ่มีฐานชุมชนรองรับ

17 สอดคล้องกับการอภิปรายของอาจารย์ท่านหนึ่งจากจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเล่าให้ฟังว่า มีการพบหนังสือเรื่อง “ดลาคีตาปาง” อยู่ที่วัดแห่งหนึ่ง หนังสือดังกล่าวเป็นการนำทฤษฎีสมคบคิดมาสร้างเรื่องราว “จับแพะชนแกะ” ให้มุสลิมดูเป็นกลุ่มชนที่อันตราย เช่น มีแผนยึดครองประเทศไทย เป็นต้น โปรดดูการวิพากษ์หนังสือดังกล่าวได้ที่ อาลี เสือสมิง, “โต้ตอบหนังสือ ดลาคีตาปาง (ภาคที่ ๑)”, Alisuasaming (blog), 2553, <http://alisuasaming.org/main/?p=1042>.

อยู่แล้ว ที่มีปัญหาส่วนใหญ่คือไม่มีชุมชนรองรับ” มุสลิมท่านหนึ่งจากเชียงรายมีทัศนะคล้ายกันว่า “เรื่องคือผิดขั้นตอน ขนาดมุสลิมในเชียงรายก็ไม่ได้มีการเข้ามาสอบถามกันก่อน รู้อีกทีคือเกิดปัญหาแล้ว” ในขณะที่มุสลิมจากขอนแก่นมองว่าต้องสร้างความเข้าใจกับชุมชนก่อน เช่น การทำประชาพิจารณ์หรือขอความเห็นความชุมชน เป็นต้น การดำเนินการในลักษณะผิดขั้นตอนทางสังคมพิธีจึงนี้ให้เห็นแล้วว่าเป็นชนวนให้เกิดการต่อต้านจากชุมชนท้องถิ่น แม้แต่สำหรับคนมุสลิมด้วยกันที่เห็นด้วยว่ามีสยิดควรจะมีแต่ก็มองว่ามีความผิดพลาดในเชิงขั้นตอนทางสังคมสัมพันธ์ ที่สำคัญ ปัจจัยที่ควรเฝ้าระวังมากที่สุดในยุคนี้คือ การเติบโตของพุทธชาตินิยมและกลุ่มฟื้นฟูอิสลามแบบเถรตรง ผู้ให้สัมภาษณ์จากจังหวัดขอนแก่นระบุว่า “กลุ่มพุทธที่เข้ามาต่อเติมการต่อต้านคือกลุ่มสมาพันธ์ชาวพุทธแห่งประเทศไทย” อีกทั้งผู้เข้าร่วมชาวพุทธจากเชียงรายเล่าให้ว่าเขาได้ยินเรื่องเล่าเกี่ยวกับมุสลิมจะยึดครองประเทศจากวัด สำหรับทางฝั่งมุสลิม ปาตานีพร้อมพบว่ากลุ่มมุสลิมเพื่อสันติเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้ทางกฎหมายเพื่อสิทธิของมุสลิมภายใต้รัฐธรรมนูญไทย นอกจากนั้น เรายังพบอีกว่ามีกลุ่มอิสลามแนวเถรตรงเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษ 2010 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยึดตามการตีความทางศาสนาตามตัวอักษรและยึดตัวกับวัฒนธรรมอาหรับเป็นสำคัญ ในปัจจุบันการเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มพุทธชาตินิยมกับอิสลามเถรตรงยังไม่เกิดขึ้นมากนัก แต่เมื่อมีการล้ำเส้นกันปฏิบัติการได้กลับเป็นปรากฏการณ์ที่น่าเป็นห่วงเป็นอย่างยิ่ง เช่น การบริภาษหลักความเชื่อของศาสนาพุทธของคุณโต วีรชนศรัทธา ยิ่งผ่านรายการ “โต-ตาล” ในเฟซบุ๊กทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งจากชาว

พุทธและมุสลิมในโลกออนไลน์อย่างรุนแรงที่ผ่านมาแต่ละกลุ่มมีการปรึกษาหลักความเชื่อและความน่ากลัวของแต่ละกลุ่มในพื้นที่ของตัวเอง แต่ปัจจุบันโลกออนไลน์ได้ทำให้พื้นที่ภายในกลายเป็นพื้นที่ภายนอกสำหรับการเข้าถึงของทุกคน อย่างไรก็ตาม สถานการณ์โดยรวมของพื้นที่ตั้งเครือข่ายในโลกออฟไลน์ในปี 2018 ถือว่าไม่น่าเป็นห่วง แต่สถานการณ์ในพื้นที่ออนไลน์กลับน่าเป็นห่วงมากขึ้น สำหรับพื้นที่ออฟไลน์ส่วนใหญ่ อย่างเช่น เชียงราย เป็นพื้นที่ที่มีมุสลิมตั้งรกรากมาเป็นเวลานาน มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เหตุการณ์ถ้าหลงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่มุสลิมเชียงรายได้เข้าไปช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ผู้ร่วมท่านหนึ่งเล่าให้ฟังอย่างภาคภูมิใจว่าอาหารมุสลิมที่เขาบริจาคช่วยเหลือทีมงานค้นหาที่มหมูป่าได้รับเสียงตอบรับที่ดี แต่ในบางจังหวัด เช่น กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ กลับพบว่าในปีที่ผ่านมามุสลิมยังคงตกเป็นเป้าหมายในการโจมตีด้วยประทุษร้ายและการดิสถิญาบ ยกตัวอย่างเช่น ผู้เข้าร่วมอภิปรายท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่าเขาถูกด่าทอจากคนแปลกหน้าที่ใช้ถนนร่วมกันในขณะที่จอดรถรอไฟเขียวที่สี่แยกแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่โดยตะโกนว่าให้เขากลับไปประเทศของตัวเอง เหตุการณ์เกิดขึ้นเนื่องจากวันนั้นเป็นวันที่เขาใส่ชุดที่แสดงอัตลักษณ์แบบมุสลิม ในทำนองคล้ายกันผู้หญิงท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่าเขาเคยถูกคนแปลกหน้าด่าด่าคลุมผมในกรุงเทพฯ ภาพเหตุการณ์ทั้งหมดข้างต้นชี้ให้เห็นภาพที่ย้อนแย้งพอสมควร กล่าวคือ ใน “พื้นที่ตั้งเครือข่าย” ด้านหนึ่งมุสลิมแสดงให้เห็นว่าพวกเขายังมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชาวพุทธ แต่อีกด้านหนึ่งมุสลิมก็ตกเป็นเหยื่อของการคุกคามจากคนแปลกหน้าเช่นกัน

พื้นที่สันติ / ปลอดภัย

พื้นที่สันติ/ปลอดภัย: ลักษณะของพื้นที่ มีชาวพุทธเป็นชนส่วนใหญ่และมุสลิมเป็นชนส่วนน้อย¹⁸ มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชุมชน ไม่มีกลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมที่เข้มแข็งปฏิบัติ การ ไม่มีกลุ่มขบวนการชาตินิยมมลายู

---

¹⁸ จังหวัดสตูลถือเป็นข้อยกเว้น กล่าวคือ เป็นจังหวัดเดียวที่มีมุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่แต่ไม่มีปัญหาความรุนแรงระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิม

พื้นที่ปลอดภัย

ปัจจัยบวก: มีการตั้งชุมชนก่อนการตั้งศาสนสถานและโรงเรียนสอนศาสนา การสร้างพื้นที่กลางสำหรับการปฏิสัมพันธ์ การรักษาคุณงามความดี แก้ไขปัญหาแบบรวมช่อม

ปัจจัยเฝ้าระวัง: การสร้างพื้นที่ที่เหมาะสมเพิ่มเติมและการลดพื้นที่กลางระหว่างชุมชนสอนศาสนา การเติบโตของพุทธชาตินิยมและกลุ่มฟื้นฟูอิสลามแบบเบ็ดเสร็จ

“พื้นที่สันติ” ไม่ได้หมายความว่าพื้นที่ดังกล่าวจะปลอดภัยจากความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมเสมอไป แต่ในการลงพื้นที่ครั้งนี้ เราพบว่าพื้นที่ดังกล่าวยังไม่เคยมีเหตุการณ์กระทบกระทั่งที่รุนแรงระหว่างชาวพุทธและมุสลิม จากจำนวน 8 จังหวัดที่เราลงพื้นที่ มีเพียงจังหวัดชลบุรีเพียงจังหวัดเดียวที่กล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ปลอดภัย เนื่องจากว่าชุมชนพุทธและมุสลิมต่างอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ยกตัวอย่างเช่น เมื่อมีการจัดงานสุเหร่า ชาวมุสลิมก็จะไปเยี่ยมอุปรกรณ์ที่จำเป็นมาจากวัดที่อยู่ใกล้เคียง และเมื่อมีงานวัดพี่น้องชาวพุทธก็มีเยี่ยมอุปรกรณ์ต่าง ๆ จากสุเหร่า นอกจากการหยิบยืมแล้วพวกเขาจะไปช่วยทำกิจกรรมกันด้วย การช่วยเหลือกันในลักษณะดังกล่าวดำเนินมาตั้งแต่อดีต โต๊ะอิหม่ามและชาวบ้านจากมัสยิดในชุมชนพนัสนิคม จังหวัดชลบุรียืนยันว่าเราต่างให้เกียรติซึ่งกันและกัน ในทำนองเดียวกันบรรยากาศการเป็นอยู่ของนักศึกษาพุทธและมุสลิมในมหาวิทยาลัยบูรพา ก็ไม่มีเหตุความขัดแย้งปรากฏให้เห็น

อย่างไรก็ดี จากการสอบถามชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนพนัสนิคม การหยิบยืมข้าวของเครื่องใช้ระหว่างชุมชนในลักษณะข้างต้นไม่เป็นที่ปฏิบัติแล้ว เนื่องจากในปัจจุบันแต่ละชุมชนมีศักยภาพในการจัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกันเหมือนในอดีต โดยเฉพาะในปี 2018 โต๊ะอีหม่ามของมัสยิดแห่งหนึ่งในพนัสนิคมบอกว่า ปีนี้เป็นปีแรกที่เรามาไม่ได้พึ่งพาชุมชนชาวพุทธเหมือนในอดีต เพราะเรามีทุนทรัพย์ที่เพียงพอในการจัดซื้อ ชาวบ้านและอีหม่ามคนเดิมจากชุมชนยืนยันว่าที่ไม่ได้ไปยืมไม่ใช่เพราะมีเรื่องทะเลาะกัน แต่เพราะว่าเราสามารถจัดซื้อเองได้แล้ว นอกจากนั้น ในปีเดียวกันชุมชนกำลังจัดตั้งโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเป็นแห่งแรก เท่าที่ผู้ที่เกี่ยวข้องให้ข้อมูล การก่อตั้งโรงเรียนใหม่ไม่ได้นำไปสู่การต่อต้านของพี่น้องชาวพุทธในพื้นที่ เมื่อพิจารณาบริบทของชุมชนทำให้พบว่าชุมชนตั้งมาก่อนและมีการปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนพุทธ จากนั้นศาสนสถานและโรงเรียนศาสนาก็ก่อสร้างขึ้นมาทีหลัง และสามารถก่อตั้งได้โดยไม่มี การต่อต้านจากชุมชนจากพุทธแต่อย่างใด

กรณีดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ากระบวนการก่อสร้างทางสังคมมีความสำคัญกับการต่อต้านและความเป็นมิตร ในกรณีที่ชาวมุสลิมเข้าไปตั้งรกรากและมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนก่อนที่จะก่อสร้างสถานที่ทางศาสนาทำให้ภาพของความเป็นคนมุสลิมไม่ได้มีความเป็นอื่น ชาวบ้านท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่าเขาใช้ชีวิตในอำเภอพนสนิมคม โดยแต่งตัวแบบมุสลิมเป็นประจำ (เช่น ใส่หมวกและชุดยาวสีขาว) โดยไม่มีปัญหา แม้แต่ในบางคราวก็ไปติดต่อราชการโดยการใส่ชุดที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์แบบมุสลิม ในทำนองเดียวกันนักศึกษาศาสนาตรีมุสลิมในมหาวิทยาลัยบูรพาก็ยืนยันว่าการแต่งกายตามหลักการศาสนาอิสลามไม่ทำให้เกิดปัญหาและการต่อต้านจากกลุ่มเพื่อน ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนโดยเฉพาะในชีวิตประจำวันทำให้ผู้คนต่างศาสนาเกิดความเป็นมิตร เมื่อมีความเป็นมิตรความหวาดระแวงก็ลดน้อยลง ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “ชาวมุสลิมในพนสนิมคมย้ายมาจากหนองจอก กรุงเทพฯ ส่วนชาวพุทธก็ย้ายมาจากที่อื่น ทั้งสองชุมชนก็ไปมาหาสู่กัน เยี่ยมเยียนกัน ทุกวันนี้ยังไม่เคยมีความขัดแย้งระหว่างมุสลิมกับชาวพุทธเลย”

การอยู่ร่วมกันระหว่างชาวพุทธและมุสลิมมิได้หมายความว่าพวกเขาไม่ต้องต่อรองอะไรจากกัน มุสลิมในชลบุรีมิได้ทำอะไรตามอำเภอใจโดยไม่คำนึงถึงเสียงเรียกร้องจากชุมชนข้างเคียง สำหรับมุสลิมการอาชานเป็นกิจวัตรทางศาสนาที่ต้องกระทำวันละห้าครั้งเพื่อเชิญชวนให้มุสลิมมาละหมาดร่วมกันที่มัสยิด การใช้เสียงจากลำโพงจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีปฏิบัติศาสนากิจ ซึ่งเสียงดังกล่าวอาจจะรบกวนผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอิสลามได้ ชาวมุสลิมชลบุรีเล่าให้ฟังว่าพวกเขามี

ทางออกแบบบวมชอม บัวไม่ช้ำน้ำไม่ชุ่น “เวลาเขาจัดงานแล้วมีเสียงอาชาน เขา ก็หรีเสียงให้ ในช่วงละหมาดตะรอเวียะในเดือนรอมฎอน (การละหมาดพิเศษในช่วงค่ำคืนในเดือนที่ต้องถือศีลอด) ก็มีคนฝากมาบอกจากต่างศาสนิกว่าให้เบาเสียงละหมาด เราก็เปลี่ยนมาใช้เสียงภายในแทน [เสียงลำโพง]” ชาวบ้านท่านหนึ่งเล่าให้ฟัง

การที่จะสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้เกิดขึ้นระหว่างสองชุมชนทางศาสนาจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงการสร้าง “ทุนทางสังคม” ให้กับเยาวชนของทั้งสองศาสนา การเป็นเพื่อนกัน ตั้งแต่ยังเยาว์วัยสามารถเป็นสายใยให้กับพื้นที่ปลอดภัยในอนาคต นักศึกษาชาวพุทธจากมหาวิทยาลัยบูรพาหลายคนมีเพื่อนเป็นชาวมุสลิมมาก่อน เมื่อให้เล่าถึงประสบการณ์กับชาวมุสลิมพวกเขานึกถึงความทรงจำที่ดีครั้งเคยเรียนด้วยกันในระดับมัธยมปลาย บางคนเคยรับข่าวสารเกี่ยวกับความหวาดกลัวอิสลามแต่เมื่อได้มารู้จักกับมุสลิมความหวาดกลัวก็หายไป “พอเรารู้จักคนสามจังหวัดจริง ๆ ก็ดีกว่าที่คิด” ชาวพุทธจากชลบุรีท่านหนึ่งยอมรับ ดังนั้น หากการสร้างสะพานระหว่างศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมชนกลุ่มน้อยในเมืองไทย การสร้างและรักษาพื้นที่กลางระหว่างชุมชนพุทธและมุสลิมควรเป็นแนวทางในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและลดอคติต่อกัน เมื่อชุมชนและสังคมหันหน้าเข้ามาปฏิสัมพันธ์แล้ว ทุนทางสังคมก็เริ่มเกิดขึ้น เมื่อนั้นระยะห่างและความเป็นอื่นระหว่างชุมชนก็ค่อย ๆ ลดลง

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของพื้นที่ปลอดภัยสามารถระบุได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีชาวพุทธเป็นชนส่วนใหญ่และมุสลิมเป็นชนส่วนน้อย มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนอย่างต่อเนื่องโดยส่วนมากเป็นการปฏิสัมพันธ์กันในระดับบุคคลมิใช่ในระดับองค์กร ปาตานีฟอรัมไม่พบการรายงานเกี่ยวกับอิทธิพลของกลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมที่เข้มแข็ง และไม่พบฐานการปฏิบัติการของกลุ่มขบวนการชาตินิยมมลายูในพื้นที่นี้ ดังนั้น เงื่อนไขของความรุนแรงจึงน่าจะอยู่ที่ตัวแสดงและพื้นที่มากกว่า กล่าวคือ ในพื้นที่ที่ไม่มีฐานปฏิบัติการของกลุ่มขบวนการชาตินิยมมลายู เราไม่พบการใช้ความรุนแรงระหว่างชาวพุทธและมุสลิมอันเนื่องมาจากประเด็นทางศาสนาและอัตลักษณ์ ด้วยเหตุนี้พื้นที่ปลอดภัยจึงมีปัจจัยบวกและเฝ้าระวังที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น สำหรับปัจจัยบวก มุสลิมมีการตั้งชุมชนก่อนการตั้งศาสนสถานและโรงเรียนสอนศาสนา มีการสร้างพื้นที่กลางสำหรับการปฏิสัมพันธ์ การรักษาทุนทางสังคม และแก้ไขปัญหาแบบรวมชอม สำหรับปัจจัยเฝ้าระวัง มุสลิมควรคำนึงถึงผลกระทบของการสร้างพื้นที่ที่เหมาะสมเพิ่มเติมและการลดพื้นที่กลางระหว่างชุมชนสองศาสนา นอกจากนี้ควรมีการเฝ้าระวังการเติบโตของพุทธชาตินิยมและกลุ่มฟื้นฟูอิสลามแบบเถรตรงด้วย

พื้นที่รุนแรง

พื้นที่รุนแรง: ลักษณะของพื้นที่รุนแรงคือ มี
กระบวนการชาตินิยมมลายู มลายูมุสลิมเป็นชนก
ลุ่มใหญ่ ชาวพุทธเป็นชนส่วนน้อย มีการต่อสู้
กันในแนวตั้งโดยใช้อาวุธสงครามระหว่างรัฐกับ
กลุ่มผู้เห็นต่าง

พื้นที่รุนแรง

ปัจจัยบวก: มีกลุ่มภาคประชาสังคมจำนวนมาก มีงบประมาณจำนวนมาก

ปัจจัยเฝ้าระวัง: เรือเล้าและอคติเกี่ยวกับชุมชนต่างศาสนา การลดลงของพื้นที่กลางระหว่างชาวพุทธและมุสลิม การต่อสู้กันด้านอัตลักษณ์ในพื้นที่กลาง ผลกระทบจากความรุนแรงระหว่างรัฐกับขบวนการฯ การเติบโตของกลุ่มพุทธสุดโต่งและมุสลิมสุดโต่ง

ในจำนวน 8 จังหวัดที่ปาตานีฟอรั่มลงพื้นที่ มีเพียงจังหวัดปัตตานีเท่านั้นที่เราสามารถระบุว่าเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะรุนแรง ซึ่งความรุนแรงดังกล่าวสามารถระบุได้ว่าเป็นทั้งความรุนแรงในแนวตั้งและความรุนแรงในแนวระนาบ ความขัดแย้งและความรุนแรงในแนวตั้งเป็นการต่อสู้กันระหว่างฝ่ายรัฐไทยกับฝ่ายขบวนการที่เห็นต่างจากรัฐ ซึ่งนำโดย BRN ความรุนแรงดังกล่าวปะทุขึ้นในระลอกที่สองตั้งแต่ปี 2004 ข้อค้นพบประการสำคัญคือ ความรุนแรงในแนวตั้งส่งผลโดยตรงกับความขัดแย้งในแนวราบตลอด 15 ปีที่ผ่านมา ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธและมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ ผู้คนรู้สึกหวาดระแวงต่อกันมากขึ้น และนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจกันในวงกว้าง เป็นที่ชัดเจนว่าความรุนแรงในแนบตั้งเกิดขึ้นก่อนความรุนแรงในแนวราบ แต่การเคลื่อนขยายจากแนวตั้งมาสู่แนวราบเกิดจากความจำเป็นในเชิงยุทธวิธีและการกระทำเชิงสื่อสาร ในด้านหนึ่ง ความรุนแรงในแนวตั้งเปลี่ยนมาสู่ความขัดแย้งในแนวราบผ่านการฆ่าและอุ้มหายชาวมุสลิมโดยฝ่ายรัฐไทย ในขณะที่อีกด้านหนึ่งการข่มขู่ การทำร้ายร่างกายและการฆ่าชาวพุทธโดยกลุ่มขบวนการฯ เป็นยุทธวิธีตอบโต้และการสื่อสารกับรัฐไทย

แม้ว่าสามจังหวัดชายแดนใต้ได้กลายเป็นพื้นที่อันตราย ผู้เข้าร่วมชาวพุทธบางท่านที่เป็นคนในพื้นที่ให้ข้อมูลว่าพวกเขายังคงรักษาสายสัมพันธ์กับชาวมลายูกันอยู่ และยังพอเห็นภาพการอยู่ร่วมกันอยู่บ้าง “ในบางครั้งชาวมลายูในพื้นที่ก็ค่อยแฉงเตือนว่าช่วงไหนน่าจะเป็นช่วงอันตรายและพื้นที่ไหนไม่ควรเดินทางไปคนเดียว” ผู้เข้าร่วมชาวพุทธเปิดเผย อีกท่านหนึ่งบอกว่า “เวลาเพื่อนมุสลิมรู้อะไรมา มีอะไรก็แจ้ง” การอยู่ร่วมกันก็เป็นด้านหนึ่ง แต่ภาพความขัดแย้งในพื้นที่มีความน่ากลัวกว่า

ในช่วงเวลาสองปีที่ผ่านมา มีความขัดแย้งแนวระนาบที่สำคัญสี่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดปัตตานี ซึ่งมีทั้งความรุนแรงและการเผชิญหน้ากัน ความขัดแย้งแรกคือ การถกเถียงกันของกลุ่มภาคประชาสังคมในจังหวัดชายแดนใต้เกี่ยวกับประเด็น LGBT และบทบาทของร้านหนังสือบุญคุณ ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2017 ความขัดแย้งที่สอง คือ การสังหารชาวพุทธและนักรถของเขามาที่อระเบิดที่ห้างบิ๊กซี ซึ่งเกิดขึ้นในเดือน พฤษภาคม 2017 ความขัดแย้งที่สาม คือ กรณีการประท้วงฮิญาบที่โรงเรียนอนุบาลปัตตานี ซึ่งเกิดขึ้นในเดือน พฤษภาคม 2018 และความขัดแย้งที่สี่ คือ เหตุการณ์การสังหารผู้นำศาสนาอิสลามและพระสงฆ์ในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเกิดขึ้นในเดือน มกราคม 2019 จากเหตุการณ์ข้างต้นเราพอจะทราบได้ว่าคู่กรณีในแต่ละเหตุการณ์คือสมาชิกของสังคมที่มีความเชื่อทางศาสนา อุดมการณ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน กรณีที่หนึ่งชี้ให้เห็นการปะทะกันระหว่างค่านิยมที่แตกต่างกัน เหตุการณ์ที่สองชี้ให้เห็นการฆ่าชาวพุทธเพื่อเป้าหมายของขบวนการที่เป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม กรณีที่สามชี้ให้เห็นระยะห่าง ความเป็นปรปักษ์ และการต่อสู้ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในพื้นที่อย่างชัดเจน กรณีสุดท้ายคือการตอกย้ำความขัดแย้งแนวระนาบที่นับวันยิ่งจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

อัญญาอนุบาลปัตตานี 2018: การต่อสู้ในเชิงอัตลักษณ์

ผู้เข้าร่วมขบวนการมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมของปัตตานีฟอรัมชี้ว่าอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมมีความสำคัญในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม บางคนวาดภาพพลีชีพ อัญญา และเคราะห์เป็นภาพตัวแทนของเอกลักษณ์ความเป็นมุสลิม ดังนั้น สำหรับสังคมมลายูมุสลิม ประเด็นเรื่องอัญญาจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับชีวิตในพื้นที่สาธารณะ มีการยกเหตุการณ์การเรียกร้องสิทธิในการสวมอัญญาที่วิทยาลัยครูในปี 2531 ในฐานะประมุขของการต่อสู้ด้านสิทธิขั้นพื้นฐานในการนับถือศาสนาในประเทศไทย ดังนั้นเหตุการณ์อัญญาที่โรงเรียนอนุบาลปัตตานีจึงเป็นเพียงอีกเหตุการณ์หนึ่งของการต่อสู้ที่ต้องดำเนินต่อไปแม้ว่าผู้เข้าร่วมบางท่านจะมองว่าปัญหาดังกล่าวเกิดจากการไม่ยอมรับความแตกต่างของกันและกันก็ตาม

ผู้เข้าร่วมชาวพุทธกลับมองแตกต่างจากผู้เข้าร่วมขบวนการมลายูมุสลิม บางส่วนมองว่าถ้ากฎหมายให้อัญญาให้มุสลิมครบที่จะเคารพกฎหมายนั้น “กฎต้องเป็นกฎ เมื่อใส่ไม่ได้ ก็ต้องไม่ใส่” ชาวพุทธรายหนึ่งระบุ บางส่วนมองว่าการสวมอัญญาในโรงเรียนรัฐและในที่ธรณีสงฆ์ถือเป็นการรบกวนทางวัฒนธรรม การต่อต้านการสวมอัญญาในโรงเรียนจึงเป็นการต่อสู้และความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างไทยพุทธและมลายูมุสลิม ชาวพุทธที่เข้าร่วมการประชุมยอมรับว่าประเด็นดังกล่าวเป็นเรื่องที่ “พูดยาก” บางคนมองว่าถ้ามุสลิมต้องการคลุมอัญญา ก็ให้ย้ายโรงเรียนที่อนุญาต เช่น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา บางท่านมองว่าทางออกน่าจะมาจากการหาพื้นที่กลาง หรือไม่ก็ควรให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นผู้จัดการไม่ใช่กองเชียร์ “ครู ผู้ปกครองพุทธและมุสลิม กระทั่งวงสี่ด้านควรมาร่วมพูดคุยกัน กองเชียร์ไม่ต้อง” ชาวพุทธท่านหนึ่งกล่าว

ปัญหาอัญญาโรงเรียนอนุบาลปัตตานีคงไม่ใช่กรณีสุดท้ายในประเทศไทย และไม่ใช่กรณีเดียวที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งแนวระนาบ แต่อัญญาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความขัดแย้งทางอัตลักษณ์ระหว่างพุทธและมุสลิมในหลายพื้นที่ การห้ามการสวมอัญญาเคยเกิดขึ้นในจังหวัดอื่นมาแล้วแต่ในกรณีจังหวัดปัตตานีน่าจะมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น เนื่องจากจังหวัดปัตตานีเป็นพื้นที่มลายูมุสลิมชนส่วนใหญ่ มีความคาดหวังจากคนในพื้นที่ว่าการเข้าใจของภาครัฐและสังคมน่าจะไม่เป็นอุปสรรคต่อการแสดงออกในเชิงศาสนาและชาติพันธุ์ แต่ความขัดแย้งที่สะสมมานานระหว่างกลุ่มพุทธและมลายูมุสลิมทำให้ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์กลายเป็นสนามการช่วงชิงพื้นที่ของแต่ละกลุ่ม ถ้ามุสลิมได้คลุมอัญญาหมายความว่ามีความพ่ายแพ้ของชาวพุทธ แต่ถ้ามุสลิมไม่ได้คลุมอัญญา ก็เป็นความพ่ายแพ้และบาปของมุสลิม เมื่อกลายเป็นการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มพุทธและมลายูมุสลิมอันไม่สามารถประนีประนอมได้ การต่อสู้ดังกล่าวจึงกลายเป็นกับดักที่ผู้ชนะได้หมด ผู้แพ้เสียหมดตัว (zero-sum game) เมื่อเป็นเช่นนี้การต่อสู้เพื่อรักษาพื้นที่ทางอัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ยอมไม่ได้สำหรับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

โดยสรุป พื้นที่รุนแรงเป็นพื้นที่ที่มีฐานปฏิบัติการของขบวนการชาตินิยมมลายู มลายูมุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่ ชาวพุทธเป็นชนส่วนน้อย และมีความรุนแรงแฉวยดึง โดยใช้อาวุธสงครามระหว่างรัฐกับกลุ่มผู้เห็นต่าง พื้นที่ดังกล่าวมีปัจจัยสำคัญสอง ด้าน สำหรับปัจจัยบวก สามจังหวัดชายแดนใต้มีกลุ่มภาคประชาสังคมจำนวนมาก กล่าวกันว่า จังหวัดปัตตานีถือเป็นแหล่งรวมองค์กรภาคประชาสังคมมากที่สุดในประเทศไทย นอกจากนั้นยังมีงบประมาณจำนวนมากจากทั้งภาครัฐและองค์กรให้ทุนระหว่างประเทศ สำหรับปัจจัยเฝ้าระวัง เนื่องจากปาตานีและสยาม มีประวัติการต่อสู้กันมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีต เรื่องเล่าและอคติเกี่ยวกับชุมชนต่างศาสนิกจึงเป็นสิ่งที่ลบเลือนยากและถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น ยกตัวอย่างเช่น วีรบุรุษของชาวมลายูปาตานีคือคนที่ต่อสู้เพื่อเอกราช แต่พวกเขาคือกบฏในเรื่องเล่าของรัฐไทย ความขัดแย้งจากอดีตและผลกระทบจากความรุนแรงระหว่างรัฐกับขบวนการฯ ทำให้ชุมชนสองศาสนาและชาติพันธุ์มีเรื่องเล่าที่ขัดแย้งกัน นอกจากนั้น เหตุการณ์ความรุนแรงยังทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างชาวพุทธและมลายูซึ่งนำไปสู่การหดตัวของพื้นที่กลางระหว่างชาวพุทธและมุสลิมและการต่อสู้กันด้านอัตลักษณ์ที่สำคัญประการสุดท้ายคือการเติบโตของกลุ่มพุทธสุดโต่งและมุสลิมสุดโต่งจะยิ่งทำให้ระยะห่างระหว่างพุทธและมลายูมุสลิมอยู่ในขั้นวิกฤติ หากสถานการณ์ยังดำเนินกรไปด้วยการนำของการทหารปราศจากวิถีทางการเมืองแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์คงเป็นแค่ความฝัน

อธิบายพื้นที่ ความสัมพันธ์และความขัดแย้ง

สังคมไทยโดยภาพรวมเป็นสังคมที่ปลอดจากความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม กล่าวคือ มีเพียงสามจังหวัดในภาคใต้ตอนล่างที่เป็นพื้นที่รุนแรง และประมาณ 12 จังหวัดที่เป็นพื้นที่ตึงเครียด นั้นหมายความว่าจังหวัดส่วนใหญ่ในประเทศไทยยังอยู่ในพื้นที่สันติ อย่างไรก็ตาม ตลอด 10 ปีที่ผ่านมาเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมในพื้นที่ตึงเครียดทำให้เกิดกระแสความหวาดระแวงระหว่างกันมากขึ้นและบ่อยขึ้น ความถี่ของความขัดแย้งชี้ให้เห็นว่าอาการของความหวาดระแวงเป็นสิ่งที่ต้องเฝ้าระวัง แม้ว่าจังหวัดส่วนใหญ่ยังปลอดภัยจากการเผชิญหน้าระหว่างกลุ่ม การทำความเข้าใจพื้นที่ทั้งสามกับความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และศาสนาเป็นสิ่งจำเป็น

พื้นที่ความขัดแย้งประกอบด้วยจังหวัดในภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคอีสาน ในพื้นที่ดังกล่าวมีความขัดแย้งทางชาติพันธุ์สามประเภท คือ การต่อสู้เพื่อสิทธิในการสวมฮิญาบ การต่อต้านการสร้างมัสยิด การต่อต้านการสร้างนิคมและอุตสาหกรรมฮาลาล สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจคือใครเป็นตัวแสดงของความขัดแย้งข้างต้นในพื้นที่ตึงเครียด

การต่อต้านมัสยิดและนิคมอุตสาหกรรมฮาลาล

สำหรับปัญหาในภาคเหนือและอีสานสามารถแบ่งออกเป็นการต่อต้านการสร้างมัสยิดและการต่อต้านนิคมอุตสาหกรรมฮาลาล การประท้วงการสร้างมัสยิดเกิดขึ้นหลังจากที่มุสลิมกลุ่มหนึ่งให้ซื้อที่ดินและลงเสาหลักการก่อสร้าง เป็นการสร้างมัสยิดใหม่ขึ้นมาในชุมชนที่ยังไม่มีชุมชนมุสลิมอาศัยมาก่อน เช่นในจังหวัด เชียงราย น่าน มุกดาหาร และบึงกาฬ เป็นต้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับฝั่งมุสลิมคือกลุ่มมุสลิมจากที่อื่น ไม่ใช่มุสลิมดั้งเดิมในพื้นที่ ซึ่งต้องการสร้างมัสยิดเพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติศาสนธรรม มุสลิมเหล่านี้เชื่อว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญอนุญาตให้มุสลิมมีอิสระในการนับถือศาสนาซึ่งรวมถึงการสร้างศาสนสถานตามกระบวนการทางกฎหมายที่ถูกต้อง สำหรับทางฝั่งชาวพุทธ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคือชาวพุทธในชุมชน ซึ่งหวาดระแวงการเข้ามาของชาวมุสลิมที่ไม่ใช่คนพื้นถิ่น ชาวพุทธส่วนนี้มีเครือข่ายเชื่อมโยงกับกลุ่มพุทธชาตินิยมในสวนกลางซึ่งมีพันธกิจในการปกป้องพุทธศาสนาโดยใช้วาทกรรมปลุกกระดมกระแสความกลัวอิสลามในสังคมไทย เช่นวาทกรรมมุสลิมเป็นคนอื่น น่ากลัวและเป็นภัยอันตรายของชาติ ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญในการลุกขึ้นมาต่อต้านมุสลิมในภาคเหนือและอีสาน

คือเครือข่ายกลุ่มพุทธชาตินิยม กลุ่มดังกล่าวทำหน้าที่เป็นองค์กรมันสมองและเคลื่อนไหวผ่านวาทกรรมต่าง ๆ เช่น “มุสลิมกลิ่นชาติ” “มุสลิมหัวรุนแรง” และ “มุสลิมก่อการร้าย” เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้มีความคล้ายกับฝ่ายขวาของสังคมไทยในอดีตที่เคยเชื่อว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” กล่าวคือ มียุทธวิธีในการเคลื่อนไหวผ่านวาทกรรมแล้วให้เครือข่ายในท้องถิ่นรับอุดมการณ์มาปฏิบัติ คล้ายกับกรณีของลูกเสือชาวบ้าน วิธีการหลักในการนำเสนอคือการสร้างความเข้าใจแบบเหมารวมว่ามุสลิมในฐานะศัตรูของชาติมีความเหมือนกันและเป็นหนึ่งเดียวกัน เมื่อสามารถปะติดปะต่อความน่ากลัวและความเหมือนกันของมุสลิมได้แล้ว การต่อต้านการสร้างมัสยิดจึงเป็นเรื่องของการปกป้องอัตลักษณ์ความเป็นพุทธและความเป็นไทย

สำหรับการต่อต้านการสร้างนิคมอุตสาหกรรมฮาลาลที่จังหวัดเชียงใหม่ เกิดขึ้นหลังจากที่กลุ่มชาวมุสลิมชนะการพิจารณาให้ใช้พื้นที่ 800 ไร่ในอำเภอดอยหล่อ จำเป็นต้องกล่าวเพิ่มเติมว่าการพิจารณาพื้นที่ดังกล่าวเป็นการต่อสู้แย่งชิงกันระหว่างกลุ่มทุนนิยมอิสลามที่เห็นโอกาสการพัฒนาและสนับสนุนโครงการนิคมอุตสาหกรรมฯ ซึ่งประกอบด้วยกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเชียงใหม่ หอการค้าจังหวัดเชียงใหม่ และสภาอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่ กับกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นที่ต้องการพื้นที่ดังกล่าวเพื่อทำเป็นที่ตั้งชยะ ในการพิจารณารอบแรกกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นชนะ แต่หลังจากการรัฐประหารมีการพิจารณารอบใหม่ปรากฏว่ากลุ่มที่สนับสนุนโครงการนิคมอุตสาหกรรมฯ ได้รับการพิจารณาให้ดำเนินการ

เหตุการณ์ดังกล่าวนำมาสู่การเคลื่อนไหวของนักการเมืองท้องถิ่นและเครือข่ายพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นจำนวนมากจนเป็นข่าวใหญ่โตว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม กลายเป็นการปกป้องพุทธศาสนาจากรุกรานของคนมุสลิม อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวมิได้เป็นปัญหาทางศาสนาและชาติพันธุ์แต่เริ่มแรก หากแต่เริ่มต้นจากความขัดแย้งทางการเมืองและความขัดแย้งทางผลประโยชน์ จากนั้นถูกนำไปขยายความให้เป็นประเด็นทางด้านศาสนาและอัตลักษณ์ในที่สุด ปัญหาดังกล่าวนำมาซึ่งการรวมตัวของกลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมที่เรียกร้องไปสู่การปกป้องพุทธศาสนาโดยมีมุสลิมเป็นหัวตรงข้าม

ดังนั้นการต่อต้านของชาวพุทธในภาคเหนือและอีสานจึงเป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มพุทธชาตินิยมที่เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดระยะเวลาห้าปีที่ผ่านมา ยังไม่มีผลวิจัยที่แน่ชัดว่าการเติบโตของกลุ่มดังกล่าวมาจากการตื่นตัวทางการเมืองของชาวไทยในช่วงทศวรรษ 2010 หรือไม่ แต่การเคลื่อนไหวของกลุ่มดังกล่าวมีข้อเรียกร้องไม่ต่างกันมากกับกลุ่มพุทธชาตินิยมในเมียนมาที่สร้างวาทกรรมให้มุสลิมเป็นภัยอันตรายของชาติ การต่อสู้ของกลุ่มพุทธชาตินิยมด้านหนึ่งจึงเป็นการต่อสู้กับชาวไทยมุสลิมเพื่อปกป้องพุทธศาสนาจากคนนอกโดยปราศจากการทำความเข้าใจพลวัตของกลุ่มก้อนในสังคมมุสลิม (โปรดดูหัวข้อความแตกต่างของมุสลิมในสังคมไทย) การสร้างความหมายระหว่างเขากับเราโดยใช้ศาสนาเป็นมาตรวัดไม่ได้เป็นเรื่องผิดปกติและไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความขัดแย้ง แต่การสร้างความเป็นศัตรูจากอัตลักษณ์ทางศาสนาเป็นเรื่องที่อันตรายสำหรับการสร้างชาติสมัย

ใหม่และความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติที่รวมทั้งพุทธและมุสลิมเป็นชาติเชื้อเดียวกัน

จะเห็นได้ว่าคู่อริของเหตุการณ์ข้างต้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การต่อต้านนิคมอุตสาหกรรมเป็นการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมและนักการเมืองท้องถิ่นกับกลุ่มที่สนับสนุนโครงการซึ่งนำโดยคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด (คณะกรรมการฯ เป็นองค์กรหนึ่งของภาครัฐ) และองค์กรภาคีที่ไม่เกี่ยวข้องกับอิสลาม ในขณะที่การต่อต้านมัสยิดในภาคเหนือและอีสานเป็นความขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้านที่รับอิทธิพลและวาทกรรมของเครือข่ายพุทธชาตินิยมกับกลุ่มมุสลิมในจังหวัดของตัวเองที่ต้องการสร้างมัสยิด จำเป็นต้องกล่าวเพิ่มเติมว่ากลุ่มมุสลิมในจังหวัดต่าง ๆ ไม่ได้มีแหล่งทุนและที่มาของความต้องการที่คล้ายกัน กล่าวคือการสร้างมัสยิดที่อำเภอแม่ชะจานเกิดจากกลุ่มทุนนิยมอิสลามข้ามชาติต้องการให้มีมัสยิดระหว่างทางเชียงใหม่และเชียงใหม่เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว แหล่งทุนในการสร้างมัสยิดจึงมาจากต่างประเทศ ในขณะที่การสร้างมัสยิดในจังหวัดอื่น ๆ เช่น จังหวัดน่านเกิดจากความต้องการของมุสลิมในพื้นที่ที่อพยพมาจากที่อื่น (ไม่ใช่มุสลิมดั้งเดิมในภาคเหนือและอีสานที่ตั้งรกรากมานาน เช่น ชาวจีนมุสลิมและชาวมุสลิมปาตานี เป็นต้น) การสร้างมัสยิดดังกล่าวจึงเกิดมาจากความต้องการของมุสลิมที่อาศัยในจังหวัด มิใช่สำหรับนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ดังนั้น การสร้างมัสยิดของกลุ่มมุสลิมที่แตกต่างกันมีนัยยะสำคัญที่แตกต่างกันด้วย

“

การสร้างความหมายระหว่างเรา
โดยใช้ศาสนาเป็นมาตรวัดไม่ได้เป็นเรื่องปิดปกติ
และไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความขัดแย้ง แต่การสร้าง
ความเป็นศัตรูจากอัตลักษณ์ทางศาสนา
เป็นเรื่องที่อันตรายสำหรับการสร้างชาติสมัยใหม่
และความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติที่รวมทั้งพุทธ
และมุสลิมเป็นชาติเชื้อเดียวกัน

”

กล่าวโดยสรุป ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิมในพื้นที่ตั้งเครือข่าย
เหมือนจะมีคู่กรณีเหมือนกัน แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า การสร้างมัสยิดและนิคม
อุตสาหกรรมไม่ได้เกิดจากกลุ่มก้อนเดียวกันของมุสลิม กล่าวคือไม่ได้เป็นความ
ต้องการของสำนักจุฬาราชมนตรีหรือกลุ่มองค์กรศาสนาเดียวกัน แต่การต่อต้าน
โครงการต่าง ๆ ของชาวพุทธกลับพบว่าได้รับอิทธิพลจากเครือข่ายพุทธชาตินิยม
ที่สร้างวาทกรรมปกป้องพุทธศาสนาและทำให้มุสลิมกลายเป็นภัยอันตรายใน
ลักษณะเดียวกัน และมีองค์กรจัดตั้งในสวนกลาง จำเป็นต้องกล่าวในที่นี้ว่าจาก
การสำรวจความคิดเห็นของมุสลิมในภาคต่าง ๆ มุสลิมส่วนใหญ่ไม่คิดว่าการเป็น
มุสลิมจะบั่นทอนอัตลักษณ์ความเป็นไทย และการเป็นมุสลิมไม่ได้มีความเป็น
ปรปักษ์กับความเป็นพุทธ

ปัญหาและอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม

ปัญหาฮิญาบที่ปรากฏเป็นข่าวส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นในพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้ การเรียกร้องสิทธิในการสวมใส่ฮิญาบของสตรีมุสลิมเป็นการต่อสู้ที่ยาวนานตั้งแต่การประท้วงครั้งใหญ่ในปี 2531 ที่วิทยาลัยครู จังหวัดยะลา การเรียกร้องสิทธิดังกล่าวยังคงดำเนินต่อมาจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏเหตุการณ์ฮิญาบหนองจอกในปี 2010 ฮิญาบโรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัยในปี 2018 และเหตุการณ์ฮิญาบโรงเรียนอนุบาลปัตตานีในปีเดียวกัน ปัญหาฮิญาบมีความแตกต่างจากปัญหาการต่อต้านมัสยิดในภาคเหนือ เนื่องจากปัญหาฮิญาบเป็นการต่อสู้กับกฎระเบียบทางราชการและระเบียบปฏิบัติของสถาบันการศึกษาภาครัฐ ในขณะที่การต่อต้านการสร้างมัสยิดเป็นการเผชิญกันระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิมในชุมชนมีไต่ระหว่างกลุ่มทางสังคมกับรัฐ ดังนั้นการเรียกร้องสิทธิในการใส่ฮิญาบจึงเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง (structural problem) กล่าวคือเป็นการต่อสู้กับโครงสร้างและระเบียบราชการแบบไทยๆ ในขณะที่การต่อต้านมัสยิดเป็นปัญหาระหว่างตัวแสดง (agential problem) มากกว่า

การเรียกร้องฮิญาบเกิดขึ้นหลังจากสตรีมุสลิมมีความต้องการปฏิบัติให้สอดคล้องกับบทบัญญัติทางศาสนาอิสลาม หากนับตั้งแต่ปี 2010 เป็นต้นผู้มีส่วนสำคัญเกี่ยวกับการต่อสู้เรื่องนี้คือกลุ่มมุสลิมเพื่อสันติ ทั้งในกรณีของฮิญาบหนองจอก โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย และอนุบาลปัตตานี ฝ่ายกฎหมายของกลุ่มมุสลิมเพื่อสันติให้เข้ามาช่วยเหลือในการดำเนินการทางกฎหมาย ซึ่งมีทั้งการส่งหนังสือแจ้งกับทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการส่งเรื่องฟ้องศาล ส่วนใหญ่แล้วการแจ้ง

ความประสงค์ในการแต่งกายตามหลักศาสนาในโรงเรียนรัฐทั่วไปไม่เกิดปัญหา ปัญหาส่วนใหญ่เกิดขึ้นในกรณีที่โรงเรียนตั้งอยู่ในชนบท เช่น โรงเรียนวัดหนองจอกและโรงเรียนอนุบาลปัตตานี มหาเถรสมาคมได้มีมติชัดเจนหลังจากเหตุการณ์ฮิญาบหนองจอก ไม่อนุญาตให้สวมเครื่องแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม (ฮิญาบ) ในเขตชนบท หลังจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการตอบโต้ได้ ๆ กับมติของมหาเถรสมาคม อีกทั้งองค์กรศาสนาอิสลามไม่ได้เป็นคู่แข่งกับองค์กรศาสนาพุทธแต่อย่างใด ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักคือมุสลิมและผู้ที่บังคับใช้ระเบียบการแต่งกายในโรงเรียนรัฐ มีไต่ถามระหว่างมุสลิมกับชาวพุทธ

มุสลิมมองว่าการแต่งกายตามหลักศาสนาเป็นสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกตามรัฐธรรมนูญ แต่เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมไทยที่อยู่ภายใต้วัฒนธรรมแบบพุทธ ระเบียบของสังคมอยู่จึงถูกกำกับโดยโลกทัศน์แบบพุทธ มุสลิมในอดีตก็ปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยพุทธ ดังเห็นได้จากการแต่งกายของสตรีมุสลิมและภาพความทรงจำของผู้คนเกี่ยวกับมุสลิมในอดีต ดังได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อความแตกต่างของมุสลิมในสังคมไทยฯ ข้างต้น มุสลิมส่วนใหญ่ในสังคมไทย (ยกเว้นมุสลิมคณะเก่าที่นิยมชาติพันธุ์มลายูและต่อต้านการปรับตัวให้เข้ากับอัตลักษณ์ความเป็นไทยในปาตานี/สามจังหวัดชายแดนใต้) ปรับตัวให้เข้ากับบริบทและวัฒนธรรมพื้นถิ่นตลอดมา หลังจากที่ประเทศไทยปรับตัวเข้าสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย เกิดกระแสการฟื้นฟูอิสลามขึ้นในวันออกกลาง และการกำเนิดมุสลิมคณะใหม่ (ชาลาฟี) ในประเทศไทยปัญญาชนมุสลิมก็ปรับ

ตัวตามกระแสโลกเช่นกัน สอดรับกับความเป็นสากลของรัฐธรรมนูญที่ให้เสรีภาพทางศาสนา มุสลิมในยุคหลังการปฏิวัติอิหร่านเริ่มต้นตัวกับการฟื้นฟูอิสลามมากขึ้น กระแสดังกล่าวเป็นปัจจัยเร่งทำให้มุสลิมในประเทศไทยโดยรวมมี “ความเคร่ง” ศาสนามากขึ้นโดยพวกเขามองว่าอิสลามกับความเป็นสมัยใหม่สามารถไปด้วยกันได้ ฉะนั้น การตื่นตัวและตระหนักในความเป็นมุสลิมที่ดีทำให้ปัญญาชนมุสลิมยุคใหม่ต้องการสวมอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมมากขึ้น มิได้เกี่ยวกับพลวัตของสังคมพุทธศาสนาแต่อย่างใด

สตรีมุสลิมที่เข้าร่วมให้สัมภาษณ์กับปาตานีฟอรัมยืนยันในเจตนารมณ์ของพวกเขาวางอย่างแข็งกล้าว่าถ้าหากต้องเลือกระหว่างการสวมฮิญาบกับตำแหน่งงานและการเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย พวกเขาเลือกที่จะทำงานแต่ไม่ยอมทิ้งอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม “ถ้าใส่ฮิญาบแล้วสอนหนังสือไม่ได้ ก็คงไม่สอน” อาจารย์มหาวิทยาลัยท่านหนึ่งยืนยัน เมื่อให้พวกเขาเลือกวาดภาพเกี่ยวกับอิสลามหรือมุสลิม สตรีมุสลิมหลายท่านเลือกที่จะวาดรูปฮิญาบเพื่อบ่งบอกถึงความสำคัญของอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม นอกจากนี้ การแสดงออกด้านอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมยังสามารถสร้างจินตนาการทางสังคมได้อีกด้วย เบนเนดิกส์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) นักวิชาการด้านชาตินิยมคนสำคัญ ได้ชี้ว่าความเป็นชาติของรัฐชาติสมัยใหม่ทำให้ผู้คนในภูมิภาคเดียวกันรู้สึกว่าเป็นสมาชิกของชุมชนเดียวกันแม้ว่าพวกเขาไม่เคยเจอกันก็ตาม¹⁹ ในทำนองเดียวกัน ผู้เข้าร่วม

¹⁹ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Revised Edition, Revised edition (London ; New York: Verso, 2006).

ท่านหนึ่งอธิบายว่า “ถ้าเห็นเด็กทั่วไปที่เดินจับมือดวงแขนกัน (แบบไม่เหมาะสม) คงไม่สนใจ แต่เมื่อสวมฮิญาบก็มองว่าเป็นเรื่องของเราที่ต้องเข้าไปตักเตือน (แม้ไม่รู้จักกันก็ตาม)” จินตนาการทางสังคมในลักษณะดังกล่าวเกิดจากอัตลักษณ์ร่วมของความเป็นมุสลิมแม้ว่าพวกเขาไม่เคยเจอกันมาก่อนก็ตาม ความสำคัญของฮิญาบไม่ได้มีผลกับปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังขยายอิทธิพลไปสู่ความเป็นสังคมอีกด้วย

ฮิญาบกลายเป็นปัญหาระหว่างพุทธและมุสลิมได้อย่างไร ? ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเมื่อปัญหาดังกล่าวกลายเป็นปัญหาที่ขอมรอมไม่ได้ ผลก็คือต้องมีผู้แพ้เป็นพุทธหรือไม่ก็มุสลิม การเรียกร้องฮิญาบกรณีโรงเรียนวัดหนองจอกไม่ปรากฏว่ามีกลุ่มชาวพุทธออกมาประท้วงชาวมุสลิม แต่เป็นชาวมุสลิมที่ประท้วงหน่วยงานภาครัฐ แต่ในกรณีโรงเรียนอนุบาลปัตตานีกลับกลายเป็นการต่อต้านของกลุ่มชาวพุทธที่ไม่พอใจชาวมุสลิม จำเป็นต้องเข้าใจว่าปัตตานีเป็นพื้นที่รุนแรงซึ่งชาวพุทธและมุสลิมล้วนระดมความอึดอัดใจและไม่พอใจต่อเหตุการณ์ความรุนแรงตลอดระยะเวลาที่มากกว่าหนึ่งทศวรรษ ชาวพุทธรู้สึกกว่าตัวเองเป็นพลเมืองชนสองในสามจังหวัดชายแดนใต้ อีกทั้งยังโดนรุกคืบทางวัฒนธรรมจากคนมลายูมุสลิม ส่วนคนมุสลิมรู้สึกว่าพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เป็นดินแดนที่มุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่ การแสดงออกทางศาสนาจึงควรกระทำได้อย่างเสรี แต่เมื่อเหตุการณ์ไปเกิดขึ้นในเขตธรณีสงฆ์ กลุ่มเครือข่ายชาวพุทธชาตินิยมซึ่งมีทุนเดิมไม่พอใจการเติบโตและรุกคืบทางวัฒนธรรมของชาวมุสลิมอยู่แล้วจึงจุดกระแสปกป้องพุทธศาสนาตาม

วาทกรรมพุทธชาตินิยม จากเดิมที่ปัญหาฮิญาบเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างระหว่างมุสลิมกับกฎระเบียบแบบไทย ๆ ปัญหาดังกล่าวกลับกลายเป็นปัญหาระหว่างชาวพุทธและมลายูมุสลิม

เมื่อปัญหาเชิงโครงสร้างกลายเป็นปัญหาระหว่างกลุ่มบุคคลแล้ว การแก้ปัญหาที่ยากและซับซ้อนขึ้น การเปลี่ยนกฎกระทรวงให้องค์กรสงฆ์/วัดมีอำนาจในการออกกฎไม่สามารถยุติความขัดแย้งระหว่างกลุ่มได้ การแก้ปัญหาในประเด็นดังกล่าวควรกลับไปสู่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงและควรจำกัดอยู่ในวงแคบในพื้นที่ ความล้มเหลวในการจัดการปัญหาดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงความผิดพลาดของผู้บริหารหน่วยงานเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นระยะห่างระหว่างชาวมุสลิมและพุทธในพื้นที่อีกด้วย เหตุใดสมาคมศิษย์เก่าที่มีทั้งพุทธและมุสลิมไม่สามารถระงับเหตุไว้ได้ แต่ในทางกลับกันเครือข่ายศิษย์เก่าฯ และเครือข่ายผู้ปกครองยังเป็นชนวนความขัดแย้งให้บานปลายอีกด้วย ผู้เข้าร่วมอภิปรายรายหนึ่งให้ทัศนะกับปาตานีฟอรัมว่า “เพราะเครือข่ายศิษย์เก่ามีความไม่ได้มีการจัดตั้งและการรวมตัวกัน” เหตุการณ์นี้เป็นจุดสำคัญที่องค์กรภาคประชาสังคมควรกลับมาทบทวนว่า

สภาพของสังคมการเมืองของปัตตานีเป็นเช่นไร หากชาวพุทธและมุสลิมที่เป็นศิษย์
เก่าๆ ไม่สามารถรวมซอมนกันได้แล้ว ความพยายามในการสร้างสังคมอารยะให้มี
ความไว้วางใจและขันติธรรมก็คงไร้ผล ชุมชนที่ไม่มีขันติธรรมและไม่สามารถไว้วางใจ
ต่อกันได้เป็นสังคมที่ล้มเหลวและไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในระยะยาว²⁰

---

²⁰ โปรดดูผลการศึกษาของ Putnam ที่ชี้ให้เห็นว่าเหตุใดภาคใต้ของอิตาลีจึงมีประสิทธิภาพขององค์กรน้อยกว่าภาคเหนือ และเป็นคำอธิบายว่าเงื่อนไขของภาคประชาสังคมมีความสำคัญในการหยั่งรากลึกของประชาธิปไตยในระยะยาว Robert D. Putnam, Robert Leonardi, and Raffaella Y. Nanetti, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton University Press, 1994).

โลกของเราที่เปลี่ยนไป: ออนไลน์และออฟไลน์

“ผมรับรู้ความขัดแย้งพุทธ-มุสลิม/ความหวาดกลัวอิสลามจากข้อมูลข่าวสาร (บนอินเทอร์เน็ต) ไม่เคยมีประสบการณ์กับตัวเอง” นักศึกษาชาวพุทธจากมหาวิทยาลัยบูรพาเล่าให้ฟัง ไม่ได้เป็นความบังเอิญที่ความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมสามารถขยายวงกว้างได้อย่างรวดเร็วไม่ว่าเขาจะเคยปฏิสัมพันธ์กับต่างศาสนาหรือไม่ ในอดีตข่าวเหตุการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่หนึ่งอาจจะต้องใช้เวลานานกว่าจะไปถึงอีกพื้นที่หนึ่ง อีกทั้งรูปการณ์ของความขัดแย้งก็อาจจะเป็นที่รับรู้ไม่เหมือนกัน ระดับของความรุนแรงที่ผู้คนต่างถิ่นรับรู้และมีปฏิกิริยาตอบสนองก็อาจจะไม่รุนแรง แต่ในปัจจุบันโลกได้เข้าสู่ยุคใหม่อย่างเต็มตัว เยาวชนคนหนุ่มสาวมีโทรศัพท์มือถือกันแทบทุกคน²¹ การรับข่าวสารและการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองสามารถกระทำได้ในเสี้ยววินาที การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีทำให้มิติทางด้านเวลาของมนุษย์เปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ ผลกระทบที่สำคัญคือ เมื่อปฏิกิริยาตอบโต้สามารถกระทำได้ในเวลาอันสั้น ปัญหาเล็กน้อยก็กลายเป็นปัญหาใหญ่ได้ การรับมือกับปัญหาเล็กกว่ากลับเร่งด่วนกว่าการแก้ไขปัญหาที่ใหญ่

²¹ Patani Forum, 'เมื่อถือของแว้ง : การใช้มือถือของวัยรุ่นชายแดนใต้', 2019, <https://www.facebook.com/PATANIFORUM/videos/393206221415648/>.

กว่าแต่ไม่ได้รับความสนใจ งานทางด้านความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ชี้ให้เห็นว่า ประเด็นทางด้านศาสนาและชาติพันธุ์จึงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและขยายวงกว้าง ได้อย่างรวดเร็วเนื่องจากมันเป็นจุดรวมศูนย์ของอัตลักษณ์ของกลุ่ม ฉะนั้น ถ้าหากว่าประเด็นดังกล่าวมีปัญหาแล้ว มันสามารถเรียกกร้องความสนใจจากกลุ่มเดียวกันและทำให้เป็นปัญหาความมั่นคงได้อย่างรวดเร็ว

การลงพื้นที่สำรวจชุมชนพุทธและมุสลิมทั้งสองภาคทำให้เราับทราบความแตกต่างของโลกสองประเภท โลกลักษณะแรกคือโลกออฟไลน์ หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพที่ผู้คนปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในช่วงเวลานั้น ๆ จริงผ่านการพบเจอตัวบุคคลจริง และสามารถสัมผัสตัวบุคคลผ่านสัมผัสทั้งห้า²² เช่น สามารถจับมือและสังเกตภาษากายได้ โลกลักษณะที่สองคือโลกออนไลน์ หมายถึงพื้นที่เสมือนจริงที่ผู้คนปฏิสัมพันธ์กันผ่านเครื่องมือสื่อสารโดยไม่สามารถมีประสบการณ์ผ่านสัมผัสทั้งห้าได้ หากโลกออนไลน์เป็นลักษณะหนึ่งของยุคสมัยใหม่แล้ว เราอาจจะกล่าวได้ว่าหรือไม่ว่าความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมเป็นปรากฏการณ์ของคุณีใหม่ในสังคมไทย²³ จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเราพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมไม่เคยเลวร้ายเท่ากับในยุคปัจจุบันที่ผู้คนใช้ชีวิตส่วนสำคัญอยู่ในโลกออนไลน์ ผลกระทบของโลกออนไลน์จึงน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญในการทำ ความเข้าใจกระแสवादกัลวอิสลามและความขัดแย้งระหว่างพุทธมุสลิมในสังคมไทย

²² การได้ยิน การมองเห็น การสัมผัส การได้กลิ่น และการสัมผัส

²³ อาจารย์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ มีข้อสังเกตว่า “อคติที่ชาวโลกมีต่อมุสลิมเป็นปรากฏการณ์ใหม่ เพิ่งเกิดขึ้นหลังสงครามเย็นนี้เอง... มาจากความเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นสมัยใหม่ซึ่งทำให้คนส่วนใหญ่ในโลก โดยเฉพาะโลกตะวันตก มีแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาต่างออกไปจากเดิม” แต่นิธิไม่ได้พูดถึงนัยยะสัมพันธ์ของโลกออนไลน์ โปรดดู นิธิ เอียวศรีวงศ์, ‘ความแปลกหน้าของมุสลิม’, มติชนสุดสัปดาห์ (blog), 4 ตุลาคม 2017, https://www.matchonweekly.com/column/article_57152.

ในเดือนกุมภาพันธ์ 2019 เป็นช่วงที่มีการหาเสียงเลือกตั้งอย่างคับคั่งวาระแอสวาลือ ชาวเท็จ และการสร้างควมเข้าใจแบบเหมารวมว่ากลุ่มหนึ่งมีลักษณะน่ากลัวเป็นสิ่งที่กระทำไ้ไม่ยาก นอกจากนั้น โลกออนไลน์ยังเป็นพื้นที่ที่เราู้สึกว่ามีอิสระในการแสดงความคิดเห็นมากกว่าโลกออฟไลน์ ดังนั้นการนำเสนอและตอบโต้ผู้อื่นที่เราไม่เห็นด้วยสามารถกระทำให้อย่างอิสระและน่าจะสะท้อนความต้องการของกลุ่มได้อย่างตรงไปตรงมา กระแสหวาดกลัวอิสลามในสังคมไทยอาจจะเป็นเรื่องที่ปฏิเสธไม่ได้เมื่อเราพิจารณาการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในโลกออนไลน์ ที่ผ่านมามีกระแสข่าวลือโจมตีความเป็นมุสลิมในโลกออนไลน์อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่การปลุกระดมของพระมหากษัตริชาติ ในปี 2017 เช่น ข่าวลือเกี่ยวกับสภานิติบัญญัติมีจำนวนสมาชิกเป็นมุสลิมจำนวนมาก พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชามีลูกสาวเป็นมุสลิม และการโจมตีนางอังคณา นีละไพจิตร อันเนื่องมาจากอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม เป็นต้น ข้อเสนอที่น่าสนใจของผู้ใช้ Facebook รายหนึ่งน่าจะพอสรุปความต้องการของกลุ่มพุทธชาตินิยมได้เป็นอย่างดี²⁴ ดังข้อความต่อไปนี้

1. ยกเลิกการจัดงานเลี้ยงผู้ถือศีลอดที่ทำเนียบรัฐบาล ที่พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์เป็นผู้เริ่มประเพณีนี้ เพราะเป็นการใช้เงินภาษีเพื่อคนกลุ่มเดียว
2. ยกเลิกพรบ. อิสลามทุกฉบับ
3. ยุบธนาคารอิสลาม
4. ยกเลิกห้วงละหมาดของอิสลามตามสถานที่ราชการทุกแห่งให้หมด

²⁴ Pasika Pat Suwachun, 'เตรียมเสนอว่าที่นายกรัฐมนตรีทุลกระหม่อมฯดังนี้คะ... - Pasika Pat Suwachun', Facebook, 2562, <https://www.facebook.com/suwachun/posts/2693465574026955>.

5. ยกเลิกการให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้ามาทำงานดูแลคนจะไปพิธีฮัจญ์ เพราะเป็นเรื่องของความศรัทธา ไม่ควรมาเบียดบังงบประมาณแผ่นดิน
6. ประกาศห้ามคลุมฮิญาบในสถานที่สาธารณะ
7. ห้ามแยกอาหารอิสลามและทั่วไปในสถานที่ราชการ ขอให้จัดเป็นอาหารปกติที่คนทั้งประเทศจะกินได้
8. ประกาศให้ ร.พ. ยะลา มีความผิดตามกฎหมายพลเมืองไทย ที่จัดเอกสิทธิ์เฉพาะให้อิสลามเท่านั้น
9. หยุดการขยายตัวของมัสยิดทั่วประเทศทันทีที่มีการสร้างไว้แล้ว ให้จำกัดการใช้เสียงภายในห้องละหมาดเท่านั้น
10. ห้ามมัสยิดใช้ลำโพงในการละหมาด
11. คุณกำเนตมุสลิมให้มีลูกครอบครัวละคนเท่านั้นพอ
12. ยกเลิกสิทธิพิเศษให้มุสลิมทางใต้ทุกประการทันทีไม่ว่าจะเข้าเรียนโดยไม่ต้องสอบ ทำงานโดยไม่ต้องสอบบรรจุ ให้กลับไปใช้ระเบียบการเหมือนคนทั้งประเทศ
13. นำพาประเทศกลับคืนสู่ความเป็นประเทศไทยที่สงบ
14. ประหารชีวิตผู้ก่อการร้ายทุกคนที่ตั้งใจทำลายและสร้างความแตกแยกที่สามจังหวัดชายแดนใต้

โลกออนไลน์ดูเหมือนจะกลายเป็นพื้นที่กลาง/สาธารณะโดยแท้จริงในความหมายของโลกสมัยใหม่เพราะสามารถเป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถ “ขาย” สิ่งของตัวเอง อึดอัดใจออกมาได้ตลอดเวลาและอย่างอิสระ แต่อีกมุมหนึ่งโลกออนไลน์ก็กลายเป็นโลกที่น่ากลัวกว่าโลกออฟไลน์ เพราะไม่มีใครสามารถควบคุมระดับความรุนแรง

ในการใช้ภาษาและการที่ไม่สามารถระบุตัวตนของผู้ใช้ได้อย่างชัดเจน ปาตานี
ฟอรัมพบว่าช่องทาง Line และ Facebook คือช่องทางหลักในการแสดงข้อความ
ที่เข้าข่ายการสร้างความหวาดกลัวในอิสลาม การช้อนทับกันระหว่างโลกออนไลน์
และออฟไลน์นั้นทำให้ปัญหาภายในชุมชนหนึ่งสามารถขยายเป็นปัญหาระดับชาติ
ได้ภายในระยะเวลาอันสั้น การเชื่อมต่อกันทั้งสองโลกทำให้กระแสการต่อต้าน
มุสลิมขยายต่อจากจังหวัดหนึ่งไปสู่อีกจังหวัดได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังทำให้กลุ่ม
พุทธชาตินิยมสามารถทำงานได้อย่างเป็นเครือข่ายอีกด้วย หากสภาพของสังคม
ไทยยังเป็นเช่นนี้ โอกาสที่กลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมจะเติบโตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

ผู้อภิปรายหลายท่านมีความเห็นตรงกันว่าสภาพของโลกออนไลน์และออฟ
ไลน์มีผลกระทบกับพวกเขาไม่เหมือนกัน ดูเหมือนว่าผู้ที่มีอายุมากมีความเปราะ
บางมากกว่าในการเสพยาจากกลุ่มพุทธชาตินิยมเกี่ยวกับกระแสหวาดกลัว
อิสลาม ผู้อภิปรายชาวพุทธให้ทัศนะว่า “เรื่องประทุษวาจา (hate speech) เกี่ยว
กับการปลุกกระดมให้เกลียดกลัวอิสลามมักเป็นพ่อแม่ของเราที่ได้รับข้อความเหล่านั้น”²⁵ ในโลกออฟไลน์มุสลิมสามารถใช้ชีวิตปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนต่างศาสนาได้
อย่างปกติ มีการเยี่ยมเยียน และสมาคมกันปราศจากความขัดแย้งทางชาติพันธุ์
แต่บางครั้งความสัมพันธ์ในโลกออนไลน์อาจจะสะดุดบ้างเมื่อมีเพื่อนชาวพุทธที่
ได้รับข่าวโจมตีมุสลิมส่งต่อกันมาผ่านช่องทางโซเชียลมีเดีย แต่การสะดุดในโลก
ออนไลน์ดูเหมือนจะไม่มีผลในระยะยาวถ้าหากมีการอธิบายและพูดคุยกันในโลก
ออฟไลน์จำเป็นต้องกล่าวเพิ่มเติมว่าบรรยากาศในการพูดคุยที่ดีไม่ได้เกิดขึ้นง่าย

²⁵ ทัศนะดังกล่าวสอดคล้องกับการสำรวจของปาตานีฟอรัมเกี่ยวกับคำถามว่าด้วยความสำคัญและอัตลักษณ์ของศาสนา เราพบว่าเยาวชนคนหนุ่มสาวชาวพุทธมีอัตลักษณ์ความเป็นพุทธน้อยกว่าผู้สูงอายุ คนหนุ่มสาวจะไม่ค่อยสนใจธรรมะและข้อความที่สร้างความเกลียดชังมุสลิมเท่ากับผู้ใหญ่หลายคนตอบว่าเขาเป็น “พุทธตามบัตรประชาชน” ในทางตรงกันข้าม คนหนุ่มสาวมุสลิมกลับมีความตื่นตัวทางด้านอัตลักษณ์อิสลามมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเห็นได้จากความต้องการในการใส่ฮิญาบและไว้เครายาว เป็นต้น

“ การช้อนกับกันระหว่

โลกออนไลน์และออฟไลน์นั้นทำให้ปัญหาภายใน
ชุมชนหนึ่งสามารถขยายเป็นปัญหาระดับชาติได้
ภายในระยะเวลาอันสั้น ”

ถ้าหากทั้งสองฝ่ายไม่รู้จักรักกันมาก่อน ฉะนั้น ทูตทางสังคมยังถือเป็นสินทรัพย์
ที่สำคัญสำหรับการสร้างความเข้าใจกันระหว่างกลุ่มทางศาสนา

แม้ว่าโลกของเราได้เปลี่ยนไปแล้วก็ตามแต่ความสำคัญของพื้นที่ออฟไลน์ยังคงไม่จางหายสำหรับการเชื่อมแซมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม พระมหากษัตริย์ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งของผู้ใช้โลกออนไลน์ในการปลุกระดมความหวาดกลัวอิสลามในสังคมไทย ผู้คนในโลกออนไลน์ไม่มีใครสามารถห้ามปราบพระมหากษัตริย์ได้ แต่หลังจากที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงเข้าควบคุมตัว และมีข่าวการสึกของพระอภิชาติออกมา ความตึงเครียดในสังคมโลกออนไลน์ก็เบาลง อีกตัวอย่างหนึ่งเกี่ยวกับมิติข้ามเวลาในพื้นที่ออฟไลน์ นักศึกษาชาวพุทธจากชลบุรีเล่าให้ฟังว่า “สมัยประถม อาจารย์พูดถึงมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ว่าเป็นการจัดตั้งเพื่อล้มล้างประเทศไทย แต่พอเรารู้จักคนสามจังหวัดจริง ๆ ก็ดีกว่าที่คิดไว้” ฉะนั้น สำหรับโลกในวันนี้เราไม่อาจปฏิเสธความหลากหลายทางกายภาพของโลกที่เราอาศัยอยู่ได้ แต่การจะจัดการความซับซ้อนของพื้นที่เหล่านี้ต้องการเท่าทันในทางเทคโนโลยีและมาตรการเฝ้าระวังที่ทันสมัย หากมิเป็นเช่นนั้นแล้ว เรามีอาจรู้ได้เลยว่าโลกออนไลน์ได้กัดกร่อนโลกออฟไลน์และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมต่างศาสนาไปมากน้อยเพียงใด

“ ผู้คนในโลกออนไลน์ส่วนใหญ่
ทำหน้าที่เพียงแค่ “สื่อสาร” และ “แสดงออก”
แต่ผู้คนในโลกออฟไลน์ทำหน้าที่ในการต่อสู้
และเผชิญหน้ากับความเป็นจริง ”

สิ่งที่เป็นข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการคือจำนวนผู้เล่นในโลกทั้งสองประเภท มีขนาดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในโลกออนไลน์ทุกคนไม่จำเป็นต้องยึดติดกับพื้นที่ ทางกายภาพไม่ว่าเขาจะอยู่ที่ใดในโลกเขาก็สามารถมีส่วนร่วมในความขัดแย้งได้ แต่สำหรับโลกออฟไลน์นั้น ผู้คนบางกลุ่มที่ปรากฏตัวเท่านั้นที่ถูกจำกัดให้มีบทบาท และมีส่วนร่วมในความสัมพันธ์ระหว่างพุทธและมุสลิม เช่นการต่อต้านมัสยิดใน ภาคเหนือ เป็นต้น ผู้คนในโลกออนไลน์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เพียงแค่ “สื่อสาร” และ “แสดงออก” แต่ผู้คนในโลกออฟไลน์ทำหน้าที่ในการต่อสู้และเผชิญหน้ากับความ เป็นจริง พวกเขาต้องแลกกับความเสี่ยงในการต่อต้านหรือในการเรียกร้อง พวกเขาเจอประสบการณ์เฉพาะหน้าและรับมือกับสิ่งที่ไม่คาดคิด บางครั้งการเผชิญ หน้ากันในโลกออฟไลน์ก็ทำให้คนเปลี่ยนความคิดและความสัมพันธ์ได้ อย่างเช่น ในกรณีของอิหม่ามและพ่อหลวงในอำเภอแม่ชะจานจังหวัดเชียงใหม่

ข้อเสนอแนะ

1. การยับยั้งแนวคิดรุนแรงสุดโต่ง (PVE) ควรเป็นวาระสำคัญของสังคมไทยในการป้องกันความรุนแรงระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิม องค์การที่ให้ทุนจากต่างประเทศควรสนับสนุนองค์การภาคประชาสังคมในท้องถิ่นให้ผลักดันโครงการที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวพุทธและมุสลิมผ่านการปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมทางสังคม เพื่อป้องกันความรุนแรงที่เกิดจากความสุดโต่งของกลุ่มพุทธชาตินิยมและกลุ่มมุสลิมแบบเถรตรงและชาติพันธุ์นิยม
2. ภาคประชาสังคมควรมีระบบการเฝ้าระวังการเติบโตขององค์กรพุทธชาตินิยม กลุ่มอิสลามสุดโต่ง และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ ที่มีแนวโน้มนำไปสู่ความรุนแรงแนวระนาบ อีกทั้งควรมีการจัดเก็บข้อมูลความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสาธารณะที่เข้าถึงได้ง่าย

3. ภาครัฐควรตระหนักรู้ว่าความขัดแย้งระหว่างกลุ่มศาสนาและชาติพันธุ์มีความละเอียดอ่อนและสามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในโลกออนไลน์ ฉะนั้น การสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนในพื้นที่เสี่ยงควรเป็นนโยบายสำคัญในการป้องกันความรุนแรงและการพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ อีกทั้งควรสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและประชาสังคมให้มีมาตรการในการเฝ้าระวังโลกออนไลน์อย่างทัน่วงที
4. ภาครัฐควรพิจารณาแบบเรียนประวัติศาสตร์แบบเก่าที่ยึดความเป็นชาตินิยมไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพหุวัฒนธรรม และควรจัดทำแบบเรียนประวัติศาสตร์ชาติไทยแบบครอบคลุมซึ่งรวมวีรบุรุษและวีรสตรีของคนทุกกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาให้เป็นส่วนหนึ่งของความรู้กระแสหลักของชาติ
5. ภาครัฐและภาคประชาสังคมควรมีนโยบายความร่วมมือที่ก้าวหน้าเพื่อผลักดันชุดความรู้ ความเข้าใจ พลวัตของศาสนา คุณค่า ความเชื่อของผู้คนในสังคมไทย ความร่วมมือนี้อาจจะต้องพัฒนาเรื่องของฐานความรู้ ข้อมูลจากสภาพความเปลี่ยนแปลงของผู้คนสังคม ก่อนจะนำไปสู่การจัดทำนโยบายในลักษณะการป้องกันความรุนแรงสุดโต่ง (Preventing Violent Extremism)

ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย
On the Fragile Relationships between Buddhists and Muslims in Thai Society

On the Fragile Relationships between Buddhists and Muslims in Thai Society
ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย

Ekkarin Tuansiri, Don Pathan, Anwar Koma

พิมพ์ครั้งแรก   ปาดานีฟอรัม จำนวน 3,000 เล่ม
                                         กุมภาพันธ์ 2562

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ   978-616-8213-02-5

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

เอกรินทร์ ต่วนศิริ.

ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย = On the fragile relationships between buddhists and muslims in Thai society.-- บัตตานี : ปาดานีฟอรัม, 2562.
140 หน้า.

1. ความขัดแย้งทางสังคม--แง่ศาสนา. 2. พุทธศาสนิกชน. 3. มุสลิม. 4. พุทธศาสนากับศาสนาอิสลาม. I. ดอน ปาทาน, ผู้แต่ง
ร่วม. II. อันวาร์ กอมะ, ผู้แต่งร่วม. III. ชื่อเรื่อง.

294.3115

ISBN 978-616-8213-02-5

Working Group   Ekkarin Tuansiri, Don Pathan, Abdulloh Mad-adam, Arichah Kaikaew,
Anwar Koma, Chanatip Thongjun, Astapon Piriya

Visiting Fellow   Rukchart Suwan, Imron Sahoh, Apichaya O-In, Kittisak Janmai

Translator   Apichaya O-In

Artwork and Cover   Phakdee Tuansiri

Publisher : Patani Forum 188/184 Soi 7 Ronglaow Road Sai Ko, Rusamilae Mueang
Pattani 94000 Tel. 089 7326244, 073 336040 Fax. 073 336040

Email: editor.pataniforum@gmail.com Website: www.pataniforum.com

Printing House : SAMILAN PRESS 3/202 M.1 Charoen Pradit Road, Rusamilae,
Mueang, Pattani 94000 THAILAND

พื้นที่สาธารณะ
พื้นที่แนวทศสมัญญ์

***On the Fragile Relationships
between Buddhists and
Muslims in Thai Society***

*ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่าง
กลุ่มชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย*

***Ekkarin Tuansiri
Don Pathan
Anwar Koma***

CONTENTS

90	 	<i>EXECUTIVE SUMMARY</i>
99	 	<i>PREFACE</i>
102	 	<i>INTRODUCTION</i>
107	 	<i>FUNDAMENTAL ISSUES</i>
111	 	<i>COMMON ISSUES</i>
117	 	<i>DIFFERENCES AND DIVERSITY AMONG MUSLIMS IN THAI SOCIETY: PRELIMINARY OBSERVATIONS</i>
126	 	<i>METHODOLOGY</i>
129	 	<i>OUR COMPLEX AREAS AND SOCIETY: BUDDHISTS AND MUSLIMS</i>
136	 	<i>AREA OF TENSION</i>
147	 	<i>AREA OF PEACE/SAFETY</i>
153	 	<i>AREA OF VIOLENCE</i>
159	 	<i>EXPLAINING AREAS, RELATIONSHIPS, AND, CONFLICTS</i>
172	 	<i>OUR CHANGING WORLD: ONLINE AND OFFLINE</i>
182	 	<i>RECOMMENDATIONS</i>

EXECUTIVE SUMMARY

The conflict between Buddhists and Muslims can be categorised into two dimensions. Firstly, the vertical conflict refers to conflicts between the state and various groups in the society such as insurgency problem in the southernmost provinces. Secondly, the horizontal conflict refers to conflicts between various groups such as the conflict over political values between yellow shirt movement and red shirt movement as well as the conflict between Buddhists and Muslims. As for Thailand, the conflict between Buddhists and Muslims which appears in both vertical and horizontal dimensions only occurs in the area of “violence” while in the area of “tension” appears the horizontal dimension of conflict. In addition, the conflict between Buddhists and Muslims in Thailand is intertwined with Islamophobia. Such phobia is induced by both internal and external factors. One is the impact of violence in three southernmost provinces and the rise of Buddhist nationalist groups. Another is

the impact of Islamophobia current in the western world and the conflict between Buddhists and Muslims in Sri Lanka and Myanmar.

A fundamental issue of conflict and Islamophobia is stereotypical perception; for example, “the perception that all Muslims are identical and all are inclined to violence so they are horrible and dangerous” despite of the fact that Muslims in Thailand comprise of various groups. Thai Muslims include Sunni Muslims and Shia Muslims. The Sunnis are the majority group which are divided into conservative wing and progressive wing; Melayu Muslims and Thai Muslims. The majority of Muslims in Thailand are able to adapt to the context of Thai identity while some conservative groups of Muslims who are identified with Melayu ethnicity and reside in three southernmost provinces hold the perception of resistance to the assimilation into Thainess (Nation, Religion, and Monarchy). In that regard, Melayu Muslims having fought the Thai state are a

particular group that adopt conservative concept, specific operational areas, Melayu language and ethnicity, and narratives of a single ethnicity. They are based in and aims for the southernmost provinces/ Patani only. Nevertheless, no matter how diverse they are, at least three aspects of Muslim identity are very similar among all. They are costume identity (hijab), food identity (halal), and religious practice (mosque). These three aspects conduce towards the issue of identity expression in public spaces.

As the population of Muslims is annually increasing coupled with the Islamophobia current and growing demand to express Muslim identity in three aforementioned aspects, some Buddhists began to be suspicious of such strong rise of religious identity among Muslims. Confrontations between Buddhists and Muslims then occurred in the North, Northeast, Central, and South. Patani Forum conducted fieldwork in each region by selecting eight provinces in total as sample case studies in order to study the relationships of areas and the conflicts between Buddhists and Muslims. The findings lay the ground for understanding different characteristics of each area: 1. area of tension, 2. area of peace/safety, and 3. area of violence. It reveals that in the area of tension appears some

disputes over hijabs, halal food, and mosques. Also, Buddhist nationalist networks are found to operate in such areas. There in the area of violence are a struggle to keep one's own space of identity and an intensive operation of Melayu nationalist movement.

In the modern era, our world consists of physical (offline) characteristic and virtual (online) characteristic. Conflicting situations do not only limit in physical world but conversely accelerated within virtual world in such an interesting and worrying way. The online world can escalate a community conflict into a larger and uncontrollable one, and is capable of involving people who are not directly related to the issues as parts of and manipulators of the situation. Religious conflicts can consequently spread and escalate to broader society very easily. Apart from that, the speed of reactions in such online world makes identity conflict an urgent and important matter for the society. The incitement of anti-Islam such as Phra Maha Apichat case and the invective of Buddhist teaching such as To-tal case are of evidently important. Most people in the offline world nowadays feel that Buddhist-Muslim conflicts in online world are more terrifying and harder to prevent, especially forwarding messages and rumours via widely-used LINE and FACEBOOK applications in

Thailand. Thus, in a free and democratic world, preventing identity and religious conflict cannot be done at the cost of freedom of expression. Rather, there should be an increasing level and better quality of interactions in the offline world expecting that people of different religions get to know each other more, be more logical, and be more tolerable.

Therefore, the vertical conflict between Thai state and insurgent groups in the three southernmost provinces and the call for freedom of Muslim expression during the hijab situation in Nong Chok or hijab situation in Pattani Kindergarten School is fundamentally a structural problem which requires non-violent means to resolve; such as negotiation, or open public discussion, or lawsuit. On the other aspect, the horizontal conflict between Buddhists and Muslims in the North and the Northeast; which appear in the form of public resistance to Muslim-related places such as mosques and

halal industrial complexes, is a conflict of two groups honouring different values. For Thai society, these conflicts are the 2010s challenge which are nearly at the point of breaking out with no tendency to seize in the near future. The best preventive measure is to strengthen social immune system through inter-group interaction and encourage more creative common space. The awareness and readiness to handle any prospective uncertainty is necessary for Thai government, private sector, civil society sector, and active citizens who concern of human security and world order.

RECOMMENDATIONS

1. Preventing Violent Extremism should be an important agenda for Thai society in order to prevent violent confrontation between Buddhists and Muslims. International funding agencies should support local civil society organizations in mobilizing funds for projects that promote peaceful coexistence between Buddhists and Muslims through social interaction and participation; especially among youth groups, in order to prevent violence instigated by extreme sentiments of Buddhist nationalists and Muslim extremists and Ethno-nationalists

2. Civil society sector should develop a monitoring system on the watch for growing number of Buddhist nationalist organizations, Muslim extremist groups, and other social movements which are inclined to instigate horizontal violence. Moreover, there should be a systematic documentation of Buddhist-Muslim conflicts available for public access and use.
3. The State should realize that conflicts between religious and ethnic groups are sensitive and rapidly contagious especially through online platform. Hence, building immune system for youth in fragile neighborhoods should be a vital measure to prevent violence and to develop human security. Besides, there should be a cooperation between private sector and civil society sector with regard to a prompt online monitoring mechanism.

4. The State should consider transforming conventional history textbooks; which currently adhere to the idea of nationalism, to ones that encourage mutual understandings and multiculturalism. Apart from that, it should develop Thai history books which extend the scope of national heroes and heroines to ones that identify with all ethnic and religious groups and promote them as parts of mainstream body of knowledge for the country.

5. The State and civil society sector should take up a progressive collaboration at policy level to concretely push forward the concept of moderate Islam and initiate a training scheme for Muslim students pursuing Islamic education in some countries with devout Islamic ideology such as the Middle East, South Asia, and neighbouring countries. Such training scheme should involve scholars from social science, cultural studies, citizenship studies, and moderate Islam.

PREFACE

This study is a cumulative work of the report on “Understanding Anti-Islam Sentiment in Thailand” published in 2018 which aims to study the ontology of relationships between Buddhists and Muslims in Thailand. Moreover, it reveals that the intensification of conflict between Buddhists and Muslims is a 2010s phenomenon in need of systematic monitoring and control. The relations between groups are created and accumulated through social interaction and narrative perception among people with different religions and ethnicities. The group relations may change over the time; from cooperation to conflict. Over the past decade, the relationships between Buddhists and Muslims are going towards a worrisome direction. For instance, currently the lower South not only faces the vertical violence but is also being challenged by the horizontal conflict. In some other regions like the North and Northeast, there appears some resistance to Muslim

identity and public signs while in the South and in the Central there have been more demand for a religious expression of Muslim identity. This report discusses why the relationships are more fragile, which areas are the most worrisome, and how the conflict implicates in its relationship with each area.

We would like to express a sincere gratitude towards all members of the team who traveled and conducted fieldworks together in four regions to study such challenging topic. It is fortunate of Patani Forum that our team consists of both Buddhist and Muslim members, so that the study on the fragile relationships between two religious groups is achievable. This report would not have been close to perfection and had the least possible mistake without the dedication and commitment from Arichah Kaikaew and Abdulloh Mad-adam as well as the transcribing and proofreading from Chanatip Thongjun and

Astapon Piriya. In addition, special thanks go Rukchart Suwan, Imron Sahoh, Apichaya O-In, and Kittisak Janmai for kind cooperation and professional work contributed for Patani Forum over the past months. Many thanks to Buddhist and Muslim participants in four regions for their constructive discussion and recommendations. Last but not least, we are truly grateful for the Embassy of the United Kingdom in Thailand to provide funding and support of our work.

Patani Forum

INTRODUCTION

Over the past five years, conflicts between Buddhists and Muslims as well as Islamophobia current in Asia became more apparent; from the violent conflict in the southernmost provinces of Thailand, the violence between Sinhalese Buddhists and Muslim Tamils in Sri Lanka, and the violence between Buddhists and Muslim Rohingyas in Myanmar. These situations did not only occur between the State and insurgent movement but also expand its roots deeper into relationships between different faith groups. This report categorizes conflicts between Buddhists and Muslims into two dimensions. One is the vertical conflict which refers to conflicts between the State and various social groups; for instance, the State and insurgent groups, the State and non-governmental organizations, or the State and social movements. Another is the horizontal conflict which refers to conflicts between various social groups; for instance, between

Vertical conflict refers to conflicts between the state and various groups in the society such as insurgency problem in the southernmost provinces.

Horizontal conflict refers to conflicts among various groups such as the conflict between yellow shirt movement and red shirt movement as well as the conflict between Buddhists and Muslims.

the lower class and the ruler class, or between ethnic and religious groups (Buddhists and Muslims, Muslims and Christians, Malays and Chinese). The latter samples can escalate into genocide and civil war like the genocide in Yugoslavia and Rwanda or the violence between Buddhists and Muslims in Sri Lanka and Myanmar. After emerging and mobilizing, this horizontal conflict can easily transform to violence.

As for Thailand, Patani Forum conducted fieldworks and study the issue of Islamophobia since 2016¹ and found that the issue actually exists in Thai society, either in the South, the Central, the North, or the Northeast but the intensity of problems does not yet reach the violent level. One of the reasons is that Thai society still possesses 'social capital' which helps nurturing its

---

¹ Don Pathan, Ekkarin Tuansiri, and Anwar Koma, 'Understanding Anti-Islam Sentiment in Thailand' (Pattani: Patani Forum, 2018)

Buddhist-Muslim relations. However, with the violent situation in the southernmost provinces of Thailand and the Buddhist nationalist current in our neighbouring countries, the relationship status between Buddhists and Muslims has moved towards a worrying direction over the past five years. The study and review of such relationships is therefore vital to the process of nation-building and coexistence within a multicultural society in the 21st century.

This field study shed some lights on the issue of relationships between Buddhists and Muslims in Thai Society by focusing on the interaction between community members from Buddhist and Muslim groups, the understandings of identity issue, and the inter-group conflict management such as a construction of mosque, Azan calls to prayers, hijab, and rumors concerning Islam and violence. An important finding we are presenting in this report is that the emergence and expression of Muslim identity is of highly concerned, leads to fear against each other, and increases social distance and antagonistic relations.

This report firstly introduces the fundamental issue of stereotypical perception. Then, it goes on categorizing areas according their level of intensity; including area of violence, area of tension, and area of peace. It points out the fact that situations in each area are not the same. Besides the relationships between areas and their Buddhist-Muslim relations, the report also lays out how online and offline worlds affect people's ways of life differently. Whereas the day-to-day reality is not as dreadful as the virtual one, daily interactions between Buddhists and Muslims are harmoniously carried on; except for the case of southernmost provinces. In that case, an issue of ethnic and religious identity for them is quite intense compared with Muslims in other regions. The adjustment of Muslim ways of life towards Thainess in area of peace and area of tension does not face the identity problem as intensively as ways of Melayu Muslims in three southernmost provinces. As a result, generally speaking the adjustment of Muslim ways of life may be not so inextricably linked to the ethic and religious identity as to the context they live in. The different context of majority Muslims and minority Muslims is a crucial factor for them to adjust into community and imagination of nation among Thai Muslims.

Overall situation in 2018 - 2019

In 2018 and 2019, there are four worrying situations as follows:

1. A negative implication of Buddhist teachings via To-tal Facebook live channel resulting in a massive and tense resistance from Buddhist online users (April 2018)
2. The hijab issue at Hat Yai Wittayalai School (May 2018)
3. The hijab issue at Pattani Kindergarten School (May 2018)
4. The killings of Muslim leaders and Buddhist leaders in Narathiwat province (January 2019)

These situations deeply affected Thai people on both sides. The horizontal problem is accumulated in the Buddhist-Muslim relationship. Abovementioned confrontation may indicate a wider social distance between two groups. For the first situation, the chief of Muslim in Thailand issued a statement to condemn To and Tal. Consequently, they apologised and expressed their regret. For the second situation, the parents of the female student submitted a resignation letter because their child could not bear the pressure from teachers and fellow students in the school. For the third situation, state officials took control and altered the legislation regarding schools located in monastery properties. For the last situation, there were several statements of concern from religious institutions and civil society organizations, people's street march in resistance to violence, and the urge of state official to arrest the executors.

FUNDAMENTAL ISSUES

This research studies the problem of Muslim minority groups in Thai society. A fundamental issue of Buddhist-Muslim conflict and 'Islamophobia' in Thailand is the stereotypical perception that all Muslims are identical in all aspects. For instance, a perception that Muslims in the southernmost provinces are to overthrow the Thai State via violence or some Muslims use violent forces to counterattack the United States of America's foreign policies. The use of violence by these Muslim groups causes a misconception and a stereotypical bias against all Muslims. It even introduces a confusing representation that Islam is equal to violence and Muslims are all terrorists. In addition to that, the stereotypes conduce towards the creation of new meanings and narratives that 'Muslims are Menace'. Such meaning is widespread all over the country and consequently brings about a new conclusion that although not all Muslims are terrorists,

all terrorists are Muslims. Not only it is logically incorrect but also had been proven wrong by various incidents that the use of violence and terrorism do not necessarily have to relate to Islam only². The stereotypical perception is a fundamental issue for our coexistence seen in any multicultural society.

The stereotypical perception also incites 'fear' and easily characterises 'otherness' for Muslim community in Thai society. For instance, the resistance to a construction of mosque in the North was originated from the fear of violence and conflict expectantly brought into their community by immigrated Muslims. The said fear has been induced by the news perception through various media and the sedition concerning violence in the southernmost provinces. In this regard, the perception of Muslims is inferred to the otherness and terror. Consequently, the anti-Muslim movement is deemed legitimate as long as this

---

² Duncan McCargo, 'Thai Buddhism, Thai Buddhists and the Southern Conflict', *Journal of Southeast Asian Studies* 40, no. 1 (2009): 1–10; Michael K. Jerryson, *Buddhist Fury: Religion and Violence in Southern Thailand* (Oxford University Press, 2012); Michael Jerryson, 'Appropriating a Space for Violence: State Buddhism in Southern Thailand', *Journal of Southeast Asian Studies* 40, no. 1 (February 2009): 33–57, <https://doi.org/10.1017/S0022463409000034>; Chris Beyrer and Adeeba Kamarulzaman, 'Ethnic Cleansing in Myanmar: The Rohingya Crisis and Human Rights', *The Lancet*, 2017, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(17\)32519-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)32519-9); Imtiyaz Yusuf, 'Three Faces of the Rohingya Crisis: Religious Nationalism, Asian Islamophobia, and Delegitimizing Citizenship', *Studia Islamika* 25, no. 3 (4 December 2018): 503–42, <https://doi.org/10.15408/sdi.v25i3.8038>; Michael Jerryson and Mark Juergensmeyer, eds., *Buddhist Warfare* (New York: Oxford University Press, 2010).

stereotypical perception goes unquestioned. However, it can be observed that such stereotype appears more frequent in online space than offline space. Witnessing situations in some areas inform us that once mosques and Muslims are perceived as members of the community, the reality in offline world differ substantially from the Islamophobia current being intensified in online world. The construction of mosques and the migration of Muslims are not always a determinative factor for disharmony and conflict to take place in the community. (Please refer to a case study of Mae Kachan in Viengpapao district of Chiangrai province in this report)

This research aims at challenging such stereotypical perception and pointing out the fact that Muslim society is non-monolithic either in terms of language, ethnicity, ancestry, or religious values³. Perceiving Muslim society as a unity is not problematic, but a unity does not necessarily infer that they are not diverse within their own group or that they lack group dynamics. Thus, to overcome such fundamental issue ones need to understand differences and diversity within Muslim groups

---

³ Saowanee Jitmuad, "Ethnic groups: Thai Muslims [เสาวนีย์จิตหมวด, กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม]" (Bangkok: Sa-nga Ruji Amporn Fund, 1988)

as well as related dynamics in the society. Patani Forum thus conducted fieldwork to examine the conception and attitudes of Buddhists and Muslims in various areas of Thailand, document data about their identity and life experience in the multicultural society, explore various relationships between Buddhists and Muslims, and take some constructive recommendation for the future coexistence.

In 2018, Patani Forum published in a report on “Understanding Anti-Islam Sentiment in Thailand”. It finds that such phenomenon has existed in Thai society over the last decade. Apart from gathering feedbacks on the findings, these second-round visits aim at deepening our understandings on how areas of conflict can be considered and categorized, in what way the relationship between areas and conflicts can be interpreted, and why the issue of religious identity has gained a significant leverage in the conflicts between Buddhists and Muslims.

COMMON ISSUES

In a modern era, religious beliefs may be deemed as a personal matter but religious and ethnic identity can no longer be restricted to private life. Social groups require common values for every member to hold on to and for them to identify with other members of their groups. Such common values may generally refer to nationalist ideology, motherland, language, ethnicity or religion. The field visits inform Patani Forum that religious and ethnic identity is a core common value among Muslims in Thai society. The identity could lead to public challenges which are one of the most frequently discussed topics with regard to the status of Muslim minority groups in Thailand. The question is which of Muslim identity brings about public challenges.

Muslims as a social group possess some dominant features in terms of their beliefs and culture differing from other religions. The belief aspect may be deemed personal, but in the cultural aspect Muslims pursue their own unique ways of life within a society. Patani Forum finds that at least three aspects of Muslim identity are crucial for their public lives and show the dominant features of Muslim society; including hijab (costume identity), halal (food identity), and mosque (religious practice). From fieldworks in 2018, most Muslims regard these three issues as basic rights for Muslims in the society.

Hijab is an identity of Muslim women in public space. Many women are willing to sacrifice their life and work for wearing hijab. Some female students do not want to barter hijab with the opportunity to pursue education in their current schools. Some parents are fighting and demanding for their children. Some people left their jobs because their boss does not allow them to wear hijabs at work. A newly converted Muslim woman from Chiangrai told us that “the department director asked me whether it is possible I take off my Islamic headscarf (hijab), so I explained that it is not because it is in accordance with our Islamic covenant. It had been very difficult for me during the first year but fortunately I can continue my faith with all

supports from Muslim brothers and sisters. Had that day the director forced me to quit the job because of hijab I would have resigned.” Hijab will be an unresolvable social problem unless Thai society lifts its restriction of religious expression particularly for Muslim women.

Halal food is food that contains raw materials and is processed correctly according to Islamic principles; not only the food with no pork. From our fieldwork, we acknowledge that most Buddhists will perceive Muslims in two important aspects. “Muslims do not eat pork and Muslims can have four wives.” However, not eating pork does not mean that Muslims can eat non-halal chicken or beef. The above understanding is an old understanding about Muslim people. Therefore, in the event of attending a social event that does not provide halal food Muslims will avoid eating food. If this event occurs on a regular basis, which may be caused by the misunderstanding of the society or the disregard of the organizers, Muslims may be embarrassed to attend any events of other religions. There may be some Muslims neglecting halal food, but that does not represent Muslim ways of life. Therefore; it cannot be a representative image of being a Muslim. Halal food is another identity that Muslims consider to be necessary in maintaining themselves in society.

Mosque is the house of Allah that Muslims use in daily religious practices. It is also the center of the Muslim community. It can be said that in every Muslim community, there must be at least one mosque. A mosque or prayer facility is a necessity for Muslims because the prayer is a daily precept for Muslims to practice. Since prayer is a unique part of being a Muslim, mosques or places of worship are also necessary places for Muslims. The resistance against mosques in the North and Northeast is only a problem in the past only, but Thai society will also have to deal with the construction of additional mosques in the future as a result of the expansion of the Muslim population, globalization, tourism, or relocation etc. Therefore, considering the need to build mosques and prayer rooms in various locations in the future due to the above reasons, Thai society should understand the identity and basic needs of Muslims. Getting

to know and open for each other instead of excluding will be the key for peaceful coexistence. Meanwhile, Muslims will need to understand social processes in building mosques in new communities which requires the consent of the community. This challenge will remain in Thai society as long as our society is not able to disengage in being exclusive (exclusivist) and move towards a multicultural nation. The danger is that religious nationalist groups that feel that their religion is being threatened will take up this exclusivism as a political tool and leads to a broad confrontation between groups.

These three main issues are just a shortening of the challenge that Buddhist and Muslim groups have negotiated in the past and have to negotiate in the future. Muslim identity issues tend to grow in young Muslims; both women and men. That means the importance of identity will expand even more. For example,

the identity of a beard of Muslims may be a problem in living together in Thai society with a modern culture that favors neatness and cleanliness. Azan voice from a mosque may be perceived by Buddhist neighbors as “noise”. The expansion of halal food business will increase and the demand for halal standards may grow. Halal businesses may become competitors of other businesses in the mainstream. These are some examples of situations that Thai society may have to prepare for. Whether the identity of Thai Muslims will increase the challenge for the society in the future or change its appearance and become another issue is what needs to be followed. In the past year, we found that the issue of religious identity is a prominent feature in the conflict between Buddhists and Muslims; both in areas of violence and areas of tension.⁴

---

⁴ In accordance with the observations of Professor Nithi Eoseewong, who explained that “In the life of Muslims, the lay man aspect must always be secondary to the religious aspect. Therefore, the ways of life of good Muslims is therefore not separated from religion differing from other religions. As a result, Muslims are therefore “strangers” among other religious believers “ Please see: Nithi Eoseewong, ‘Nithi Eoseewong: Muslims’s Otherness (end)’, *Matichon Weekly* (blog) 13 October 2017, https://www.matichonweekly.com/column/article_58920.

DIFFERENCES AND DIVERSITY AMONG MUSLIMS IN THAI SOCIETY: PRELIMINARY OBSERVATIONS

“There is the type of question that the southernmost Islam and Islam here is the same group? We say that Islam is the same, but they are not in the same group.” The above sentence is part of a dialogue between Patani Forum and a Muslim in Chiang Rai. If there are various groups among Muslims, what are the characteristics of Thai Muslim society? How much different are they? Muslims in Thai society can be classified into many types. This section will present only differences in beliefs within Islam. Classification with religious beliefs divides Muslims into two large groups: ‘Sunni’ Muslims and ‘Shia’ Muslims. In most cases, more than 95 percent of Muslims in Thailand are ‘Sunni’. The total Muslim population in 2010 amounted to 4 percent or 6-8 million people of the total population in the country. At present, Sunni Muslims can be informally subdivided into KhanaKao (Conservative Wing) and Khana Mai (Progressive

Wing)⁵ The former refers to Muslims who have traditional beliefs based on their ancestors, based on the Shafi'i Islamic Law⁶. The conservative group here also refers to the Sufi and Tablighi Jamaat groups. The Progressive Wing means Muslims who have faith in the Salafi which has influenced by the idea from countries in the Arabian Gulf such as Saudi Arabia. Their important thinkers are such as Ibn Yaymiyah, Mohammad Abdulwahhab, Al Afghani, Mohammad Abduh, Rashid Rida, Yufus Al Qaradawi, etc. In the Sunni Muslims, the conservative faculty is considered the majority of the population in the three southern border provinces and throughout the country.

Among many Muslim groups, which group of Muslims have the greatest difficulty in adapting to Thai identity. Imtiyaz Yusuf, an expert in comparative religion (Buddhist-Islamic) explained that Muslims in Thailand can be classified through adaptation to Thai identity by dividing them into Muslims that can

---

⁵ Another name used to call the Progressive Wing is "Sunnah group" Please see more details: Ekkarin Tuansiri, 'The politics of identity : diversity and dynamics of Melayu Muslim Pattani in deep south Thailand' (Chulalongkorn University, 2010), 68–70.

⁶ Historically, the dominant schools of thought for Islamic legal principles consist of Shafi'i, Hanafi, Maliki, and Hanbali. At present, the four schools also have ties to Muslim societies around the world. The new religious school of thought that occurred after the 19th century was the Salafi and after the birth of Saudi Arabia was the Wahabi. Both Salafi and Wahabi are similar. While Salafi has religious implications, Wahabi has political implications. It can be said that Islamist groups that originated in Egypt are part of the Salafi.

adapt well and Muslims that are difficult to adapt⁷. Muslims that are well adapted are mostly conservative Muslims who live outside of the three southern border provinces, Muslims who do not speak Melayu, and the progressive Muslims. Meanwhile, most Muslims who are difficult to adapt / do not want to adapt, are old-fashioned Melayu ethnic groups that belong to the three southern border provinces. His explanation conforms to our data from the four regions which indicate that a number of Melayu Muslim people have more difficulties adapting to new communities than Muslims from other ethnicities, especially in the North and Northeast. Muslims from Chiang Rai, Khon Kaen and Phuket also feel that most Melayu Muslims who migrated from the three southernmost provinces into their area interact with the community less than other Muslim groups. One interviewer from Udon Thani believes that the solution should be that “Muslims have to go to participate in communal activities so that they do not see Muslims confined.”

There is often a confusion from some analysts that the Progressive Wing is involved in violence in the South. In reality, it is the opposite. The Progressive Wing is a group of people

---

⁷ Imtiyaz Yusuf, 'The Southern Thailand Conflict and the Muslim World', *Journal of Muslim Minority Affairs* 27, no. 2 (2007): 319–339; Yusuf Imtiyaz, 'Faces of Islam in Southern Thailand', 2007, <http://www.eastwestcenter.org/publications/faces-islam-southern-thailand>.

who try to adapt to Thai identity and urbanization. It also does not resist the power of the State by using violence to demand separatism⁸. Therefore, groups that use violence to communicate with the Thai State in the three southern border provinces may have features that are identified with “the conservative group of Melayu nationalists who resist the adaptation to Thai identity, with the operational base in the three southern border provinces only”.⁹ If defined in such manner, Muslims in areas outside the three southern border provinces or did not have roots from the Melayu ethnicity and/or cannot speak Melayu language, therefore have characteristics that adapt to Thainess and are not related to violence in the three southern border provinces. It is necessary to add that not all Melayu Muslims in the three southern border provinces will oppose the state power and refuse to adapt or align themselves with the violent insurgent groups. Muslim groups that use violence in the three southern border provinces are therefore a minority in a unique Muslim society, as discussed above. In summary, although the religious school of thought may have some implications for violence but

---

⁸ Muhammad Ilyas Yahprung, 'Managing Change and Continuity: A Study of the Salaf Reformist Movements in Southern Thailand' (Manuscript, Forthcoming).

⁹ Such distinctive characteristics make it the strength of the movement group in the management of organization, the recruitment of new members, and the resistance to the Thai state.

it should not be understood as a direct cause and effect.¹⁰ The determinative factor is therefore a combination of traditional conception, specific operational areas, Melayu language and ethnicity, and narratives of a single ethnicity.

The majority of Muslims in Thailand are Muslim groups that can adapt. Examples of Melayu Muslims that adapt to Thai identity and modernity with Islamic revival ideology are the Al-Salam group. The Al-Salam group has a Salafi religious concept and has an ideology for the development of Muslim society in Thailand through education and peaceful means. Especially in the three southern border provinces, the Al-Salam group has established the Fatoni University in Pattani Province and has a project to develop the Santee Thani city (madinatussalam) in Pattani province as well. Al-Salam Group has a network of youth, and has a network of religious and social workers across the country. This group of Melayu Muslims can speak Melayu and Thai, does not hostile to the Thai State and Buddhists, and does not support violence. The Al-Salam group is considered part of the Progressive Wing or Salafi in Thailand.

---

10 Ekkarin Tuansiri, 'The politics of identity: diversity and dynamics of "Melayu Muslim Pattani" in deep south Thailand', 147–48.

Examples of Thai Muslims that adapt to Thai identity and modernity are the network of 'White Channel' and 'Muslim for Peace Group' under the leadership of Sheikh Rida Ahmad Smadi. This group evolved from religious work and young people into social work and modern media such as White Channel TV, Islamic cooperatives and movie and drama work. This group is based in Bangkok and has a nationwide network. Moreover, Muslim for Peace Group is the group that has influence in the peaceful way of fighting for the freedom of Muslims by working on legal issues. A while ago, the group had announced the intention of establishing a political party, but finally cancelled. This network has a Salafi religious concept and is considered part of the Progressive Wing in Thailand as well.

Examples of Thai Muslims in the "conservative wing" that do not have a problem of adapting to being Thai are the working groups in the Central Islamic Committee of Thailand and the Sheikhu'l Islam Office. This group of Muslims is considered a conservative group composed of the majority Muslims in Thailand. Some of them still practice religious ceremonies that are influenced by Buddhism and Brahminism. The claim

of wearing a hijab or freedom of religious identity is usually not caused by this group, which is the majority of Muslims in the country, but more from the Progressive Wing. Even though the progressive Muslims often demand more freedom, they do not see Buddhists as conflicting parties.

Although the classification of the above characteristics of Muslims will diminish the complexity of Muslim society in Thailand, the classification in such manner gives the overall picture that Muslim society is not the same in every dimension. There are also conflicts between various groups on a number of religious issues. However, these laid-out differences among Muslims in Thai society have made a more detailed picture of why conflicts and violence between Buddhists and Muslims occur in some areas but do not occur in other areas. Muslims who settle in the Northeast are not the violent Muslims from the three southern provinces, but are those who have adapted to coexist with Thai identity. So, the fear that Muslims from other areas will create violence is caused by the ignorance on diversity in the Muslim society. Importantly, understanding Muslims in Thailand through violent events in the three southernmost provinces makes the

perception about fellow Muslims blurrier and more confusing because that violence should in fact be understood as a communicative action of groups fighting against the Thai State. For this reason, this report is important for the coexistence between Buddhists and Muslims in Thai society.

The violence in the three southern border provinces and its communicative action

The violence that occurred in the three southern border provinces over the past 15 years was not a coincidence, but it is a strategy that has been planned by the movement groups. The attack or insurgency aims to communicate with the opponent that is the policymakers and Thai security officers. There are many ways to communicate with an opponent, but the weaker factions often have little choice, especially in situations of military-led politics. The communication through violence is a medium of expressing dissatisfaction about policies, the state tactics or situations that evolve. For example, sending signals that they do not agree with the negotiations in Kuala Lumpur, sending a message that Malaysia should not coerce the group leader into negotiations. Hence, as long as the non-violence means of communication are still inefficient in this conflict, there is not much choice for movement groups in communicating to respond to the Thai state. For this reason, the use of violence on soft targets is the only remaining option for communication. In this regard, the initial solution would be to adopt the concept of politics-led military.

See also: Pathan, Don. 'Slaying of Buddhist Monks in Thai Deep South Jolts Nation'. BenarNews, 22 January 2019. <https://www.benarnews.org/english/commentaries/far-south-view/monk-deaths-01222019163803.html>.; Bodetti, Austin. 'Thailand's Forgotten Insurgency'. The Diplomat, 15 June 2017. <https://thediplomat.com/2017/06/thailands-forgotten-insurgency/>.

METHODOLOGY

Patani Forum conducted field visits in four regions since 2016 aiming to study Islamophobia in Thailand. In the past years, Patani Forum collected data in eight provinces including Songkla, Nakhon Sri Thammarat, Ayutthaya, Bangkok, Chiangmai, Chiangrai, Nan, Udon Thani, and Khon Kaen. Our working group consists of Buddhist and Muslim researchers, males and females. Apart from gathering feedbacks on the findings published in our 2018 report on “Understanding Anti-Islam Sentiment in Thailand”, these second-round visits aim at understanding further the situation and relationship between Buddhists and Muslims in critical areas of Thailand. Overall, our field visits cover four regions including the South, the Central, the North, and the Northeast (Isan).

With regard to field selection, it appears that some provinces were once visited during our first report's data collection while some others were new. The reasons being for such selection is for Patani Forum to update on the most recent situation in addition to what has been documented in the past years. Most of them are provinces that have had some news on conflict issues between Buddhists and Muslims. New provinces are the extension of previous research areas to understand more comprehensively about Buddhist-Muslim relations, especially in the South. Hence, two provinces were selected from each region which are:

South	Phuket and Pattani
North	Chiangmai and Chiangrai
Central	Bangkok and Chonburi
Northeast	Khon Kaen and Udon Thani

Patani Forum collected data through focus groups and in-depth interviews. The focus groups invited participants from both Buddhist and Muslim communities organized in two sessions within the day. The morning session was participated by Muslims, and the afternoon session was participated by Buddhists. Both sessions comprised of participants of a wide age range between 15 - 60 years; males and females; acquired levels of education from high school to doctoral degree. They came from all walks of life such as civil servants, politicians, academics, religious leaders, entrepreneurs, housewives, activists, journalists, and contractors. The number of participants varied per session but generally comprised between 30 - 40 local residents. Patani Forum conducted these fieldworks between July and December in 2018.

The discussion and interview consist of various issues related to Buddhist and Muslim identity, Buddhist-Muslim relation, life experiences resulted from religious and ethnic identity, conflicting situation and fragile issues, disputes and cooperation between Buddhists and Muslims, each group's discomfiture and narratives about opposing groups, and recommendations for peaceful coexistence among Buddhists and Muslims.

OUR COMPLEX AREAS AND SOCIETY: BUDDHISTS AND MUSLIMS

Thai Society comprises of diverse groups of ethnicity and religion. Regarding ethnic diversity, a research reveals that Thai society comprises of at least 62 ethnic groups.¹¹ Under such diversity, Thai Buddhists are the majority while Muslims are the largest minority group. Since Ayutthaya Kingdom throughout its nation-building history, both Buddhists and Muslims had consolidated in founding and building the Kingdom and evidently sacrifice their lives to defend the land. In those former years, being Buddhists or Muslims was of no concern because Muslims in Siamese society at the time had adapted their ways of life to cohabitate peacefully within Thai context even though having confined to Islamic faith. Furthermore, many Muslims were in fact born as local Siamese and had the same ancestors with people of other religions in Siam. In many areas of

---

¹¹ Suwilai Premsrirat and et al, Ethnolinguistic Maps of Thailand (Bangkok: Office of the National Culture Commission, 2004).

the South and the Central, Buddhists and Muslims venerated the homologous ancestor and even perform a ceremony of commemoration for their ancestor together.

Our space and society began to be of concern due to several factors; both external and internal levels. External factors include the current of radical Islam and terrorism in the Western world which is followed by wars against terrorism between the United States of America and Muslim countries, the growing trend of Islam revival in Muslim world, the intensification of Buddhist nationalism in neighboring countries, and the Islamophobia current in the Western world. Internal factors may include insurgency and violence in the southern border provinces, the growing trend of Islam revival and Buddhist nationalism in Thailand, and the increasing amount of foreign funding and number of foreign agencies which target their support to Islamic development in Thailand. These factors have all contributed to modern Thai society since the Islamic revolution in Iran.¹²

Buddhists and Muslims who used to mutually depend on each other, began to build more distance between groups due to many reasons. Improved economic factors make Buddhist and Muslim groups depend on each other lesser than before.

---

¹² Islamic Revolution in Iran in 1979 culminated in the wake of Muslims all over the world including Muslims in Thailand

For example, in the past when organizing events in temples or mosques, Muslims and Buddhists often borrow supplies from each other. Such interdependence encourages the inter-religious and ethnic communities to socially interact. It also creates social capital. From the area in Chonburi which is a peaceful area, we found that when both communities had sufficient economic strength they chose to purchase their own equipment and supplies and to reduce their dependence like the past. However, we also found that temples and mosques in many adjacent areas still have social capital that can be relied upon such as sharing parking places at Buddhist and Islamic festivals in temples and mosques.

In addition to economic factors, educational factors are no less important. In the past, Muslim communities like to send their children to state schools. The interaction of Buddhist and Muslim youth in public schools, which is a common space, allows the youth of two religions to develop a sense of being “friends” from the very young age. It also helps those young people learn to live together in diversity. Adaptation and familiarity in childhood of Buddhists and Muslims make them understand each other, be generous and tolerate towards each other. However, we found that in the present Muslims in many provinces especially in the south and lower south began

“ When opportunities in public spaces shrink, opportunities to create and strengthen “friendship” between Buddhists and Muslims also shrank. ”

to create “a comfort zone” for themselves. The phenomenon of the growth of private Islamic schools is an important factor in creating new space in the community. Building schools does not only mean creating new buildings, but also creating new areas through their imagination and thinking. On the one hand, private religious schools act to raise awareness of being Muslim. On the other side, it is to expand the comfort zone and at the same time reduce the importance of public schools as a common space.¹³ The impact of such phenomena is the shrinking of the common space and the opportunity that the youths of the two religions can interact. When opportunities in public spaces shrink, opportunities to create and strengthen “friendship” between Buddhists and Muslims also shrank.

---

¹³ Remark: the decreasing popularity in public schools in other provinces may be a result of the school's inability to adapt to community needs. It can also be caused by its educational inefficiency and organizational ineffectiveness. This report does not study deeper in this matter.

Creating a comfortable space does not only affect the size of the common space between the two communities but group-specific education also creates a group-specific mode of thinking. Through fieldworks in four regions, we found that group-specific education allows for easy cultivation of hostility towards other groups, for example, stealing from people of other religion is not a sin; dissemination of the patronizing concept of ones' own ethnicity and religion; and creation of Buddhist enemies through discourse "Muslims will dominate the nation", etc. The space for group-specific ideas not only creates a bias in the hearts of the youths of both religions but also a conceptual wall for working together between the two communities. Therefore, a public school that acts as a common space that connects two religious communities needs to understand its social role and should not create conditions for diversity in the school to diminish. Otherwise, the common space between the two religious communities will become even more shrinking and the distance between Buddhists and Muslims will expand further.

Field visits in four regions of Thailand inform Patani Forum about three characteristics of different areas. The categorization reveals differences and dynamics of areas as well as their interconnectedness.

1. “**area of tension**” refers to areas with a record of confrontation between Buddhists and Muslims due to conflict, discrepancy regarding social values, prejudice, and fear; for instance, the protests against construction of mosques in northern region and the anti-hijab movement.; and
2. “**area of peace**” refers to areas with no record of violent conflict between Buddhists and Muslims. Assumedly, Buddhists and Muslims in such an area mutually depend on each other, compromise, and cohabitate non-violently. If any conflicts at all, they are rather amicable.¹⁴; and

---

¹⁴ Area of peace does not refer to areas with no conflict but it refers to areas with some contradiction among familiar friends and neighbours which often never escalates.

3. “**area of violence**” refers to areas with a record of conflict and fatal violence between Buddhists and Muslims; for instance, the violent occurrence in the three southernmost provinces. Buddhist monks, Imams, religious leaders, laypersons, and Buddhist and Muslim people are victims and targets of horizontal violence there.

AREA OF TENSION

The nature of the area of tension:

There are Buddhist majority and Muslim minority. There is an effort/ construction of a building with a symbol of Muslims. There are strong Buddhist nationalist network groups. There is a working group of Islamic revival networks. No Melayu nationalist movement group.

Area of tension

Positive factors: the interaction of both religious communities, Muslims are incumbent leaders in some organizations and are accepted by colleagues of different religions

Surveillance factors: narratives and prejudices about other religion, the construction of religious places prior to settlement of its communi

In this report, the areas where there was tension include Phuket, Chiang Mai, Chiang Rai, Bangkok, Udon Thani and Khon Kaen. They are one southern province, two northern provinces, one central province and two northeastern provinces. Thus, six out of eight provinces that Patani Forum conducted fieldwork used to have tensions between Buddhist and Muslim groups. Those areas have the following characteristics: There are Buddhists in the majority of the population. Muslims are a minority population ranging from 30 percent to less than 1 percent. Efforts are being made to construct buildings that are necessary for Muslims, such as mosques and the halal industry. There are a group of Buddhist nationalist networks that are quite strong. There is a group of Islamic revitalization networks operating in but did not find the movement of the Melayu nationalists. In most areas, Buddhists protested, but there was no response

Case study of Mae Kha Chan Mosque Chiang Rai Province: Interaction with Imam and Phoh Luang

The Mae Khachan Mosque was constructed with a budget of 15 million baht from the United Arab Emirates. During the first phase, there was a protest walk and a letter was sent to the local government. Because Muslims have taken steps to request permission to build a mosque. In legal terms, there is no problem, but in a social sense, the current situation became so tense that the contractor has to suspend the operation for a while. After a period of time, there was a new contractor back to build until completion. After that, Imam stationed at the mosque with his family. The worries of the community are unrest, violence, and the possibility of future incidents between new Buddhists and Muslims. The police came to surveillance the area periodically. At first, the Imam experienced difficulties in building relationships with the community due to lack of cooperation and acceptance from the community. However, after the death of cows, the relationship between Imam and the community leaders has changed. Prior to a religious day, Imam received a donation of cows to slaughter on Islamic important days but because of the bullocks until the cow had died. According to religious principles, if a cow dies, Muslims cannot eat. Imam, who previously had not received the cooperation of the community, travelled to find Phoh Luang (a word for 'grandfather' or male elderly person in northern dialect) who was helping to repair the building at a temple in the community. Phoh Luang did not like his face when he met Imam. Then Imam said that the cow died. Phoh Luang asked why bother to tell him. Later, Imam stated that he would bring the whole cow to distribute to the people in the community. From the problematic dead cow turned out to be an opportunity. From that day, every time Phoh Luang met with Imam, he always greeted him nicely.

from Muslims. Only in Phuket, Muslims responded in a tit-for-tat manner.

The major problem of tensions is the anti-mosque, the anti-halal industrial estate, the Azan noise, and the Islamic dress code. In areas where Muslims are a minority, problems between Buddhists and Muslims do not always have to happen. Meanwhile, in the North and Northeast, there are social processes contributing to the problems; not a religious issue in itself. The opposition to the construction of mosques in the North and the Mae Kha district was described as being caused by the unfamiliarity between newcomers and Buddhists in the area¹⁵. However, from a survey of Muslim opinions in Chiang Rai Province, we found that most interviewees viewed that the establishment of a mosque in Mae Kha district was against local traditions. Muslims in Chiang Rai sees that building a mosque is a good thing but the process of such establishment is wrong. They explained that the Muslims in Chiang Rai began to set up communities and interact with the community before building religious places. When being

---

¹⁵ Phakawadee Supanjinwana, 'Unfamiliarity and resistance to the construction of mosques in the northern region of Thailand [ความไม่คุ้นเคยกับการต่อต้านการสร้างมัสยิดในพื้นที่ภาคเหนือของไทย], Songklanakarin Journal of Social Sciences and Humanities 24, 2 (2561): 3–33.

trusted in society then began to create “Bala”, a small place for religious practice. Then, if there is a need to expand the place, then construct a mosque. The acceptance of people in the community and social processes is an important factor in creating a community that has no problems.

Therefore, the anti-mosque problem in the North and Northeast may be a result of most of them did not take into account the gradual process of building and participating in the community and partly from the sedition of Buddhist nationalist groups in the area. The case of the construction of the Mae Kha Chan Mosque in Chiang Rai is a building invested by foreign groups to facilitate tourists and travellers between Chiang Mai and Chiang Rai. Protesters from local leaders and religious leaders are aware of future threats, come out to protest on the streets and have to submit letters to relevant government agencies. However, because the mosque has already been constructed with an assistance from Muslims in the area to coordinate the process, the construction was finally completed. The case of Mae Kha Chan Mosque is probably an important lesson for Muslims in other areas that want to build a new mosque that

they have to take part in the community first. However, Imam's experience, which oversees the Mae Khachan Mosque, suggests that in the early stages of living in such communities, it is a challenge because of having to struggle with prejudices and uncooperative reaction of the community. A centre that creates suspicion is at the temple. With the interaction of Imam and the community through time and events, Muslims have been more accepted later. The lesson of Mae Kha Chan Mosque has proved that Muslims from other regions are able to adapt and live happily with the community.

The nature of the area consists of two important factors including a positive factor and surveillance factors. For positive factors, Patani Forum found that the interaction of the two religious communities is at a level that is not very worrisome, especially communities that have settled for more than 50 years. In some areas, Muslims have a leading role in some organizations and have been accepted by peers of other religion. For example, Muslim women in Chiang Rai province have been appointed as the chair of the Cultural Council, which has many Buddhist monks as members. Muslim schools in Udon Thani have been

trusted by Buddhist parents continuously. Muslims were elected as local politicians in Phuket.

For surveillance factors, Patani Forum found that there are stories and prejudices about various religious communities through preaching, with religious organizations holding a leading role¹⁶. In most cases, it is a story about the greatness of one's own religion and the placement of other religions to be inferior. There is also a drawing of understanding that Muslims are problematic and frightening. One interviewer from Isaan told us that "There is a rumor that Islam is a cult to overthrow other religions. It leads to the signs saying that the community is a hundred percent Buddhist community". In addition, some Muslims have tried to build religious places prior to setting up a community. The interviewer in Chiang Mai gave the view that "The mosque in Chiang Mai that has no problems, mostly has a community base already supported. With the most problems, there is no community to support". One Muslim from Chiang Rai has a similar view that "The processes are wrong. They had

---

¹⁶ In accordance with the discussion of one teacher from Chiang Mai, who told us that there is a story book called "Talati Tam Pong" at a temple. Such book is the use of conspiracy theories to create 'collage' stories and draw an image of frightening Muslim groups. Please see the opinion piece about the book: Ali Suasaming, 'Rebutting the Talati Tam Pong (episode 1)' [โต้ตอบหนังสือ ตาลาดิตำปง (ภาคที่ ๑)], Alisuasaming (blog), 2010, <http://alisuasaming.org/main/?p=1042>.

never asked Muslims in Chiang rai.” Meanwhile, Muslims from Khon Kaen perceived the need to create understanding with the community first, such as making a public hearing or asking for opinions. The insensitive intervention in a social process proved to be a trigger for resistance from communities. Even local Muslim people who agree that mosques should be there think that there are mistakes in the social relation process. The most important factor that should be watched in this era is the growth of Buddhist nationalist and devout Islamic revival groups. Interviewees from Khon Kaen province stated that “The Buddhist group that came to incite the resistance is the Buddhist Confederation of Thailand”. Also, a Buddhist participant from Chiang Rai told us that he heard stories from the temple about Muslims to occupy the country. For the Muslim side, Patani Forum found that Muslim for Peace Group is an important organization in the legal battle for the rights of Muslims under the Thai Constitution. In addition, we also found that there are devout Islamic groups growing rapidly over the 2010s, which is a group based on religious literal interpretations and is based on Arabic culture.

At present, the confrontation between Buddhist nationalist groups and devout Islam is not very prominent but when one crosses the line the reaction from the other side is a very worrisome phenomenon, such as the invectives against the beliefs of Buddhists expressed by To-tal Facebook live channel brought about intensified criticism among Buddhists and Muslims in the online world. In the past, each group had invectives against belief and horror of each group in their own space, but now the online world has made the internal space become an open space for everyone's access.

While the overall situation of tense areas in the offline world in 2018 is considered not to be concerned, the situation in the online area is more concerned than ever. For most offline areas such as Chiang Rai, Muslims in the area have settled there for a long time and have a continuous interaction with the community. The Royal Cave incident is one example that Chiang Rai Muslims had to help and support in various areas. One of the participants told us proudly that the Muslim food he donated to help the search team in rescuing the Boar team received good feedback. Meanwhile, in some provinces such

as Bangkok and Chiang Mai, we found that in the past year, Muslims remained the target of verbal attacks and hijab pulling. For example, one participant told us that he had been bullied by a stranger who shared the road at a traffic light in Chiang Mai by shouting that he should return to his own country. The incident occurred because that day was the day he put on a dress that showed Muslim identity. Similarly, a woman told us that her hijab was pulled by a stranger in Bangkok. All of the above events point to a fairly contradictory image: in the “tense area” on one side, Muslims show that they still have good interactions with Buddhists, but on the other side, Muslims are also victims of bullying from strangers as well.

AREA OF PEACE / SAFETY

The nature of the peaceful / safe area:

There are Buddhist majority and Muslim minority¹⁷. There is interaction between communities. There is no strong Buddhist nationalist network. No Melayu nationalist movement group.

---

¹⁷ Satul province is an exception as it is the only province of Muslim majority with no violent conflict between Buddhist groups and Muslim groups

Area of peace/safety

Positive factors: There is a community setting up before the establishment of religious places and schools, the creation of a common space for interaction, the preservation of social capital, and the comprised way of problem-solving.

Surveillance factors: the creation of comfort zone and the reduction of common space between two religious communities, the growth of Buddhist nationalist and devout Islamic revival groups.

“Peaceful area” does not mean that the area is always safe from conflicts between Buddhists and Muslims, but in this area, we found that there has never had a severe conflict incident between Buddhists and Muslims. From fieldworks in eight provinces, Chonburi is the only province that can be said to be a peaceful/safe area. Because the Buddhist and Muslim communities are mutually depending each other. For example, when the mosque held an event, Muslims had borrowed the necessary equipment from nearby temples. Likewise, when there was a temple activity, the Buddhist brothers had borrowed equipment from the mosque. In addition to borrowing, they also did help with the activities. The kind of reciprocity has been carried out since the past. Imam and villagers from the mosque in Phanat Nikhom community, Chonburi Province insists that they respect each other. Similarly, the coexisting

atmosphere of the Buddhist and Muslim students in Burapha University has no cause of conflict to be heard.

However, asking villagers and religious leaders in Phanat Nikhom community, they no longer borrow the goods from each other because at present each community has the ability to procure the necessary equipment by themselves without having to rely on each other as in the past. Especially in the year 2019, the Imam in a mosque in Phanat Nikhom said that this is the first year that they do not have to depend on the Buddhist community as they have sufficient funds. The Imam insisted that they do not borrow because they can afford to buy themselves, not because of any dispute. In addition, in the same year, the community is establishing the first Islamic school. As far as people involved provide information, the establishment of a new school did not lead to the resistance of the Buddhists in the area. When considering the context of the community, it was found that the community had been established before and has been interacting with members of the Buddhist community. Religious buildings and schools were built later which can be established without any resistance from the Buddhist

community.

Such cases indicate that social construction processes are important to resistance and friendliness. In the case of Muslims settling and interacting with the community prior to the construction of religious sites, the image of Muslim people does not conform to the characteristic of otherness. One of the villagers told us that he lived in Phanat Nikhom district, dressed as a regular Muslim (such as wearing a hat and white long dress) without problems. Sometimes, when I run a government-related errand, I wear a dress that expresses Muslim identity. Similarly, Muslim female students in Burapha University insisted that dressing according to Islamic principles does not cause problems and resistance from peers. Therefore, creating familiarity through interaction between communities, especially in everyday life, makes people of religion friendly to each other. When being friendly, mistrust is reduced. The villagers told us that “The Muslims in Phanat Nikhom migrated from Nong Chok, Bangkok, similar to Buddhists who also migrated from elsewhere. Both communities visit each other. To this day, there has never been a conflict between Muslims and Buddhists.”

The coexistence between Buddhists and Muslims does not infer that they do not have to negotiate anything from each other. Muslims in Chonburi did not disregard the demands from neighboring communities. For Muslims, Azan is a religious practice that must be done five times a day to invite Muslims to pray together at the mosque. The use of sound from the speakers became part of the religious practice which may sound disturbing for those who are not Muslims. The Muslims of Chonburi told us that they have a way to design and come to terms without undermining the relationships. “When they held an event, we turn the volume down. During Tarawih prayers in the month of Ramadan (Special prayers during the night), somebody will pass on a message from friends of other religion that we should turn the sound down a bit. We then used normal prayer sound instead [of speaker sound]”, said a villager.

In order to create a safe space between the two religious communities, it is important to consider building “social capital” for the youth of both religions. Being friends from a young age can be a lifelong bond for safe areas in the future. Many Buddhist students from Burapha University have Muslims friends. When

describing experiences with Muslims, they remembered the good memories in high school. Some people used to receive news about Islamic terror, but when they came to know Muslims, fear disappeared. “When we really know people from the three southernmost provinces, it’s better than you think”, one Buddhist from Chonburi admitted. Therefore, if bridging communities of different religion is a necessity for Muslim minority in Thai society, creating and maintaining a common space between Buddhist and Muslim communities should be a way to promote coexistence and reduce prejudice against each other. When the community and society are having interaction, social capital is accumulated. Consequently, social distance and otherness between the communities will gradually decrease.

In summary, the characteristics of peaceful/safe area can be identified as areas where Buddhists are the majority and Muslims are a minority. There is continuous interaction between the communities, most of which are interactions at the individual level, not at the organizational level. Patani Forum, did not find reports of the influences of strong Buddhist nationalist network groups and the operating base of the Melayu nationalist move-

ment in this area. Therefore, the conditions of violence should depend on actors and areas. In areas that does not have a base for the Melayu nationalist movement, we do not find violence between Buddhists and Muslims due to religious and identity issues. For this reason, the area of peace/safety therefore has positive factors and surveillance factors that are different from other areas. For positive factors, Muslims have established communities prior to setting up religious places and religious schools, created a common space for interaction, preserved social capital, and solved the problem in a compromising way. For surveillance factors, Muslims should consider the impact of creating more comfort zone and shrinking common space for inter-religious communities. In addition, there should be direct monitoring of the growth of Buddhist nationalists and devout Islamic revival groups.

AREA OF VIOLENCE

The nature of violent areas: There is a Melayu nationalist movement. Malay Muslims are the majority. Buddhists are a minority. There is a vertical struggle with weapons of war between states and groups of people.

Area of violence

Positive factors: a number of civil society groups and a large amount of budget

Surveillance factors: Narratives and prejudices related to different religious communities, shrinking space between Buddhists and Muslims, identity confrontation in common space, the impact of violence between the State and insurgent groups, the growing number of Buddhist extremist groups and Muslim extremist groups

Among eight provinces that Patani Forum conducted fieldwork, only Pattani province, that we can identify as a violent area. Such violence can be identified as both vertical violence and horizontal violence. Vertical conflict and violence is a struggle between the Thai government and the movement led by BRN. Such violence erupted in the second wave since 2004. The key findings are that the vertical violence directly affects the horizontal conflict over the past 15 years. The relationship between Buddhists and Muslims in Pattani, Yala and Narathiwat provinces has changed negatively. People feel more vulnerable, and that leads to wide distrust among each other. It is clear that the vertical violence occurs before the horizontal violence, but the movement from vertical to horizontal was caused by tactical necessity and communicative actions. On one side, vertical violence changed into a horizontal conflict through

killing and abducting Melayu Muslims by the Thai state party. On the other side, intimidation, physical assault, and killing of Buddhists by the movement group are tactics to counter and communicate with the Thai State.

Although the three southern border provinces have become dangerous areas, some Buddhist participants in the area give information that they are still maintaining ties with the Melayu people. “Occasionally, Melayu people in the area notify us which period of time is likely to be dangerous and which areas we should not travel alone”, a Buddhist participant revealed. The other person said “When Muslim friends know something, they will inform us too”. The coexistence is one side, but the image of conflict in the area is more frightening.

During the past two years there are four major horizontal conflicts that occur in Pattani. There has been both violence and confrontation. The first conflict is the debate of civil society groups in the southern border provinces about LGBT issues and the role of the Buku bookstore which occurred in February 2017. The second conflict was the killing of a Buddhist and stealing his car to plant an explosive device at Big C Department Store which occurred in May 2017. The third conflict was the hijab protest at Pattani Kindergarten School which occurred in May

2018. The fourth conflict was the event of the killing of Islamic leaders and monks in Narathiwat Province which occurred in January 2019. From the above events, it can be seen that the parties in each event are members of a society that has different religious beliefs, and ethnic ideology and identity. In the first case, it reveals the clash between different values. The second incident points out that killing Buddhists for the goal of the group is legitimate. The third case clearly indicates the distance, hostility, and struggle between Buddhists and Melayu Muslims in the area. The last case is to emphasize the horizontal conflict that is becoming more intense.

In summary, the area of violence is the area that has the base of the Melayu nationalist movement. Melayu Muslims are the minority, and Buddhists are a minority. There are vertical violence using weapons of war between states and groups of people who have different opinions and ideology from the State. The area has two important factors. For positive factors, the three southern border provinces have a large number of civil society groups. It is said that Pattani province is considered the largest civil society organization in Thailand. In addition,

there are a large number of budgets from both government and international funding agencies. For surveillance factors, since Patani and Siam have a long history of struggle, narratives and prejudices about communities of different religions are difficult to dissolve and often transferred from generation to generation. For example, the heroes of the Melayu people in Patani are those who fight for independence, but they are regarded as rebels in the narrative of the Thai State. Conflicts from the past and the impact of violence between the State and the insurgent movement resulted in conflicting narratives from two religious communities and ethnicities. The last important aspect is the growth of Buddhist extremists and extremist Muslims, which will drive the distance between Buddhists and Malay Muslims into crisis. If the situation continues with the military rule without a political path, the light at the end of the tunnel would be just a dream.

Hijab in Pattani Kindergarten School 2018: Identity struggle

Most Melayu Muslim participants who participated in the activities of Patani Forum indicated that the Melayu Muslim identity is important for them to live in society. Some people portray hijabs, mosques, and beards as a representation of Muslim identity. Therefore, for the Melayu Muslim society, the issue of hijab is important for their public life. There has been an event of claiming the right to wear the hijab at the Teacher College in 1988 as the primary chapter of the struggle for basic rights in religion in Thailand. So, the hijab event at Pattani Kindergarten School is just another event of the struggle that must continue, even if some participants perceive that the problem is caused by not accepting each other's differences.

Buddhist participants have different views from Muslim Melayu participants. Some think that if wearing hijabs is prohibited Muslims should respect the rule. "Rules must be rules. When prohibited, they must not wear it.", one Buddhist said. Some see that wearing hijab in public schools and monastery is considered a cultural advancement. The resistance to wearing hijab in schools is a cultural conflict between Thai Buddhists and Melayu Muslims. Buddhists attended the focus group acknowledged that the issue was "hard to say". Some people viewed that if Muslims wanted to wear the Islamic headscarf, they should go to schools that allow, such as private religious schools. Some people think that the solution is likely to come from seeking for a common area or the parties directly involved should take actions. "Teachers, Buddhist parents, Muslim parents, and four related ministries should come together to talk. The cheering team is not necessary", one Buddhist said.

The hijab problem of Pattani Kindergarten School is probably not the last case in Thailand and is not the only case about horizontal conflict. Hijab is only a part of the struggle in identity conflict between Buddhists and Muslims in many areas. The prohibition of wearing hijab has occurred in other provinces, but the case of Pattani province differs from other areas. Since Pattani province is the Melayu Muslim majority area, there is expectation from people in the area that the understanding of the government and society should not be an obstacle to religious and ethnic expression. On the contrary, the long-standing conflict between Buddhist groups and Melayu Muslims makes the issue of identity as a field of contention for each group. If Muslims can wear the hijab it implies the defeat of the Buddhists but if Muslims do not wear the hijab, it is the defeat and sin of Muslims. When it became an uncompromising struggle between Buddhist groups and the Melayu Muslim groups, it then is a trap that the winner takes all and a zero-sum game. In this way, the struggle to preserve the space of identity is irreconcilable for either party.

EXPLAINING AREAS, RELATIONSHIPS, AND, CONFLICTS

Thai society as a whole is a society that is free from conflicts between Buddhists and Muslims. There are only three provinces in the lower southern region that are area of violence and about 12 provinces that are area of tension. That means that most provinces in Thailand are still in peaceful areas. However, over the past 10 years, the conflict between Buddhists and Muslims in tense areas has caused more frequent and intensified situations of mistrust. The frequency of conflict suggests that the symptoms of mistrust must be closely monitored. Although most provinces are still safe from confrontations between groups, understanding the three areas and ethnic and religious conflicts is essential.

Conflict areas consist of provinces in the South, the Central, the North, and the Northeast. In these areas, there are three types of ethnic conflict: fighting for the right to wear hijab, resisting mosque construction, and resisting halal industries establishment. What needs to be understood is who the conflicting parties to the above conflicts in the area of tension are.

Resistance to the Construction of Mosque and Halal Food Industrial Estate

For problems in the North and Northeast, it can be divided into the anti-mosque and the anti-halal industrial estates. The protest of the construction of a mosque occurred after a group of Muslims bought land and post the construction principles for a new mosque in the community where no Muslim community has existed before such as in Chiang Rai, Nan, Mukdahan and Bueng Kan etc. Those involved in the Muslim side are Muslims from elsewhere; not native Muslims in the area, who wants to build a mosque to facilitate the practice of religion. These Muslims believe that the constitutional law allows Muslims to have freedom in religion, including the creation of religious places according to the correct legal process. For the Buddhist side, those involved are Buddhists in the community which is suspicious of the arrival of non-native Muslims. This

Buddhist group has a network that links with central Buddhist nationalist groups which have a mission to protect Buddhism by using the discourse of the fear towards Islam in Thai society. For example, the otherness discourses that help picturing Muslims as dangerous and threat to the nation. Therefore, the important contributor to the rise of anti-Muslims in the North and Northeast is the network of Buddhist nationalism. The group acts as a think tank and moves through discourses such as “Muslims devour the nation” “Muslim extremists” and “Muslim terrorists”. This group is similar to the far-right groups in Thai society in the past which believe that “Kill Communists is not a sin”. There is a movement strategy through discourse and then let the local network receive the ideology and practice similar to the case of village scouts (Look Suea Chao Ban). The main method of presentation is to create a collective stereotype that Muslims are national enemies. When the group members are able to piece together the horrors and similarities of Muslims, the resistance to building a mosque is therefore a matter of protecting Buddhist and Thai identity.

The resistance to the creation of the Halal Industrial Estate in Chiang Mai occurs after the Muslim conquest to the use of land covering an area of 800 rais in Doi Lo District. It is necessary to add that the consideration of the area is a struggle

between Islamic capitalist groups; consisting of the Islamic Committee of Chiang Mai Province, the Chiang Mai Chamber of Commerce, and the Chiang Mai Provincial Industry Council that see the opportunity to develop and support the industrial estate project, and a group of local politicians that need such areas to make a garbage dump. In the first round of consideration, the local politicians won. After the coup, a new round of hearings occurred and the group that supported the industrial estate project won. Such events led to the movement of local politicians and the monk network in Chiang Mai, and a large amount of news stated that it was a conflict between Buddhists and Muslims. This struggle turned out to be about protecting Buddhism from the invasion of Muslims. However, the problem was not a religious and ethnic problem, but initially the political competition and conflict of interest. Then, it was brought to the point of being a religious and identity issue. Finally, the problem brought about the integration of Buddhist nationalist networks that demanded the protection of Buddhism by having Muslims as the opposite side.

Therefore, the resistance of Buddhists in the North and North-east is a movement of Buddhist nationalism that has grown steadily over the past five years. There is no definite conclusion whether the growth of such groups comes from the political

“ To distinguish between us and them by using religion as a gauge is not abnormal and does not necessarily lead to conflict, but the creation of hostility from religious identities is a dangerous matter for the creation of modern nations and the solidarity of people in the country, including Buddhists and Muslims ”

..

awakening of Thai people during the decade of 2010 or not, but the movement of such groups is not much different from the Buddhist nationalist groups in Myanmar which create a discourse that Muslims is to harm the nation. The extension of Buddhist nationalist groups is a struggle against Thai Muslims to protect Buddhism from outsiders without understanding the dynamics of the group in Muslim society. (Please see the topic of differences in Muslims in Thai society). To distinguish between us and them by using religion as a gauge is not abnormal and does not necessarily lead to conflict, but the creation of hostility from religious identities is a dangerous matter for the creation of modern nations and the solidarity of people in the country, including Buddhists and Muslims.

It can be seen that the parties of the above events are different. The resistance to industrial estate is a struggle between the party of Buddhist nationalist networks and local politicians and the party that supports projects led by the Provincial Islamic Committee (the committee is an organization in the government sector) and non-Islamic organizations. While the anti-mosque in the North and Northeast is a conflict between the villagers influenced by the discourse of Buddhist nationalist networks and Muslim groups in their own province who want to build a mosque. It is necessary to add that Muslim groups in different provinces do not have a similar source of funds and needs. The construction of a mosque in Mae Khachan district originated from multinational Islamic capitalist groups, requiring a mosque between Chiang Mai and Chiang Rai to facilitate tourists. The source of funds for building a mosque is therefore from abroad. Meanwhile, the construction of mosques in other provinces, such as Nan Province, was caused by the needs of Muslims in areas that migrated from elsewhere. (Not local Muslims in the northern and northeastern regions that have long been settled similar to Chinese Muslims and Pathan Muslims etc.). Such need is derived from within the province. Therefore, the construction of mosques of different Muslim groups has different significance.

In summary, the conflict between Buddhist and Muslim groups in the tense area seems to have the same parties. However, when considering further it found that the issue for the construction of mosques and industrial estates was not initiated by the same group of Muslims. The demand is not imposed by either the Sheikhul Islam Office or the related religious organizations, but influenced by the Buddhist nationalist network that resist the governmental projects/ programs. The network created discourse of defending Buddhism and introducing the perception of Muslim as a dangerous community. It is necessary to say here that, according to a survey of Muslims in different sectors, most Muslims do not think that Muslims will undermine Thai identity, and being a Muslim does not have hostility to Buddhism.

Hijab and Muslim Identity

Hijab problems that appear the most on the news occur in the central and southern regions. The claim to the right to wear the hijab of Muslim women is a long struggle since the mass protest in 1988 at the teachers' college, Yala province. The claim has continued until now. As appeared in the events of the Nong Chok in 2010, the Hatyai Wittayalai School in 2018, and the Pattani Kindergarten in the same year, the hijab problem is different from the anti-mosque problem in the North. The

hijab problem is a struggle against government regulations and the regulations of public education institutions while anti-mosque building is a confrontation between Buddhist and Muslim groups in the community; not between social groups and the state. Therefore, claiming the right to wear the hijab is a structural problem, which is to negotiate under the Thai government structure and regulations while anti-mosque is more of an agential problem.

Hijab claims occur after Muslim women want to comply with Islamic provisions. Since 2010, the important contributors to this fight are Muslim for Peace Group; both in the case of the hijab from Nong Chok, Hat Yai Witthayalai School, and Pattani Kindergarten. The legal department of the Muslim for Peace Group came to help in legal proceedings which include sending a notice to the authorities and submitting a lawsuit. In most cases, the notification of the intention to dress according to religious principles in public schools is not a problem. Most problems occur when the school is located in monastery lands such as Wat Nong Chok School and Pattani Kindergarten. The Sangha Association has a clear resolution after the events of

hijab that it will not allow wearing Islamic clothing (hijab) in the monastery zone. The Sheikhu'l Islam Office did not show any response to the resolution of the Sangha Association. Moreover, Islamic organizations are not in conflict with Buddhist organizations in any way. The main stakeholders are Muslims and those who enforce dress code in public schools; not between Muslims and Buddhists.

Muslims regard religious dress as the right and freedom of expression under the Constitution. However, because Thai society is a society that is dominated by Buddhist culture, the social order is therefore directed by a Buddhist worldview. Muslims in the past adapted to Thai Buddhist culture as can be seen from the dressing of Muslim women and the image of the memories of the Muslim people in the past. As mentioned above about the topic of Muslim differences in Thai society, the Muslim majority in Thai society (Except Muslims of conservative group whose is Melayu nationalists and resist adaptation to Thai identity in Patani / three southern border provinces) can adapt to local context and culture all along. After Thailand adapted to democracy, there are the current revival of Islam in the Mid-

dle East and the emergence of a new Muslim group (Salafi) in Thailand. Muslim intellectuals also adapted to the world as well in correspondence with the Constitution that provides religious freedom. Muslims in the post-revolutionary era of Iran began to be more alert with Islamic revival. Such currents are a factor that accelerates Muslims in Thailand as a whole to be more “devout” in the religion. They perceive Islam and modernity as two concepts that can go together. Therefore, being alert and aware of being a good Muslim makes the modern Muslim intellectual community want to express Muslim identity even more and it is not related to the dynamics of Buddhist society in any way.

Muslim women who participated in the interview with Patani Forum insisted on their intentions, stating that if they had to choose between wearing a hijab and a job at university they chose to leave the work but refused to leave the Muslim identity. “If I cannot wear a hijab and teach, I will not teach”, one university professor confirmed. When letting them choose to draw a picture about Islam or Muslims, many Muslim women choose to draw a hijab to indicate the importance of Muslim identity. In addition, expression of Muslim identity can also create social imagination. Ben Anderson, a leading scholar on nationalism pointed out that the concept of modern nation-state

makes people in the same region feel that they are members of the same community even though they have never met.¹⁸ Likewise, one participant explained that “If you see youths of other religions (inappropriately) holding hands we would not be interested, but when wearing the hijab it is considered to be our issue to warn them.” Such social imaginations are caused by the common identity of Muslims, even though they have never met each other before. The importance of hijab does not only affect individuals, but also extend the influence to society.

How has the hijab become a problem between Buddhists and Muslims? As mentioned above, when such problems become a problem that cannot be negotiated, either Buddhists or Muslims must lose. The hijab claim for Wat Nong Chok School does not appear to have a group of Buddhists protesting Muslims, but in fact Muslims who protests government agencies. In the case of Pattani Kindergarten turned out to be the resistance of Buddhist groups that were not satisfied with Muslims. It is necessary to understand that Pattani is a violent area where Buddhists and Muslims all feel uncomfortable and unhappy with the violence over the past decade. Buddhists feel that they are the second-class citizen in the three southern border provinces

---

¹⁸ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Revised Edition, Revised edition (London ; New York: Verso, 2006).

and being dominated by the Melayu Muslim culture. Muslim people feel that the three southern border provinces are lands where Muslims are the majority, so religious expression should be done freely. However, when the incident occurred in the monastic area, the Buddhist nationalist network group, which is presently dissatisfied with the growth and advancement of the Muslim culture, people were then incited to focus on protecting Buddhism according to Buddhist nationalist discourse. Formerly, the hijab problem is a structural problem between Muslims and Thai rules but recently turned out to become a problem between Buddhists and Melayu Muslims.

When structural problems become problems between individuals, tackling them is more difficult and complicated. Changing the ministerial regulations for monastic organizations / temples to have the power to rule out does not end the conflict between groups. The solution to such issues should look back to those directly involved and should be limited to the area. Failure to handle such problems not only reflects the mistakes of the management of the agency, but also points out the social distance between Muslims and Buddhists in the area. Why

do alumni associations that are both Buddhists and Muslims cannot suppress the incident? Conversely, the alumni network and the guardian network also triggered a conflict to escalate. One participant commented that “Because the alumni network is not organized and united”. This event may be a triggering point for civil society organizations to reconsider what actually the social politics of Pattani look like. If Buddhists and Muslims who are alumni cannot come to terms, the efforts to build a civilized society with trust and tolerance would be ineffective. A community that has no tolerance and cannot trust each other is a failed society and is not conducive to long-term democratic development.¹⁹

---

¹⁹ See also the study by Putnam which indicates why southern Italy is less efficient than the northern region. It also explains that the conditions of civil society are important in the deep root of democracy in the long term. Robert D. Putnam, Robert Leonardi, and Raffaella Y. Nanetti, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton University Press, 1994).

OUR CHANGING WORLD: ONLINE AND OFFLINE

“I perceive Buddhist-Muslim conflict/ Islamophobia from media (on the internet), never experienced it myself.” A Buddhist student from Burapha University told us. Expectantly, Buddhist-Muslim conflict can spread widely and rapidly regardless of whether ones have ever interacted in person with friends of other religion or not. In former years, news concerning a conflict in a province could take weeks to reach another province. Besides, the perception of conflicting situation may not be identical in various places resulting in less intensifying perception and reaction among those outside the actual conflicting scene. Conversely, in the present world where young people mostly have a mobile phone²⁰, news consumption and reaction could be done within seconds. The advance technology significantly changes the way we perceive our time. The obvious impact is that the ability

---

²⁰ Patani Forum, 'Mue Tue Kong Wae Rung: Mobile phone usage among youths in southernmost provinces' [มือถือของแวรุง : การใช้มือถือของวัยรุ่นชายแดนใต้], 2019 <https://www.facebook.com/PATANIFORUM/videos/393206221415648/>.

to submit instant reactions can help escalate a small problem into a big one. An insignificant problem is urgently dealt with; whereas, a big and critical problem is of no interest. A study on ethnic conflicts points out that religious and ethnic issues are more sensitive and easier to spread since they lie at the cores of group identity. Hence, if the core issues become problematic, it could attract the unprecedented interest from same identity groups and be escalated to a security issue shortly.

Our fieldworks in Buddhist and Muslim communities in four regions contributed to the realization of two different worlds. The former is an offline world referring to physical space where people interact with each other in person and perceive everything through five basic human senses²¹ such as holding hands and observing body language. The latter is an online world referring to a virtual space where people interact via telecommunication devices with no or little chance to experience their counterparts through the five senses. If the online world is deemed as a dominant characteristic of our modern era, we might be able to admit that the conflict between Buddhists and Muslims is a

---

²¹ sight, hearing, touch, smell and taste

particular phenomenon of our modern Thai society.²² From the visits, we found that the relationship between Buddhists and Muslims has never been worse than these present days; the era of online lives. The impact of online world is then a vital factor for understanding Islamophobia and Buddhist-Muslim conflicts in Thai Society.

During February 2019 the most contending period for political campaign, creating rumors, fake news, and stereotypes that spread fear about other groups is easily done. Moreover, we often feel freer to express our opinions in the online world than the offline one. Therefore, the presentation and response to others we disagree can be freely expressed and likely reflect more honest views of each group. Considering the social interaction in the online world, it is reasonable to say that Islamophobia in Thai society inevitably exists. In the past years, there has been several virtual attacks on being Muslims in online platforms since the incitement of Phra Maha Apichat in 2017. Some instances are a rumour that National Legislative Assembly comprises of so many Muslim members, General Prayuth Chan-ocha has a Muslim daughter, and a personal attack on

---

²² Professor Nidhi Eoseewong pointed out that "prejudices against Muslims are new phenomenon, starting just after the end of Cold War...It was caused by modernization which most people especially in the western world have different views towards religions." However, he did not mention any implications of online world. Please see: Nidhi Eoseewong, 'Muslims' Otherness' Weekly Maticchon (blog), 4 October 2017, https://www.maticchonweekly.com/column/article_57152.

Mrs. Angkana Neelapaijit for her Muslim identity. A concrete proposal by a Facebook user can possibly summarise the anti-Islam sentiment and demand among Buddhist nationalist groups²³ in the following:

1. Revoke the Government House reception of breaking fast for Muslims; initially pushed forward by General Surayut Chulanon, because it spends the government's tax money for a group of believers only.
2. Abrogate all Islamic related Acts;
3. Dissolve the Islamic Bank;
4. Abolish all Islamic prayer rooms in all official places;
5. Revoke the provision of budget and official personnel to facilitate the Hajj; an annual Islamic pilgrimage to Mecca because it is a matter of personal faith and not a matter of the State to take on the burden;
6. Introduce a ban for wearing hijabs in public;
7. Do not allow a separated provision of Islamic food and other food in all official places and provide same ordinary food which all people in the country can eat;

---

²³ Pasika Pat Suwachun, 'Prepared to submit to the PM candidate as follows... - Pasika Pat Suwachun' [เตรียมเสนอว่าที่นายกรัฐมนตรีทุกกระท่อมมาตั้งนี่ละ... - Pasika Pat Suwachun], Facebook, 2018, <https://www.facebook.com/suwachun/posts/2693465574026955>.

8. Condemn the Yala Hospital as acting unlawful by giving privileges for Muslims;
9. Keep the number of mosques all over the country from growing and restrict the use of religious-related voices within prayer rooms only;
10. Do not allow the use of megaphones/loudspeakers for praying;
11. Introduce a contraception by one child only for Muslim families;
12. Revoke immediately all privileges for Muslims in the South especially exempting tests for school admission and granting work positions without entry examination, and then use all national standards with them;
13. Bring back the peaceful Thailand; and
14. Execute all terrorists who intend to destroy the country and incite disharmony in the three southern border provinces

On the one hand, the online world seems like a genuinely common/public space in term of modern world because it embraces everyone and act as a place where they all can “re-

“ This inextricably intertwined relationship of online and offline worlds is therefore capable of escalating a problem in one remote community to become a national problem within a short period of time. ”

lease” their discomfiture anytime and freely. On the other hand, it becomes more terrifying than the offline world because there is not a single power that could control the intensity of language use in it and it is usually engineered to prevent outsiders from easily and clearly identifying its users. Patani Forum found that Line and Facebook are the most common channel to spread messages that incite anti-Islam sentiment. This inextricably intertwined relationship of online and offline worlds is therefore capable of escalating a problem in one remote community to become a national problem within a short period of time. In addition, the interconnectedness of both worlds helped spreading anti-Muslim current from one province to another even quicker, and at the same time enabled Buddhist nationalist groups to mobilise effectively as networks. Supposed the circumstance persists in our Thai society, there is a tendency that Buddhist

nationalist networks will grow even bigger.

Many participants agreed that the circumstances in online and offline worlds affect them differently. In some cases, it is likely that elder generations are more vulnerable to consuming Islamophobia-related news from Buddhist nationalist groups. A Buddhist discussant expressed that “hate speech inciting Islamophobia current is more impactful in the view of our parents because they receive them more frequent than us.”²⁴ In the offline world, Muslims can live normally and interact with friends of other religion. They mutually visit and hang out without any ethnic conflict. Nonetheless, their relations in the online world are sometimes disrupted especially when their fellow Buddhists forward and spread anti-Muslim news through social media platforms. Despite such disruption, their relationships are unlikely affected in the long term given that there are open discussion and explanation in the offline world. It is necessary to mention that it is not easy for such open

---

²⁴ This view corresponds to the survey of Patani Forum about the question of the importance and identity of religion. We found that young Buddhists have less devout Buddhist identity than the elderly. Young people are not so interested in dharma and messages that create hatred for Muslims as adults. Many answered that they are “Buddhist according to the ID card”. On the other hand, young Muslims are increasingly aware of the Islamic identity, which can be seen from the need to wear hijab and long beard etc.

discussion to happen unless each person/group are personally familiar. Thus, social capital is one of the most crucial grounds for inter-religious understandings to be found upon.

Even though our worlds have changed, the offline space maintains its significance in weaving and fixing any fragile relationships between groups. Phra Maha Apichat is an example of those abusing online platforms to incite anti-Islam sentiment in Thai society. Online community at the time had no authority to stop him; however, the news of him having been charged by security officers and been disrobed eventually weakened the public tension in online platforms. Another instance of cross-temporal dimension in the offline world was given by a Buddhist student in Chonburi province that “In my primary school, the teacher regarded all Muslims in the southern border provinces as rebels intending to overthrow Thailand but after I know some people from the South in person they are much nicer than I thought.” Therefore, it is inevitable and illogical to deny the dimension of physical diversity in today’s worlds, but in dealing with such diversity and complexity the technology and media literacy and modern monitoring measures are ur-

gently needed. If otherwise, we have no way of knowing how deep the online world has eroded the offline world and our inter-religious relationships.

It can also be observed that players in each world differ in the number of participants. In the online world, no physical space is needed for participants to communicate and interact. Anyone from anywhere can take part in the conflict. On the contrary, the offline world restricts the scope of participation to some people who appear and have a role at the scene of Buddhist-Muslim relationships; for instance, the resistance to Mosque construction in the North. People in the online world mostly act through their virtual means of “communication” and “expression” while people in the offline world face and fight with reality on the ground. The latter must put themselves in some risky circumstances in order to make a robust demand or to protest. They are the ones who deal with any urgency and unexpected situation. Sometimes, the confrontation in the offline world provides a chance of altering ones’ understanding and relationships toward others as evidently seen in the case of Imam and Phoh Luang in Mae Kachan district of Chiangrai.

“ People in the online world
mostly act through their virtual means
of “communication” and “expression”
while people in the offline world
face and fight with reality
on the ground ”

RECOMMENDATIONS

1. Preventing Violent Extremism should be an important agenda for Thai society in order to prevent violent confrontation between Buddhists and Muslims. International funding agencies should support local civil society organizations by mobilizing funds for projects that promote peaceful coexistence between Buddhists and Muslims through social interaction and participation in order to prevent violence instigated by extreme sentiments of Buddhist nationalists and Muslim extremists and Ethno-nationalists.

2. Civil society sector should develop a monitoring system on the watch for growing number of Buddhist nationalist organizations, Muslim extremist groups, and other social movements which are inclined to instigate horizontal violence. Moreover, there should be a systematic documentation of Buddhist-Muslim conflicts available for public access and use.
3. The State should realize that conflicts among religious and ethnic groups are sensitive and rapidly escalate especially through online platform. Hence, having a social immune system in place for youth in fragile neighborhoods should be a crucial measure to prevent violence and to develop human security. Besides, there should be a cooperation between private sector and civil society sector with regard to the development of a prompt online monitoring mechanism.

4. The State should consider transforming conventional history textbooks; which currently adhere to the idea of nationalism to ones that encourage mutual understandings and multiculturalism. Apart from that, it should develop Thai history books which extend the scope of national heroes and heroines to ones that identify with all ethnic and religious groups and promote them as parts of mainstream body of knowledge for the country.
5. The State and civil society sector should take up a progressive collaboration at policy level to concretely push forward the concept of moderate Islam and initiate a training scheme for Muslim students pursuing Islamic education in some countries with devout Islamic ideology such as the Middle East, South Asia, and neighbouring countries. Such training scheme should involve scholars from social science, cultural studies, citizenship studies, and moderate Islam.

